МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ФІЛІПЧУК ОЛЕКСАНДР ГЕОРГІЙОВИЧ

УДК 343.85:343.9 (477+100)

ДИСЕРТАЦІЯ
ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Спеціальність 081 – Право
Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ **О.Г. Філіпчук**

Науковий керівник: **Бодунова Олеся Миколаївна,**
доктор юридичних наук, доцент

Ірпінь - 2025

АНОТАЦІЯ

Філіпчук О.Г. Впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Державний податковий університет, Міністерство фінансів України. Ірпінь, 2025.

У дисертації вирішено наукове завдання щодо впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності в Україні. На основі аналізу наукових праць зроблено висновок, що питання застосування міжнародно-правових механізмів запобігання злочинності частково висвітлювалося в наукових працях кримінологів, процесуалістів та фахівців з міжнародного права.

Вивчення стану опрацювання проблеми міжнародних механізмів запобігання злочинності дало змогу зробити такі висновки: 1) неоднозначність наукових підходів. Така ситуація зумовлена тим, що міжнародні механізми запобігання злочинності залишаються недостатньо визначеними та розрізненими, що ускладнює їх ефективне застосування на практиці; 2) необхідність гармонізації національних та міжнародних заходів запобігання. Так, наприклад, для ефективного запобігання транснаціональної злочинності необхідно гармонізувати національне законодавство з міжнародно-правовими стандартами, що сприятиме більш ефективному співробітництву між державами; 3) недостатня координація між міжнародними організаціями. Відсутність чіткої координації між міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол та ООН, може призводити до дублювання зусиль та зниження ефективності боротьби з міжнародною злочинністю; 4) обмеженість ресурсів та політичні бар'єри. Ці виклики в окремих країнах можуть обмежувати ефективність міжнародних механізмів запобігання злочинності.

У дисертації проаналізовано методологічні підходи до вивчення міжнародних механізмів запобігання злочинності. Зазначено, що для дослідження цих механізмів доцільно застосувати комплексний підхід, що

поєднує кілька наукових методів, до яких віднесено: аналіз документів та контент-аналіз (передбачає систематичне вивчення офіційних документів, таких як міжнародні угоди, конвенції, резолюції та звіти міжнародних організацій. Контент-аналіз як метод якісно-кількісного аналізу змісту документів може бути використаний для аналізу офіційних заяв, комюніке та інших публікацій міжнародних організацій), порівняльний аналіз (співставлення підходів та ефективності міжнародних механізмів запобігання злочинності в різних країнах та регіонах сприяє виявленню найкращих практик та можливостей їх адаптації в Україні), інтерв'ю та опитування експертів (проведення бесід з фахівцями у сфері міжнародного права, кримінології та представниками міжнародних організацій допоможе отримати глибше розуміння практичного застосування міжнародних механізмів та їхньої ефективності), кейс-стаді (детальний розгляд конкретних прикладів впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності наприклад, співпраця України з Міжнародним кримінальним судом (далі - МКС) у розслідуванні воєнних злочинів), статистичний аналіз (обробка та інтерпретація статистичних даних щодо рівня злочинності, ефективності запобіжних заходів та результатів міжнародного співробітництва).

Дано визначення міжнародного механізму запобігання злочинності, під яким запропоновано розуміти сукупність інституційних, правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на запобігання вчинення кримінальних правопорушень шляхом здійснення міжнародного співробітництва, розробки правових стандартів, дослідження кримінологічних тенденцій, реалізації освітніх програм та соціальних ініціатив.

Встановлено, що основними елементами міжнародного механізму запобігання злочинності є: міжнародні стандарти та норми (впровадження міжнародних стандартів, конвенцій та рекомендацій, спрямованих на попередження злочинності), міжнародне співробітництво (спільні дії держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права, спрямовані на обмін інформацією, досвідом та ресурсами для попередження злочинності), кримінологічні дослідження (аналіз причин та умов злочинності, вивчення

тенденцій та розробка рекомендацій для запобігання кримінально протиправним діям), освітні та просвітницькі програми (інформування населення про ризики та наслідки злочинності, навчання методам самозахисту та правової обізнаності), соціальні ініціативи (підтримка програм, спрямованих на зменшення соціальних передумов злочинності, таких як бідність, безробіття, соціальна ізоляція).

Представлено авторську класифікацію універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності, які за їх спрямованістю поділено на конвенційні, інституційні механізми, оперативно-інформаційні, превентивні та освітні, механізми моніторингу та оцінки, а також спеціалізовані механізми для окремих видів кримінальних правопорушень.

Звернено особливу увагу на конвенційний механізм запобігання злочинності, зокрема на ті міжнародні договори, які Україною досі не ратифіковані. Надано рекомендації щодо ратифікації Конвенції Ради Європи про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів (1974 р.) та Конвенції ООН про безпеку персоналу ООН та пов'язаних з нею осіб (1994 р.).

В умовах воєнного стану в Україні важливим є отримання даних інформаційно-аналітичних систем Інтерполу. Задля налагодження ефективної співпраці Інтерполу та України в цьому напрямку доцільно дотримуватись таких рекомендацій: ініціювати опублікування агрегованої статистики (без відкриття персональних даних), наприклад: загальна кількість осіб у розшуку за країнами, категоріями кримінальних правопорушень, строками перебування в розшуку тощо; провести науково-практичний аналіз використання інформаційної системи Інтерполу в Україні (з акцентом на ефективність, затримку, дотримання прав людини); розробити електронний дашборд для обмеженого доступу фахівців-аналітиків (наприклад, у Національній поліції, прокуратурі, Національному антикорупційному бюро тощо), який би забезпечив візуалізацію поточних тенденцій.

На основі проаналізованого матеріалу сформульовано план дій щодо впровадження міжнародних стандартів запобігання злочинності в Україні. До першочергових кроків, які потрібно реалізувати, віднесено:

1) поглиблення співпраці з Європолом та Євроюстом шляхом розширення обміну даними, підключення до централізованих баз (наприклад, SIS — Шенгенської інформаційної системи) після вступу до ЄС;

2) узгодження законодавства з правом ЄС. У перспективі це дозволить підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень та взаємного визнання рішень (наприклад, європейський ордер на арешт);

3) участь у регіональних ініціативах і проєктах. Наприклад, Eastern Partnership Police Cooperation Programme, Prüm Decisions, EMPACT (пріоритети ЄС з протидії тяжким формам злочинності). Це надасть можливість отримати технічну допомогу, доступу до навчання і стандартів ЄС;

4) приєднання до спеціалізованих органів, зокрема: Frontex — із врахуванням викликів на українському кордоні, OLAF — у контексті боротьби з контрабандою і зловживанням європейськими фондами. Це дозволить здійснювати спільний контроль кордонів, захист фінансових інтересів ЄС;

5) інституційна реформа правоохоронних органів. Це є необхідним кроком для підвищення довіри до українських органів, що є критично важливим для включення до європейського простору юстиції.

Проаналізовано особливості міжнародного співробітництва України у запобіганні злочинності під час воєнного стану. Зроблено висновок, що для покращення його ефективності доцільно здійснити такі дії у двох взаємопов'язаних напрямах — законодавчому та оперативно-практичному: 1) удосконалення внутрішнього кримінального законодавства шляхом запровадження чітких механізмів екстрадиції та взаємної правової допомоги в кримінальних провадженнях із врахуванням останніх європейських стандартів (наприклад, імплементація Директив ЄС); 2) розробка та ухвалення Національної стратегії міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності, яка передбачає чіткі цілі, індикатори виконання та відповідальних за їх досягнення;

3) забезпечення технічного підключення українських баз даних (розшукові, дактилоскопічні, ДНК-банки) до європейських інформаційних мереж, впровадження сучасних засобів аналітики для моніторингу руху активів і протидії відмиванню коштів (у співпраці з MONEYVAL) тощо.

Надано пропозиції щодо посилення захисту прав людини під час війни, зокрема, потрібно закріпити в законодавстві чіткі процесуальні гарантії (терміни розгляду скарг, юридичну допомогу при затриманні); запровадити механізми незалежного моніторингу місць несвободи (за участю Уповноваженого з прав людини та міжнародних місій); посилити підтримку внутрішньопереміщених осіб: спрощені процедури відновлення документів, гарантовані соціальні виплати, безпечні маршрути евакуації; розвивати мережу кризових центрів для вразливих груп (жінки, діти, люди з інвалідністю), з моральною та юридичною підтримкою, забезпечити міжнародну експертизу розслідувань воєнних злочинів та доступ до доказів (співпраця з Міжнародним кримінальним судом, ООН тощо).

Для максимально ефективного застосування різних форм міжнародного співробітництва у сфері запобігання злочинності з урахуванням різних юридичних традицій та практик запропоновано такі механізми: розробити «шаблони» МЛА-запитів, екстрадиційних клопотань, спільних слідчих груп тощо, адаптовані під різні правові системи (континентальне, англо-американське право), забезпечити гнучкість: уніфікована структура, але з функціоналом для врахування особливостей національного законодавства (процедур, строків, інститутів), розробити методичні рекомендації з порівняльного аналізу процедур, проведення регулярних тренінгів і воркшопів для слідчих, прокурорів і суддів за участю іноземних фахівців: знайомство з кращими практиками інших систем.

На основі проаналізованого зарубіжного досвіду зроблено висновок, що Україна може запозичити низку ефективних практик зарубіжних країн для покращення системи запобігання злочинності, зокрема:

1) комплексний підхід до запобігання злочинності. Розвинені країни, такі як США та європейські держави, розробляють концептуальні нормативно-правові акти, які охоплюють різні аспекти запобігання злочинності, включаючи профілактику серед іноземців та осіб без громадянства. Це дозволяє враховувати специфічні фактори ризику та адаптувати стратегії відповідно до сучасних викликів.

2) активна участь громадськості. Участь громадян у процесах запобігання злочинності є ключовим елементом у багатьох країнах. Це включає створення громадських рад, волонтерських організацій та ініціатив, спрямованих на підвищення обізнаності та активну участь у заходах з безпеки. Такий підхід сприяє формуванню нетерпимості до злочинності та зміцненню соціального контролю.

3) спеціалізовані програми для неповнолітніх правопорушників. У країнах Європи існують спеціалізовані програми, спрямовані на ресоціалізацію неповнолітніх правопорушників. Вони включають освітні, психологічні та соціальні послуги, які допомагають молоді адаптуватися до суспільства та уникати повторних правопорушень.

Ключові слова: запобігання злочинності, міжнародні механізми, механізм запобігання злочинності, злочинець, злочинність, універсальні механізми, регіональні механізми, захист прав людини

SUMMARY

Filipchuk O.G. Implementation of international mechanisms of crime prevention in Ukraine. A qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 Law - State Tax University, Ministry of Finance of Ukraine. Irpin, 2025.

This dissertation examines the scientific task of implementing international crime prevention mechanisms in Ukraine. Based on the analysis of scientific works, it is concluded that the issue of application of international legal mechanisms for crime prevention has been partially covered in the scientific works of criminologists, proceduralists and international lawyers.

The study of the state of research on the issue of international crime prevention mechanisms has led to the following conclusions 1) ambiguity of scientific approaches. This situation is due to the fact that international crime prevention mechanisms remain insufficiently defined and fragmented, which makes it difficult to apply them effectively in practice; 2) the need to harmonize national and international measures. For example, in order to effectively prevent transnational crime, it is necessary to harmonize national legislation with international legal standards, which will facilitate more effective cooperation between states; 3) insufficient coordination between international organizations. The lack of clear coordination between international organizations such as Interpol, Europol and the UN can lead to duplication of efforts and reduce the effectiveness of the fight against international crime; 4) limited resources and political barriers. These challenges in individual countries may limit the effectiveness of international crime prevention mechanisms.

The dissertation analyzes methodological approaches to the study of international crime prevention mechanisms. It is noted that in order to study these mechanisms, it is advisable to apply an integrated approach that combines several scientific methods, including: document analysis and content analysis (involves the

systematic study of official documents such as international agreements, conventions, resolutions and reports of international organizations.

Content analysis, as a method of qualitative and quantitative analysis of the content of documents, can be used to analyze official statements, communiqués and other publications of international organizations), comparative analysis (comparing approaches and effectiveness of international crime prevention mechanisms in different countries and regions helps to identify best practices and opportunities for their adaptation in Ukraine), interviews and surveys of experts (conducting interviews with experts in the field of international law, criminology and representatives of international organizations will help to gain a deeper understanding of the practical application of international mechanisms and their effectiveness), case studies (detailed consideration of specific examples of implementation of international crime prevention mechanisms, for example, Ukraine's cooperation with the International Criminal Court (ICC) in the investigation of war crimes), statistical analysis (processing and interpretation of statistical data on crime rates, effectiveness of preventive measures.

The author defines the international crime prevention mechanism, which is proposed to be understood as a set of institutional, legal, organizational and practical measures aimed at preventing criminal offenses through international cooperation, development of legal standards, research of criminological trends, implementation of educational programs and social initiatives.

The author establishes that the main elements of the international crime prevention mechanism are: international standards and norms (implementation of international standards, conventions and recommendations aimed at crime prevention), international cooperation (joint actions of States, international organizations and other subjects of international law aimed at exchanging information, experience and resources for crime prevention), criminological research (analysis of the causes and conditions of crime, study of trends and development of recommendations for crime prevention), and educational and awareness programs (informing the public about the risks and consequences of crime, teaching self-defense and legal awareness), social

initiatives (supporting programs aimed at reducing the social preconditions for crime, such as poverty, unemployment, and social exclusion).

The author presents the author's classification of universal international crime prevention mechanisms, which are divided according to their focus into conventional mechanisms, institutional mechanisms, operational and informational, preventive and educational, monitoring and evaluation mechanisms, and specialized mechanisms for certain types of criminal offenses.

Attention is drawn to the conventional crime prevention mechanism, in particular, to those international treaties which have not yet been ratified by Ukraine. Recommendations are made for ratification of the Council of Europe Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to Crimes against Humanity and War Crimes (1974) and the UN Convention on the Safety of UN Personnel and Associated Persons (1994).

In the context of martial law in Ukraine, it is important to obtain data from Interpol's information and analytical systems. In order to establish effective cooperation between INTERPOL and Ukraine in this area, it is advisable to adhere to the following recommendations: initiate the publication of aggregated statistics (without disclosing personal data), for example: the total number of wanted persons by country, category of criminal offense, period of being wanted, etc.; conduct a scientific and practical analysis of the use of the INTERPOL information system in Ukraine (with a focus on efficiency, delays, human rights); develop an electronic dashboard for limited access by analysts (e.g., in the National Police, the Prosecutor's Office, the National Anti-Corruption Bureau etc.) that would provide visualization of current trends.

Based on the analyzed material, the author formulates an action plan for the implementation of international crime prevention standards in Ukraine. The priority steps include:

1) Deepening cooperation with Europol and Eurojust: expanding data exchange, connecting to centralized databases (e.g., SIS - Schengen Information System) after joining the EU.

2) Harmonization of legislation with EU law. In the long run, this will increase the effectiveness of criminal investigations and mutual recognition of decisions (e.g., the European Arrest Warrant).

3) Participation in regional initiatives and projects. For example, the Eastern Partnership Police Cooperation Program, Prüm Decisions, EMPACT (EU Priorities for Combating Serious Crime). This will provide an opportunity to receive technical assistance, access to training and EU standards.

4) Joining specialized bodies. In particular: Frontex - taking into account the challenges on the Ukrainian border, OLAF - in the context of combating smuggling and misuse of European funds. This will allow for joint border control and protection of the EU's financial interests.

5) Institutional reform of law enforcement agencies. This is a necessary step to increase trust in Ukrainian authorities, which is critical for inclusion in the European justice space.

The article analyzes Ukraine's international cooperation in preventing crime during martial law. It is concluded that in order to improve its effectiveness, it is advisable to take the following actions in two interrelated areas - legislative and operational and practical: 1) improvement of domestic criminal legislation by introducing clear mechanisms for extradition and mutual legal assistance in criminal proceedings, taking into account the latest European standards (e.g., implementation of the EU Directives); 2) development and adoption of the National Strategy for International Cooperation in Crime Prevention, which provides for clear goals, performance indicators and those responsible for their achievement; 3) Integration of information systems: ensuring technical connection of Ukrainian databases (search, fingerprint, DNA banks) to European information networks, introduction of modern analytical tools for monitoring asset flows and combating money laundering (in cooperation with MONEYVAL), etc.

Proposals were made to strengthen human rights protection during the war: to enshrine clear procedural guarantees in the legislation (deadlines for reviewing complaints, legal assistance in case of detention); to introduce mechanisms for

independent monitoring of places of detention (with the participation of the Ombudsman and international missions); to strengthen support for IDPs: simplified procedures for restoring documents, guaranteed social benefits, safe evacuation routes; to develop a network of crisis centers for vulnerable groups (women, children, people with disabilities), with moral and legal support, ensure international expertise in war crimes investigations and access to evidence (cooperation with the International Criminal Court, UN).

To ensure the most effective use of various forms of international cooperation in the field of crime prevention, taking into account different legal traditions and practices, the following mechanisms are proposed: to develop "templates" of MLA requests, extradition requests, joint investigation teams, etc. adapted to different legal systems (continental, Anglo-Saxon law), to ensure flexibility: a unified structure, but with options to take into account the peculiarities of national legislation (procedures, terms, institutions), develop methodological guidelines for comparative analysis of procedures, conduct regular trainings and workshops for investigators, prosecutors and judges with the participation of foreign experts: familiarization with the best practices of other systems.

Based on the analyzed foreign experience, it is concluded that Ukraine can borrow a number of effective practices of foreign countries to improve the crime prevention system, in particular

1) A comprehensive approach to crime prevention. Developed countries, such as the United States and European countries, develop conceptual legal acts that cover various aspects of crime prevention, including prevention among foreigners and stateless persons. This allows to take into account specific risk factors and adapt strategies in accordance with current challenges.

2) Active participation of the public. Citizen participation in crime prevention is a key element in many countries. This includes the creation of community councils, volunteer organizations and initiatives aimed at raising awareness and active participation in security measures. This approach helps to build intolerance to crime and strengthen social control.

3) Specialized programs for juvenile offenders. European countries have specialized programs aimed at resocializing juvenile offenders. They include educational, psychological and social services that help young people adapt to society and avoid reoffending.

Keywords: crime prevention, international mechanisms, crime prevention mechanism, criminal, criminality, universal mechanisms, regional mechanisms, protection of human rights

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані наукові результати дисертації

1. Filipchuk O. Ukraine's cooperation with international organizations in crime prevention during war. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. pp. 76-80. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2023/9/16.pdf.

2. Філіпчук О.Г. Участь України у міжнародній системі запобігання злочинності під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 910-914. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/137.pdf.

3. Філіпчук О.Г. Порівняльний аналіз запобігання злочинності в Україні та країнах ЄС. *Національні інтереси. Серія «Право».* 2025. № 3(8). С. 779-790. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/21319/21294.

які засвідчують апробацію результатів дисертації

4. Філіпчук О.Г. Досвід Італії у запобіганні злочинності. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Ірпінь, 15 травня 2024 р. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 47-49. URL: https://surl.li/atdcxt

5. Філіпчук О.Г. Сучасні виклики міжнародної співпраці України у запобіганні злочинності. *Дев'яносто п'яті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*. Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової конференції. (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 27-28 березня 2025 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. URL: http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5215/

ЗМІСТ

ВСТУП……...……..……..3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ……...…12

1.1. Стан наукової розробленості проблем впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності……..…12

1.2. Методологія дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності……..…….27

1.3. Поняття та сутність та елементи міжнародного механізму запобігання злочинності……...……48

Висновки до Розділу 1……61

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ……..…….63

2.1. Впровадження універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності……..…….63

2.2. Характеристика регіональних механізмів запобігання злочинності…….……..79

2.3. Участь України у міжнародних механізмах запобігання злочинності в умовах воєнного стану……..…...98

Висновки до Розділу 2……118

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ……..…120

3.1. Впровадження механізмів захисту прав і свобод людини в період війни…….120

3.2. Основні напрями і форми міжнародного співробітництва України у запобіганні злочинності…….……147

3.3. Зарубіжний досвід впровадження механізмів запобігання злочинності……166

Висновки до Розділу 3……..….…178

ВИСНОВКИ……...……180

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……..……...186

ДОДАТКИ……..……...205

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасна злочинність все частіше має транснаціональний характер — кримінальні правопорушення вчиняються через кордони кількох держав (торгівля людьми, тероризм, кіберзлочинність, відмивання коштів). Завдяки розвитку транспортних мереж, інформаційних технологій і міграційних процесів злочинці можуть переміщуються між країнами, переховуючись від органів досудового розслідування.

Окрім цього, введення воєнного стану в Україні та активні бойові дії створюють ситуацію загальної нестабільності, що призводить до зростання злочинності, зокрема транснаціональної. Війна стимулює зростання рівня окремих видів злочинності (воєнні злочини, мародерство, торгівля людьми, контрабанда зброї тощо), порушення прав людини і громадянина. Саме міжнародні механізми запобігання злочинності гарантують дотримання мінімальних стандартів захисту прав і свобод навіть в умовах збройних конфліктів.

Тому науковці і практики працюють над удосконаленням механізму виявлення осіб і запобіганням кримінальних правопорушень, які вони вчиняють. У цьому процесі особлива увага приділяється не лише формуванню напрямів запобігання злочинності, а й дотримання правових гарантій, що випливають з міжнародних угод (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права тощо).

Вивчення міжнародних механізмів допомагає інтегрувати ефективні практики у національну політику запобігання злочинності, що сприяє підвищенню рівня безпеки держави в умовах глобальних загроз. Аналіз досвіду інших країн і міжнародних організацій (Інтерполу, Європолу, ООН, Ради Європи) дає змогу адаптувати найкращі моделі правового регулювання та організації протидії злочинності. Для того, щоб Україна могла повною мірою використовувати можливості міжнародної підтримки, потрібно поглиблене

розуміння існуючих механізмів співпраці й вимог міжнародного права. Тому дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності і можливість їх впровадження на сьогодні є актуальним і своєчасним.

Актуальність дослідження підтверджується і статистичними даними. Так, під час повномасштабної війни в Україні відбулися суттєві зміни в криміногенній ситуації. Загалом спостерігається зростання загальної кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, зокрема воєнних, проте деякі категорії кримінальних правопорушень, такі як «вулична» злочинність, зменшилися. У 2023 році правоохоронні органи зареєстрували 475 595 кримінальних правопорушень, з яких у 189 292 випадках було повідомлено про підозру. У 2023 році правоохоронні органи зареєстрували 475 595 кримінальних правопорушень, з яких у 189 292 випадках було повідомлено про підозру. У 2024 році кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень зросла до 492 479, з яких у 194 688 випадках повідомлено про підозру.

У 2023 році слідчими Національної поліції розпочато понад 54 600 кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів військовослужбовцями збройних сил рф. У 2022 році було обліковано 17 422 злочини проти національної безпеки. У 2023 році ця кількість зменшилася до 6 270. З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну було зареєстровано понад 100 000 воєнних злочинів, вчинених російськими військовими.

Таким чином, війна суттєво вплинула на структуру та динаміку злочинності в Україні. Зростання загальної кількості кримінальних правопорушень, особливо воєнних, поєднується зі зменшенням деяких видів злочинності. Це свідчить про адаптацію правоохоронної системи до нових викликів та необхідність подальшого вдосконалення механізмів запобігання злочинності в умовах війни.

Проблеми міжнародної співпраці держав у запобіганні злочинності вивчали багато вчених, таких як О. М. Бандурка, О. М. Бодунова, В. В. Голіна, Л. М. Давиденко, О. М. Джужа, І. І. Давидович, М. І. Даньшин, А. Е. Жалінський, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський, В. М. Кудрявцев, В. М. Куц,

О. М. Литвинов, М. П. Орзіх, С. С. Яценко, І. В. Панов, М. І. Бажанов, В. П. Наливайко, Л. Л. Костенко, Ю. В. Баулін, П. Л. Франчук, В. В. Сташис, В. В. Топчій, Д. М. Тичина, Г.Л. Кохан, О. Ю. Шостко тощо.

Безпосередньо механізми запобігання злочинності та їх впровадження у законодавство України досліджували Д. Л. Вітюк, Г. В. Дідківська, І. М. Леган, В. В. Василевич, О. М. Литвинов, Я. В. Ступник, О. М. Черкасов тощо.

Водночас недостатньо уваги приділялося специфіці захисту прав людини під час війни, особливо у контексті впровадження міжнародних механізмів у сфері запобігання злочинності. Сучасні виклики, спричинені повномасштабним збройним конфліктом, зумовили необхідність перегляду традиційних підходів до міжнародної взаємодії, акцентуючи увагу не лише на ефективності запобігання злочинності, але й на безумовному дотриманні міжнародних стандартів прав людини. Зокрема, в умовах воєнного стану постає гостра потреба у врахуванні ризиків, пов’язаних із можливими порушеннями прав осіб, недопущенням катувань, порушенням інших прав люлини. Викладені обставини, а також важливість розв’язання представленого у роботі завдання, визначили вибір теми дисертації та її актуальність.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертація виконана відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011), Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023), а також позицій Кіотської декларації щодо розширення можливостей попередження злочинів, кримінального правосуддя та верховенства права (Чотирнадцятий Конгрес ООН із запобігання злочинності та

кримінального судочинства, Кіото, Японія, 2021 р.).

Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Державного податкового університету від 25 серпня 2022 року (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. *Метою роботи* є теоретичне узагальнення та розв'язання комплексного наукового і прикладного завдання щодо впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності з розробленням пропозицій і рекомендацій, спрямованих на удосконалення законодавства та правозастосовної практики з цього питання.

Досягнення поставленої мети передбачає постановку і вирішення таких *завдань:*

- висвітлити стан наукової розробленості проблем впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності;
- розглянути методологію дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності;
- охарактеризувати поняття, сутність та елементи міжнародного механізму запобігання злочинності;
- проаналізувати можливість впровадження універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності;
- охарактеризувати регіональні механізми запобігання злочинності;
- висвітлити участь України у міжнародних механізмах запобігання злочинності в умовах воєнного стану;
- вивчити впровадження механізмів захисту прав і свобод людини в період війни;
- визначити основні напрями і форми міжнародного співробітництва України у запобіганні злочинності;
- розглянути зарубіжний досвід впровадження механізмів запобігання злочинності.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності.

Предметом дослідження є впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності в Україні.

Методи дослідження. У процесі дослідження проблематики впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні методи пізнання. Діалектичний підхід дозволив всебічно та об'єктивно проаналізувати теоретичну модель міжнародних механізмів запобігання злочинності. Системно-функціональний підхід забезпечив вивчення правових явищ у їхньому взаємозв'язку та взаємодії (підрозділи 1.2, 2.1, 2.2, 2.3). Історичний метод використовувався для дослідження становлення міжнародних механізмів запобігання злочинності (підрозділи 2.1, 2.2). Логічний метод дозволив визначити сутність, зміст та елементи міжнародних механізмів запобігання злочинності (підрозділ 1.2). Формально-юридичний метод використовувався для аналізу і тлумачення нормативно-правових актів та понять по темі дослідження (підрозділи 2.1, 2.2, 3.1, 3.2, 3.3). Порівняльно-правовий метод використовувався при зіставленні норм англо-американськоїї та романо-германської правових систем (підрозділ 3.3). Інформаційно-аналітичний метод використовувався для обробки емпіричних даних і матеріалів періодичних видань (всі розділи дисертації). Структурний метод дозволив напрацювати практичні рекомендації щодо вдосконалення правових норм (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Метод моделювання використовувався для розробки організаційних аспектів впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності (підрозділ 2.1, 2.2). Для підвищення достовірності результатів застосовувалися методи аналізу та синтезу теоретичних і практичних даних, що забезпечило об'єктивність висновків.

Емпіричну базу дослідження становлять зведені дані соціологічного опитування 219 практичних працівників (слідчих, прокурорів, суддів) у м. Київ, Житомирській, Київській, Тернопільській, Черкаській, Хмельницькій областях, статистичні дані Офісу Генерального прокурора, Верховного Суду, інших судів загальної юрисдикції, Єдиного державного реєстру судових рішень,

Європейського суду з прав людини, міжнародних організацій.

Наукова новизна дослідження полягає у здійсненні автором наукового аналізу комплексу теоретичних і практичних питань сучасної реалізації міжнародних механізмів запобігання злочинності в Україні. В дисертації визначено поняття, сутність та елементи міжнародних механізмів запобігання злочинності, розглянуто класифікацію таких механізмів, охарактеризовано універсальні і регіональні механізми запобігання злочинності, в тому числі, в умовах воєнного стану. Крім того, в роботі виявлені та проаналізовані проблеми впровадження міжнародних механізмів захисту прав людини під час війни, висвітлено зарубіжний досвід впровадження таких механізмів, визначено форми і напрями міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності в Україні та запропоновано напрями удосконалення законодавства України та правозастосовної практики з цього питання.

Найбільш істотними результатами дослідження, що зумовлюють його новизну та визначають внесок автора в розробку зазначеної проблематики, є такі положення та висновки:

вперше:

– враховуючи виклики сьогодення в Україні та необхідність впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності розроблено проєкт Концепції реалізації кримінологічної політики в умовах воєнного стану в Україні, у якій визначено необхідність її прийняття, суб’єкти реалізації, першочергові дії та подальші кроки у запобіганні злочинності тощо;

– представлено авторську класифікацію універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності, які за їх спрямованістю поділено на конвенційні, інституційні механізми, оперативно-інформаційні, превентивні та освітні, механізми моніторингу та оцінки, а також спеціалізовані механізми для окремих видів кримінальних правопорушень;

– запропоновано першочергові напрямки впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності на сучасному етапі розвитку України, який

ґрунтується на міжнародних зобов'язаннях, кращих практиках та рекомендаціях міжнародних організацій;

удосконалено:

– позицію щодо методологічних підходів дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності, на основі чого виокремлено їх комплекс: аналіз документів та контент-аналіз, порівняльний аналіз, інтерв'ю та опитування експертів, кейс-стаді, статистичний аналіз;

– поняття «міжнародний механізм запобігання злочинності», під яким запропоновано розуміти сукупність інституційних, правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на запобігання вчинення кримінальних правопорушень шляхом здійснення міжнародного співробітництва, розробки правових стандартів, дослідження кримінологічних тенденцій, реалізації освітніх програм та соціальних ініціатив;

– позицію щодо проблем сучасного наукового дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності, до яких належать неоднозначність наукових підходів щодо поняття, змісту та елементів таких механізмів, необхідність гармонізації національних та міжнародних заходів, недостатня координація між міжнародними організаціями, обмеженість ресурсів та політичні бар'єри тощо;

– позицію щодо удосконалення міжнародного співробітництва як елементу міднародного механізму запобьігання злочинності для максимально ефективного застосування різних форм такого співробітництва з урахуванням різних юридичних традицій та практик;

дістало подальшого розвитку:

– напрями покращення ефективності міжнародного співробітництва в умовах воєнного стану, до яких віднесено: удосконалення національного кримінального законодавства шляхом запровадження чітких механізмів екстрадиції та взаємної правової допомоги в кримінальних провадженнях із врахуванням останніх європейських стандартів (імплементація Директив ЄС) тощо), розробка та ухвалення Національної стратегії міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності, яка передбачає чіткі цілі, індикатори

виконання та відповідальних за їх досягнення; забезпечення технічного підключення українських баз даних тощо;

– пропозиції щодо запозичення низки ефективних практик зарубіжних країн для покращення системи запобігання злочинності, зокрема: використання комплексного підходу до запобігання злочинності, активна участь громадськості, спеціалізовані програми для неповнолітніх правопорушників тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації теоретичні та прикладні висновки й рекомендації можуть бути використані в:

– *законотворчій діяльності* – для вдосконалення норм кримінального законодавства щодо удосконалення механізмів запобігання вчиненню кримінальних правопорушень, у тому числі, воєнних;

– *науково-дослідницькій роботі* – як підґрунтя для подальшого вивчення проблематики впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності;

– *освітньому процесі* – в якості науково-методичної основи для розробки навчальних посібників і методичних рекомендацій. Положення та висновки, наведені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані: в юридичних ЗВО та установах додаткової професійної освіти; в процесі викладання навчальних дисциплін;

– *практичній діяльності* – для підвищення кваліфікації працівників органів досудового розслідування, прокуратури, адвокатури, суддів та при здійсненні ними практичної діяльності.

Апробація результатів дослідження. Дисертація виконана на кафедрі кримінального права та процесу Державного податкового університету, представлена і обговорена на засіданні кафедри, схвалена нею і рекомендована до захисту. Результати дослідження були оприлюднені на 2 науково-практичних конференціях і круглих столах: «Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану» (Ірпінь, 15 травня 2024 року);

«Дев'яносто п'яті економіко-правові дискусії» (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 27-28 березня 2025 року).

Публікації. Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження висвітлено у 5 публікаціях, серед яких: 3 статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 2 тез доповідей на науково-практичних конференціях і круглих столах та 1 публікація, яка додатково відображає результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації визначена метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 215 сторінок, із яких основного тексту – 184 сторінки. Список використаних джерел міститься на 19 сторінках і налічує 172 найменування та 4 додатки на 12 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ВПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

1.1. Стан наукової розробленості проблем впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності

Глобалізація суспільних процесів сприяє зробстанню різних видів злочинності, що виходить за межі національної юрисдикції. Це вимагає ефективної міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності та адаптації національного законодавства до міжнародно-правових стандартів. Україна активно бере участь у міжнародних процесах, спрямованих на запобігання транснаціональній злочинності, зокрема шляхом співпраці з Європолом та Інтерполом. Особливо актуальним це є в умовах воєнного стану, коли на території нашої держави стрімко зріс рівень злочинності, зокрема, через вчинення воєнних злочинів.

Тому ефективне міжнародне співробітництво є ключовим елементом у запобіганні злочинності, що потребує постійного вдосконалення правових механізмів та зміцнення інституційних зв'язків між державами.

Для початку варто зазначити, що на сьогодні основними напрямами та формами міжнародного співробітництва є:

1. Договірні механізми, які реалізуються через прийняття двосторонніх і багатосторонніх документів, таких як Європейська конвенція про видачу правопорушників 1957 року, що регулюють екстрадицію, взаємну правову допомогу та передачу засуджених осіб.

2. Інституційні механізми, які передбачають співпрацю з міжнародними організаціями, зокрема Інтерполом, Європолом, ООН, що забезпечують координацію дій у запобіганні транснаціональної злочинності.

3. Оперативні та правоохоронні механізми – це створення спільних слідчих груп, обмін інформацією, спільне проведення розслідувань та використання спеціальних тактичних прийомів тощо.

4. Міжнародна правова допомога, яка включає обмін доказами, проведення процесуальних дій, екстрадицію та виконання судових рішень.

5. Становлення та розвиток нових кримінологічних знань - міжнародної кримінології як нової галузі науки, що досліджує закономірності транснаціональної злочинності та розробляє напрями запобігання новим видам злочинності.

Проте проблематика впровадження міжнародних механізмів у запобіганні злочинності залишається актуальною через зростання транснаціональної злочинності, що спричинене глобалізаційними процесами, міграцією та розвитком цифрових технологій. Окрім цього, в умовах воєнного стану потребують додаткового доктринального обгрунтування міжнародні механізми захисту прав людини, зокрема, забезпечення такого захисту в умовах активних бойових дій. Тому за допомогою міждисциплінарного підходу необхідно дослідити сучасні механізми запобігання злочинності, наукову позицію щодо їх становлення та впровадження в Україні.

Питання механізму запобігання злочинності та його структури досліджувалося у науці.

З цього приводу зазначимо, що дисертація О. М. Литвинова «Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: теоретичні та практичні засади» (2010) присвячена розробці концептуальних основ та практичних аспектів функціонування механізму протидії злочинності в Україні.

Автор наголошує на необхідності розробки ефективного механізму запобігання злочинності, що відповідає вимогам національної безпеки та сприяє захисту прав і свобод громадян. Науковець визначає соціально-правовий механізм як інтегровану систему функціональних і правових елементів, що забезпечують ефективне здійснення кримінологічного процесу та досягнення

результативного виконання завдань і функцій, покладених на систему запобігання злочинності.

У роботі О.М. Литвиновим комплексно проаналізовано зміст, основні напрямки, систему, елементний та компонентний склад діяльності із запобігання злочинності, а також визначено особливості її статичних і динамічних елементів.

Окрім цього, автором розкрито сутність соціально-правового механізму протидії злочинності, встановлено його структурно-функціональні характеристики, а також окреслено відмінності цього механізму від суміжних категорій та правових феноменів. Проаналізовано сучасний стан правового забезпечення запобігання злочинності, виявлено його проблемні аспекти та визначено напрями удосконалення нормативно-правової бази. Особливу увагу приділено аналізу реалізації правозастосовних механізмів у діяльності судових та правоохоронних органів.

Також систематизовано профільні кримінологічні функції у сфері запобігання злочинності, досліджено методи кримінологічного впливу, які інтегровані до соціально-правового механізму, з урахуванням їхнього практичного значення. Окреслено сутність і значення віктимологічного підходу, зокрема ролі віктимізації у формуванні структур механізму запобігання злочинності та забезпеченні його комплексного характеру.

Також розглянуто проблематику оцінювання ефективності функціонування соціально-правового механізму, запропоновано науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення теоретико-правових засад і практичної діяльності державних інституцій у сфері запобігання злочинності у загальному контексті [74].

В.В. Василевич у своїй статті «Механізм запобігання злочинності в місцях позбавлення волі» (2023) визначає, що ефективна профілактика кримінальних правопорушень у пенітенціарних установах має здійснюватися через поєднання загальних і індивідуальних заходів. Він наголошує, що для максимального запобігання кримінальним правопорушенням необхідно усунути організаційно-управлінські, контрольно-наглядові, інформаційні, оперативно-розшукові та

інші недоліки, які сприяють їх вчиненню. Все це становить сутність механізму запобігання злочинності [14, с. 450].

О. Черкасов у своїх наукових працях підкреслює, що механізм запобігання злочинності є складним соціально-правовим явищем, яке визначається через розуміння самої злочинності, її детермінант та еволюційну схильність людей до вчинення кримінальних правопорушень. Злочинність за його визначенням є багатогранним соціальним феноменом, що включає як суб'єктивні, так і об'єктивні фактори. Суб'єктивні фактори пов'язані з індивідуальними особливостями особи, її моральними цінностями, соціальним статусом та психологічними аспектами. Об'єктивні фактори включають соціальні умови, економічні чинники, політичну ситуацію, культурні та правові норми.

Механізм запобігання злочинності, на думку О. Черкасова, спрямований на перешкоджання виникненню схильності до вчинення кримінальних правопорушень та запобігання їх реалізації. Це передбачає комплексний підхід, що включає профілактику формування такої схильності у людей через розвиток освіти, соціальну адаптацію, формування етичних цінностей та підтримку позитивних соціальних середовищ. Крім того, важливим аспектом є реалізація правових, соціальних та економічних заходів, спрямованих на зменшення можливостей для вчинення злочинів. Це можуть бути поліцейські оперативні заходи, вдосконалення правової системи, підвищення ефективності судочинства, забезпечення соціальної справедливості та економічного розвитку [134, с. 652-656].

Таким чином, О. Черкасов пропонує розглядати механізм запобігання злочинності як інтегровану систему, що включає різноманітні заходи та стратегії, спрямовані на усунення причин та умов, які сприяють виникненню злочинності, та на формування умов для її попередження.

У статті В. Куца «Механізм запобігання злочинності: теоретичний аспект» (2016) автор пропонує авторське бачення механізму запобігання злочинності як складової більш широкого явища — механізму протидії злочинності. Ключовим моментом є наголошення на необхідності чіткого та узгодженого уявлення про

сутність і зміст самої злочинності для ефективного розуміння та застосування заходів запобігання [70, с. 23].

У статті В. Я. Ступника «Механізм протидії злочинності як комплексна система соціально-правової реакції суспільства на злочинні явища» (2017) автор наголошує на тому, що механізм запобігання злочинності є новою категорією для вітчизняної кримінології, яка досі не піддавалася ґрунтовному науковому аналізу. Попередні спроби дослідження цієї теми були розрізненими та безсистемними, що ускладнює формування єдиного концептуального підходу.

В. Я. Ступник пропонує застосування системного підходу для аналізу механізму запобігання злочинності, розглядаючи його як багаторівневу ієрархічну систему, де кожен рівень визначається власним набором елементів. Це дозволяє більш чітко визначити структуру та функції механізму, а також його взаємодію з іншими соціальними системами. Автор також підкреслює важливість розмежування поняття «механізм протидії злочинності» від суміжних категорій, таких як «механізм правового регулювання» та «кримінологічна діяльність». Це дозволяє уникнути термінологічної плутанини та забезпечити більш точне визначення обсягу та змісту досліджуваного явища [119, с. 94].

Отже, питання міжнародних механізмів запобігання злочинності, хоча й розглядається в наукових колах, залишається відносно новою та недостатньо дослідженою темою. Окремі аспекти висвітлено в дисертаційних роботах, монографіях та наукових статтях, проте комплексне міждисциплінарне опрацювання цього питання лише зароджується.

Натомість питання міжнародної співпраці у запобіганні злочинності у науці розкрито більш широко [29, с. 105].

І. Нуруллаєв у дисертації «Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі зі злочинністю (сучасні особливості та основні тенденції розвитку)» (спеціальність 12.00.11) аналізує становлення та розвиток міжнародно-правового співробітництва запобігання злочинності, визначає його форми та напрями, а

також досліджує чинники, що впливають на ефективність такого співробітництва [89].

О. І. Виноградова досліджувала міжнародне співробітництво України у галузі запобігання злочинності з кримінального процесуального аспекту, розглядаючи механізми правової допомоги та екстрадиції [16, с. 22].

С. М. Вихрист у своїй дисертації аналізував видачу осіб у контексті співвідношення міжнародного та національного права, що є ключовим аспектом міжнародного співробітництва у кримінальній сфері [17, с.17].

А. В. Войціховський розглядав міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом, акцентуючи увагу на координації зусиль у протидії цьому виду транснаціональної злочинності [22].

К. В. Юртаєва досліджувала місце вчинення кримінальних правопорушень міжнародного характеру, що має значення для визначення юрисдикції та ефективного міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні [168].

У дисертації Ю.А. Іванова «Міжнародно-правове регулювання боротьби з тероризмом у сучасних умовах» детально охарактеризовано еволюцію міжнародно-правових механізмів запобігання тероризму, зокрема через аналіз ключових конвенцій та інституційних ініціатив [46, с. 11].

Ю. А. Іванов розглядає дві важливі конвенції, прийняті в 1937 році, а саме Конвенцію про припинення тероризму та покарання за нього та Конвенцію про створення міжнародного кримінального суду. Хоча ці документи не набрали чинності, вони стали першими спробами конвенційного закріплення визначення тероризму та створення міжнародного судового органу для боротьби з ним. Вчений підкреслює, що ці конвенції мали значний вплив на подальший розвиток міжнародного співробітництва у сфері запобігання тероризму.

Також науковець аналізує Міжнародну конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом, підкреслюючи, що вона не містить чіткого визначення поняття «тероризм», а натомість перелічує діяння, які визнаються злочинними. Він вважає, що прийняття цієї конвенції є значним кроком на шляху створення

всеохоплюючого конвенційного антитерористичного механізму в сучасному міжнародному праві.

У розділі, присвяченому взаємодії національного права України з міжнародним правом у сфері боротьби з тероризмом, Ю.А. Іванов аналізує міжнародно-правові зобов'язання України, засоби імплементації відповідних міжнародно-правових норм та сучасний стан українського антитерористичного законодавства. Він підкреслює необхідність якнайшвидшого приєднання України до Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом 1977 року та до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом 1997 року.

Таким чином, дослідження Ю.А. Іванова надає глибокий аналіз міжнародно-правових механізмів боротьби з тероризмом, підкреслюючи важливість як історичних, так і сучасних ініціатив у цій сфері.

У дисертації Г.Л. Кохан «Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з рабством і работоргівлею» детально проаналізовано еволюцію міжнародно-правових механізмів запобігання рабству та работоргівлі. Авторка підкреслює, що перші міжнародні акти, зокрема Акт Брюссельської конференції 1890 року, визнавали кримінально протиправною лише работоргівлю, залишаючи поза увагою саме явище рабства. Це свідчить про обмежене розуміння проблеми в тогочасному міжнародному праві.

Однак ці документи стали основою для формування звичаєвих норм, які згодом лягли в основу конвенційного міжнародного права. Наприклад, рішення Міжнародного арбітражу у справі Лоуренса 1855 року визнало работоргівлю порушенням права народів. Подальші міжнародні документи, такі як Гаазькі конвенції 1899 та 1907 років, а також Статут Нюрнберзького трибуналу, закріпили заборону рабства як звичаєву норму міжнародного права.

У 1926 році була прийнята Конвенція про рабство, яка вперше надала чітке визначення рабства та работоргівлі, визнаючи їх порушенням основоположних прав людини. Цей документ став важливим кроком у розвитку міжнародно-правових механізмів запобігання цим явищам [65, с. 163-176]. Таким чином, дослідження Г.Л. Кохан висвітлює поступове вдосконалення міжнародно-

правових механізмів запобігання рабству та работоргівлі, від обмежених підходів XIX століття до сучасного розуміння цих явищ як грубих порушень прав людини. Поряд з цим, авторка акцентує увагу на тому, що сучасний міжнародно-правовий механізм запобігання рабству не є досконалим і потребує наукового обгрунтування.

У дисертації О. В. Київець «Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням «брудних» грошей» (спеціальність 12.00.11 – міжнародне право, захищена у 2003 році в Національному університеті внутрішніх справ) ґрунтовно досліджено міжнародно-правові механізми протидії легалізації незаконно здобутих доходів.

Авторка аналізує історичний розвиток міжнародних ініціатив у цій сфері, зокрема діяльність ООН, Ради Європи, Європейського Союзу та інших організацій. Вченою також досліджено роль спеціалізованих організацій, таких як FATF, Базельський комітет, Egmont Group, а також регіональних структур, що сприяють координації зусиль у боротьбі з відмиванням грошей.

У дисертації проведено порівняння законодавчих підходів до протидії відмиванню грошей у різних регіонах світу, включаючи Європу, Азію, Америку та Африку, з особливою увагою до законодавства США та Великої Британії. Підкреслено значення органів фінансової розвідки та їх міжнародної координації через такі структури, як Egmont Group, для ефективного обміну інформацією та протидії відмиванню грошей [51, с.16].

У дисертації І. В. Лєшукової «Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів» (спеціальність 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) вперше на монографічному рівні досліджено правові, теоретичні та практичні аспекти міжнародного співробітництва слідчих органів України з компетентними органами іноземних держав при розслідуванні кримінальних правопорушень.

Авторкою проаналізовано еволюцію взаємодії правоохоронних органів України з іноземними партнерами у запобіганні транснаціональної злочинності.

Визначено поняття правової допомоги, видачі та міжнародного розшуку злочинців. Особливу увагу приділено міжнародному слідчому дорученню як основному інструменту співпраці. Виявлено типові помилки, яких припускаються слідчі органів внутрішніх справ України при складанні та направленні міжнародних слідчих доручень, та запропоновано шляхи їх усунення для підвищення ефективності міжнародної правової допомоги.

Розроблено рекомендації щодо процесуальних підстав і порядку звернення з запитами про організацію міжнародного розшуку злочинців, як громадян України, так і іноземців. Окрім цього, обґрунтовано необхідність прийняття окремого Закону України «Про видачу злочинців (екстрадицію)» та внесення змін до чинного кримінального процесуального законодавства для покращення механізмів міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження [73, с. 217]. Отже, вчена висвітлила існуючий на той час правовий механізм притягнення винних до кримінальної відповідальності, що стало визначним кроком у вдосконаленні чинного законодавства та правозастосовної практики.

У дисертації О. В. Столярського «Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей від наркобізнесу» досліджено міжнародно-правові механізми запобігання легалізації доходів, отриманих від незаконного обігу наркотиків автор аналізує роль міжнародних організацій, таких як ООН, FATF, Інтерпол, та їхні інструменти, включаючи Конвенцію ООН 1988 року та рекомендації FATF, у боротьбі з цим явищем. Він також розглядає співпрацю між державами, зокрема обмін інформацією та спільні розслідування, як ключові елементи ефективної протидії відмиванню грошей від наркобізнесу [118, с. 19].

Дисертація І. М. Леган «Теоретико-правові засади міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності» є комплексним дослідженням правових, теоретичних та кримінологічних аспектів міжнародного співробітництва у сфері протидії транснаціональній злочинності [72, с. 328].

Авторка вперше сформулювала цілісну концепцію міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності,

що дозволило обґрунтувати пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства та можливості його практичного застосування. Також охарактеризовано діяльність ООН, Інтерполу, Європолу та інших міжнародних організацій у сфері запобігання транснаціональній злочинності.

Запропоновано прийняття Закону України «Про запобігання та протидію транснаціональній злочинності», внесення змін до Кримінального кодексу України шляхом доповнення розділу XXI «Кримінальні транснаціональні правопорушення», а також розробку Стратегії міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності на період 2021–2026 рр.

Дисертація Г. В. Дідківської «Кримінологічна характеристика участі України в міжнародній системі запобігання злочинності» є ключовим дослідженням, яке поглиблює розуміння місця й ролі України у міжнародному кримінологічному просторі, та може розглядатися як найбільш всеохоплююча та предметна щодо дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності [31, с. 39].

Авторка розглядає участь держав у міжнародній системі запобігання злочинності не лише як правову чи політичну взаємодію, а передусім як кримінологічну категорію, що передбачає об’єднання зусиль держав у запобіганні злочинності на основі узгоджених принципів та цінностей. Уперше обґрунтовано поняття міждержавної кримінологічної безпеки як соціальної організаційно-правової концепції, яка гарантує безпечне співіснування держав у системі глобальної безпеки шляхом кримінологічної взаємодії.

У дисертації акцентовано увагу на необхідності уніфікації термінології, принципів і підходів у сфері міжнародного співробітництва щодо запобігання злочинності. Це передбачає, зокрема, гармонізацію правових систем, обмін статистичною інформацією, єдність в оцінці криміногенних загроз.

На нашу думку, першим в Україні комплексним монографічним дослідженням міжнародних механізмів запобігання злочинності є дисертаційна

робота Д. Л. Вітюк на тему: «Кримінологічні засади впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності».

У своїй праці авторка ґрунтовно аналізує сутність, зміст та напрями впровадження міжнародного співробітництва у сфері запобігання злочинності, підкреслюючи необхідність об'єднання зусиль держав у сфері обміну інформацією, координації заходів і спільного розслідування кримінальних правопорушень.

Особливу увагу приділено впливу збройної агресії російської федерації проти України, що, на думку дослідниці, вимагає створення ефективного, адаптивного міжнародного механізму запобігання злочинам, зокрема таким, як: масові вбивства, мародерство, порушення норм міжнародного гуманітарного права і звичаїв війни.

У цьому контексті авторкою запропоновано проєкт Концепції запобігання злочинності в Україні на 2024–2029 роки, що визначає стратегічні напрями діяльності держави у цій сфері у мирний час, в умовах воєнного стану, у післявоєнний період.

Особливо цінним є запропоноване авторське визначення поняття «міжнародний механізм запобігання злочинності».

У дисертації також сформульовано теоретико-методологічну концепцію впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності в Україні, яка охоплює: криміналізацію та декриміналізацію правових норм; визначення тактики та стратегії у кримінальній процесуальній і оперативно-розшуковій діяльності; укладання міжнародних угод про правову допомогу; посилення взаємодії з міжнародними судами; розвиток інститутів міжнародної технічної та політичної підтримки в запобіганні злочинності тощо [21; 20].

Дисертація О. Ю. Шостко «Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах» є фундаментальним дослідженням, присвяченим аналізу теоретичних моделей організованої злочинності та практики протидії їй у країнах Європи [138].

Авторка зазначає, що міжнародна спільнота не має єдиного підходу до визначення поняття «організована злочинність». Існує велика кількість альтернативних підходів, але немає всеохопної теорії, яка примирила б різні точки зору щодо розуміння цього поняття [138, с. 23].

У дисертації підкреслюється, що сучасні злочинні угруповання в Європі часто функціонують як гнучкі мережі без чіткої ієрархії, що ускладнює їх виявлення та запобігання. Авторка аналізує підходи до збору статистичних даних про організовану злочинність у країнах ЄС, а також досліджує нормативно-правову базу протидії їй на рівні ЄС та Ради Європи. Враховуючи досвід європейських країн, вчена надає рекомендації щодо реформування українського кримінального та кримінального процесуального законодавства, а також практики запобігання організованій злочинності.

У дисертації «Правове співробітництво держав-членів Євросоюзу у боротьбі з організованою злочинністю» (2013) Хайнекер Хаген Петер Фрідріх досліджує механізми правового співробітництва між державами-членами ЄС у запобіганні організованій злочинності, аналізує ефективність існуючих інструментів та пропонує напрями їх удосконалення. А в дисертації «Екстрадиція в правовій системі України: основні кримінально-правові аспекти» (2005) М. П. Свистуленко розглядає правові основи екстрадиції в Україні, аналізує міжнародні угоди та національне законодавство, що регулюють цей процес, а також визначає правові проблеми та шляхи їх вирішення.

У своїй роботі «Формування системи національної та міжнародної протидії сучасному наркобізнесу» (2006) В. А. Тимошенко наголошує на необхідності глобальної координації зусиль у запобіганні наркобізнесу, враховуючи здатність міжнародного криміналітету швидко адаптуватися до ситуацій у різних регіонах, використовувати новітні досягнення науково-технічного прогресу та експлуатувати прогалини в законодавствах окремих держав. Він підкреслює важливість удосконалення та універсалізації нормативно-правових механізмів боротьби з наркобізнесом, а також

максимального мобілізації зусиль і координації діяльності правоохоронних і спеціальних служб на міжнародному рівні [121, с. 3].

Дослідник справедливо зазначає, що органи державної влади, медичні установи та правоохоронні органи України здійснюють широкий спектр нормотворчих, медико-профілактичних і оперативно-розшукових заходів, спрямованих на боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів. Однак, попри ці зусилля, результати залишаються обмеженими, а ефективність — низькою.

Ключовою проблемою, на думку автора, є те, що зазначені заходи: орієнтовані переважно на реагування, а не на системне запобігання злочинній діяльності організованих наркоструктур та не охоплюють весь ланцюг незаконного обігу наркотиків, особливо на ранніх стадіях (виробництво, транзит, фінансування).

Особливе занепокоєння викликає відсутність єдиної науково обґрунтованої та міжнародно скоординованої програми запобігання глобальному наркобізнесу. Також бракує цілісної теоретичної стратегії, яка б поєднувала зусилля держав, регіональних утворень, наукових установ і міжнародних організацій для попередження, виявлення і нейтралізації кримінально протиправної діяльності, пов’язаної з наркотиками.

У підсумку вчений пропонує модель «міжнародного механізму боротьби з незаконним обігом наркотиків», яка передбачає взаємне співробітництво у сфері запобігання транснаціонального незаконного обігу наркотиків у більш твердому режимі наднаціональних науково-прикладних, виконавчих, законодавчих, судових і пенітенціарних ініціатив.

У контексті сказаного погоджуємося з науковцями у тому, що проблема запобігання міжнародної злочинності є однією з найбільш актуальних та складних для людства і держав світового співтовариства. Міжнародна злочинність створює загрозу для існування самого міжнародного співтовариства, оскільки в структурі людського суспільства зараз мають місце організовані і цілеспрямовано діючі кримінальні об’єднання, які перешкоджають здійсненню

не тільки правової, але і в цілому міждержавної соціально-економічної політики [7, с. 52].

Для ефективного запобігання транснаціональній організованій злочинності необхідно вдосконалити міжнародну правову базу, розробити ефективні міжнародні механізми посилення співпраці між правоохоронними органами різних країн, удосконалити механізми обміну інформацією та гармонізувати національні законодавства.

Окрім цього, питання міжнародної співпраці України у сфері запобігання злочинності та можливість впровадження механізмів її реалізації досліджувалось і іншими науковцями.

В. В. Топчій та Т. В. Цуман у своїй роботі аналізували види міжнародної співпраці щодо запобігання злочинності та основні документи багатостороннього співробітництва [123, с. 66-70], С. В. Веремієнко та В. В. Пророченко вивчали напрями та форми міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності, аналізуючи різні наукові підходи до цієї теми [15, с. 229-233], В. І. Петрова та С. В. Корогод розглядали питання міжнародної співпраці у сфері запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях України [96, с. 340-341] тощо.

Проблематика міжнародно-правових механізмів запобігання злочинності була висвітлена в наукових працях зарубіжних вчених. Зокрема, у 1974 році Р. С. Кале опублікував роботу під назвою «International Police Communications», у якій підкреслюється важливість поліцейської взаємодопомоги та співпраці для забезпечення надійних засобів зв'язку між поліцейськими силами різних країн. Автор зазначає, що у світі існує потреба в універсальній міжнародній організації, доступній для поліції різних країн, з метою запобігання міжнародної злочинності [158, с. 504-506].

Це свідчить про раннє визнання необхідності міжнародної співпраці у боротьбі з транснаціональними кримінальними парвопорушеннями, що стало основою для подальшого розвитку міжнародних правових механізмів у цій сфері.

Отже, питання застосування міжнародно-правових механізмів запобігання злочинності частково висвітлювалося в наукових працях кримінологів, процесуалістів та правників-міжнародників.

Міжнародні механізми запобігання злочинності стало предметом досліджень небагальох науковців в Україні, серед яких Л. Вітюк, Г. Дідківська, О. Джужа, В. Куц, О. Черкасов, В. Василевич, І. Леган тощо. Ці науковці вносять вагомий вклад у розвиток теоретичних та практичних аспектів міжнародних механізмів запобігання злочинності.

Вивчення стану опрацювання проблеми міжнародних механізмів запобігання злочинності дало змогу зробити такі висновки:

1) неоднозначність наукових підходів. Така ситуація зумовлена тим, що міжнародні механізми запобігання злочинності залишаються недостатньо визначеними та розрізненими, що ускладнює їх ефективне застосування на практиці;

2) необхідність гармонізації національних та міжнародних заходів. Так, наприклад, для ефективного запобігання транснаціональної злочинності необхідно гармонізувати національні законодавства з міжнародно-правовими стандартами, що сприятиме більш ефективному співробітництву між державами;

3) недостатня координація між міжнародними організаціями. Відсутність чіткої координації між міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол та ООН, може призводити до дублювання зусиль та зниження ефективності запобігання міжнародної злочинності;

4) обмеженість ресурсів та політичні бар'єри. Ці виклики в окремих країнах можуть обмежувати ефективність міжнародних механізмів запобігання злочинності.

Дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності стикається з низкою проблем, які ускладнюють ефективне запобігання транснаціональним кримінальним правопорушенням, зокрема:

1) міжнародні договори часто використовують терміни, що не завжди відповідають національним правовим системам країн-учасниць. Це ускладнює

імплементацію міжнародних норм у національне законодавство та ефективне застосування механізмів співпраці.

2) концепція примату національного права над міжнародним може обмежувати ефективність міжнародного співробітництва у запобіганні організованій злочинності. Це створює труднощі в узгодженні спільних дій та обміні інформацією між державами.

3) система міжнародних нормативно-правових актів у сфері запобігання організованій злочинності потребує вдосконалення для більш ефективного реагування на нові виклики та загрози. Саме тому необхідно удосконалити заходи щодо запобігання інтернаціоналізації організованої злочинності.

4) різний рівень розвитку правових систем у країнах може призводити до нерівної ефективності в застосуванні міжнародних механізмів запобігання злочинності. Це створює труднощі в досягненні єдиного стандарту запобігання транснаціональним кримінальним правопорушенням.

5) політичні та економічні інтереси окремих держав можуть впливати на їх готовність до співпраці в сфері запобігання злочинності. Це може призводити до затримок у прийнятті спільних рішень та реалізації міжнародних ініціатив.

1.2. Методологія дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності

Принципи наукового пізнання формують загальну концепцію та ідеологію наукового дослідження, визначають стратегію та засади, на яких ґрунтується наукова пізнавальна діяльність. Вони забезпечують об'єктивність, результативність, достовірність та апробованість дослідження.

Проблема дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності є багатогранною та вимагає застосування різних методологічних підходів. Складність цього наукового завдання визначається через багатоаспектність та міждисциплінарність**.** Так, міжнародні механізми запобігання злочинності охоплюють різні сфери: право, кримінологію, політологію, соціологію,

економіку та інші. Це вимагає інтеграції знань з різних дисциплін для комплексного розуміння та ефективного вирішення проблеми [83, с. 26–30].

Методологія науки є основою наукового пізнання, визначаючи шляхи та засоби досягнення об'єктивного знання. Вона розглядається в двох основних аспектах. У широкому контексті методологія є вченням про загальні принципи та шляхи пізнання, що охоплюють філософські основи наукового пізнання, принципи та закони логіки та діалектики, методи мислення та пізнання, що застосовуються в різних сферах діяльності. Цей підхід дозволяє сформулювати загальні орієнтири для наукового пізнання та визначити основні шляхи досягнення істинного знання. У вузькому розумінні методологія розглядається як система конкретних інструментів та підходів, що використовуються в певній науці для: збирання та аналізу емпіричних даних, формулювання та перевірки гіпотез, побудови теоретичних моделей та концепцій. Цей підхід у методології забезпечує практичну реалізацію наукового пізнання та сприяє розвитку конкретних наук.

Саме тому для дослідження цього питання необхідно застосовувати методологію на різних рівнях. Багаторівневий підхід дозволяє розглядати проблему на різних рівнях: від загальних принципів до конкретних методів та процедур, що сприяє глибшому розумінню та ефективному вирішенню проблеми:

1) Філософська методологія визначає загальні принципи пізнання та підходи до дослідження явищ.

2) Загальнонаукова методологія включає системний аналіз, порівняльний метод, моделювання тощо.

3) Конкретнонаукова методологія – це специфічні методи, притаманні конкретним наукам, наприклад, правовий аналіз, кримінологічне дослідження.

4) Методика дослідження – це сукупність прийомів та процедур, які застосовуються на практиці для збору та аналізу даних [75, с. 33–43].

Як ми уже зазначили, методологічна основа наукового дослідження є багаторівневою структурою, що включає принципи, підходи та методи пізнання.

У контексті дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності, застосування багаторівневого підходу дозволяє комплексно аналізувати правові явища.

Отже, розпочнемо з принципиів наукового пізнання. Ці принципи формують загальну концепцію та ідеологію дослідження, визначаючи стратегію наукової діяльності. До них належать: об'єктивність (відображення реального стану явищ без спотворень), системність (вивчення явищ у взаємозв'язку та взаємодії), дність аналізу та синтезу (розчленування складних явищ на складові частини та їх об'єднання для отримання цілісного розуміння), єдність історичного та логічного (поєднання історичного розвитку явищ з логічним аналізом), сходження від абстрактного до конкретного (перехід від загальних понять до конкретних випадків).

Методологічні підходи визначають загальний напрям наукового пізнання та закріплюють зміст стратегії дослідження. Вони включають: системний підхід (розгляд явищ як складних систем, що складаються з взаємопов'язаних елементів), порівняльний метод: порівняння різних правових систем для виявлення спільних рис та відмінностей, кібернетичний та синергетичний підходи (дослідження процесів саморегуляції та самоорганізації в системах).

Методи наукового пізнання є конкретними інструментами наукового дослідження, що забезпечують вирішення окремих завдань. До них належать: аналіз документів (вивчення міжнародних угод, національних законодавчих актів та судових рішень), інтерв'ю та опитування (збір думок експертів та практиків у сфері запобігання злочинності), кейс-стаді (дослідження конкретних випадків для виявлення ефективних практик) [159].

Отже, визначення методологічної основи наукового дослідження — це індивідуальний вибір кожного дослідника, який залежить від його наукового потенціалу, світоглядних орієнтацій, рівня підготовки та розуміння специфіки обраної проблематики. Методологія має суб’єктний характер і формується з урахуванням мети й завдань дослідження, його предмету й об’єкта, структури й логіки наукового пошуку. Така індивідуалізація дозволяє адаптувати наукові

підходи до конкретного змісту дослідження, забезпечуючи його глибину, цілісність та наукову обґрунтованість.

Проте варто зазначити, що обрання принципів, підходів і методів наукового дослідження є індивідуальним вибором дослідника, що залежить від його потенціалу, мети, предмета та завдань дослідження. Цей вибір має суб'єктний характер і ґрунтується на специфіці досліджуваного явища.

В енциклопедичних та словникових виданнях метод визначається як систематизований спосіб досягнення теоретичного чи практичного результату, розв'язання проблеми або отримання нової інформації. Цей процес ґрунтується на певних регулятивних принципах пізнання та дії, усвідомленні специфіки досліджуваної предметної галузі та законів функціонування її об'єктів. Метод окреслює та втілює шлях до істини, визначає напрями ефективної діяльності, що сприяють реалізації поставлених цілей, і задає регулятивні та нормативні настанови пізнавального процесу [64, с. 512].

Однак існує дискусія щодо належності до методів певних пізнавальних принципів, таких як системність, аналітичність, єдність якісних і кількісних характеристик, історизм тощо. Деякі дослідники вважають ці принципи основними засадами методології, які лежать в основі конкретних методів, тоді як інші трактують їх як частину самого методу [64, с. 512].

Таким чином, методи наукового дослідження є ключовими інструментами, які визначають шлях досягнення поставлених цілей, забезпечують ефективність пізнавального процесу та сприяють отриманню достовірних результатів.

У загальному методологія наукового дослідження — це вчення про систему принципів, методів, прийомів і засобів, що забезпечують організацію та проведення наукової діяльності. Вона охоплює всі етапи пізнавального процесу: від формулювання мети та завдань до вибору методів і аналізу результатів.

С. Алексєєв розглядав правову методологію як систему, що поєднує філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Він підкреслював важливість комплексного підходу до правових досліджень. Б. Кістяківський наголошував на моральному вимірі права, вважаючи, що соціальні явища

повинні оцінюватися з точки зору справедливості та необхідності. Його підхід сприяв розвитку етичного аспекту в правознавстві. М. Кельман зосереджувався на системному аналізі прав людини, розглядаючи їх як складну структуру, що вимагає міждисциплінарного підходу. Він також підкреслював роль правової культури в забезпеченні прав людини [50]. П. Рабінович розробив концепцію прав людини як універсальної цінності, що вимагає інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство. Він також акцентував на важливості правової освіти для формування правосвідомості. Ю. Шемшученко вивчав механізми реалізації прав людини в контексті конституційного права, підкреслюючи значення верховенства права та правової держави. Його дослідження сприяли розвитку конституційної юриспруденції в Україні.

У сучасній науковій літературі також приділяється значна увага методології дослідження прав людини. Наприклад, у монографії «Сучасні механізми захисту прав людини» під редакцією М. Кельмана та інших авторів розглядаються різні методологічні підходи, включаючи антропологічний, діалектичний, потребовий, системний та комунікативний. Ці підходи дозволяють комплексно аналізувати механізми захисту прав людини в умовах сучасних викликів [48].

Знання методологічних основ дослідження прав людини є необхідним для:

1) розробки ефективних механізмів захисту прав людини на національному та міжнародному рівнях;

2) аналізу та вдосконалення законодавства, що регулює права людини;

3) підготовки фахівців у галузі права, які здатні застосовувати комплексні методологічні підходи в практичній діяльності. Таким чином, вивчення праць зазначених авторів та сучасних досліджень у цій галузі є важливим кроком до глибшого розуміння та ефективного забезпечення прав людини в сучасному суспільстві.

Сучасне українське правознавство переживає суттєві методологічні трансформації, що відображаються у переході від моністичної, одержавленої методології радянського періоду до філософсько-методологічного плюралізму.

Цей процес характеризується відкритістю до різноманітних наукових підходів, що сприяє глибшому розумінню правових явищ та ефективнішому захисту прав людини [54, с. 22].

У радянський період правознавство базувалося переважно на матеріалістичному монізмі, що обмежувало науковий дискурс і унеможливлювало використання альтернативних методологічних підходів. Сучасна ситуація змінилася, адже дослідники мають змогу застосовувати різноманітні методи та підходи, що дозволяє більш повно і всебічно осягнути предмет дослідження — специфічні державно-правові закономірності.

Серед новітніх підходів, що набули популярності в українському правознавстві, можна виділити:

1) Діалектичний підхід, який розглядає право як динамічне явище, що розвивається через суперечності та їхнє вирішення.

2) Феноменологічний підхід, який зосереджується на суб'єктивному досвіді правових суб'єктів та їхньому сприйнятті правових норм.

3) Екзистенціальний підхід, який аналізує право через призму індивідуальної свободи та відповідальності.

4) Комунікативно-діалогічний підхід, який акцентує увагу на важливості діалогу між різними правовими системами та культурами.

Перехід до методологічного плюралізму має позитивний вплив на розвиток правової науки та практики в Україні. Зокрема, це сприяє:

1) збагаченню наукового дискурсу, адже використання різноманітних методологічних підходів дозволяє дослідникам розглядати правові явища з різних точок зору;

2) підвищенню якості правових досліджень, оскільки застосування новітніх методів аналізу сприяє більш точному та обґрунтованому висвітленню правових проблем;

3) покращенню правозастосовної практики - глибше розуміння правових явищ дозволяє практикам ефективніше застосовувати норми права у конкретних ситуаціях;

Однак, важливо зазначити, що методологічний плюралізм не повинен перетворюватися на методологічний анархізм. Необхідно зберігати наукову обґрунтованість та послідовність у виборі та застосуванні методів дослідження. Таким чином, сучасна методологічна ситуація в українському правознавстві характеризується відкритістю до нових підходів та прагненням до глибшого розуміння правових явищ, що сприяє розвитку як наукової, так і практичної складової правової системи України [141, с. 792].

Сучасна методологія дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності, зокрема проблематики прав людини, активно розвивається в Україні, поступово інтегруючи новітні підходи, технології та міждисциплінарні інструменти [105, с. 28]. На нашу думку, значна частина цих методів є модернізованими версіями раніше відомих дослідницьких підходів, адаптованими до сучасних умов, з урахуванням змін у суспільстві, правовій системі та глобальному контексті.

У своїй праці «Гносеологія права як наука» А. Козловський наголошує, що метод не лише є інструментом пізнання, але й формує саму сутність права. Він стверджує, що «будь-яка концептуальна модель права свою сутність концентровано виражає у специфічному формулюванні методу права». Він підкреслює, що метод є не просто засобом дослідження, а моделлю права, яка визначає його онтологічну субстанцію. Він зазначає: «Право і пізнання стають тотожними, пізнання виступає сутністю права, а право – формою пізнання». Це означає, що вибір методу дослідження безпосередньо впливає на розуміння та реалізацію права [53, с. 273].

Таким чином, у гносеологічній концепції А. Козловського метод виступає не лише інструментом пізнання, але й визначальним чинником формування права як соціального явища. Це підкреслює важливість усвідомленого вибору методології у правових дослідженнях та практиці.

М. Панов, досліджуючи методологічні аспекти формування понятійно-категоріального апарату юридичної науки, наголошує на його ключовому значенні для ефективного правового регулювання суспільних відносин. Він

підкреслює, що чим глибше і досконаліше розроблені правові поняття й категорії, тим досконаліше саме позитивне право, і тим точніше та якісніше воно здатне регулювати відповідні суспільні відносини [93, с. 51]. У монографічному дослідженні широко використано понятійно-категоріальний апарат з питань прав людини та сучасних механізмів їх захисту. Цей апарат є ключовим елементом методології юридичних досліджень, оскільки забезпечує точність, системність і логічну послідовність у вивченні державно-правових явищ [109, с. 15].

У сучасній юридичній науці концептуальний підхід, зокрема антропологічний, набуває особливого значення, оскільки права і свободи людини розглядаються як центральна категорія, основа та фундамент сучасного праворозуміння. Цей підхід широко застосовується у дослідженнях загальної теорії держави і права та інших вітчизняних юридичних наук.

В. Шафіров підкреслює, що людський вимір є загальним системоутворювальним критерієм сучасного праворозуміння. Він стверджує, що первинним елементом змісту права є не норма права, а права і свободи людини.Це означає, що право повинно розглядатися через призму людських потреб, цінностей та гідності, а не лише як сукупність формальних норм.

Антропологічний підхід дозволяє глибше зрозуміти сутність прав людини та їх роль у суспільстві. Він сприяє формуванню правової системи, яка орієнтована на людину, її права та свободи, що є ключовим для розвитку демократичного суспільства та правової держави. Таким чином, концептуальний підхід, зосереджений на правах і свободах людини, важливим методологічним інструментом у сучасних юридичних дослідженнях, що сприяє глибшому розумінню права та його соціального призначення [136, с. 148].

П. Рабінович у своїх працях наголошує на важливості антропологізації предмета загальнотеоретичної юриспруденції. Він підкреслює, що сучасна юридична наука повинна зосереджуватися на людині як центральному об'єкті дослідження, а не лише на формальних правових нормах.

У навчальному посібнику «Основи теорії та філософії права» науковець зазначає, що антропологізація полягає в тому, що саме людина стає центральним об'єктом філософсько-правових і теоретико-правових досліджень. Цей підхід передбачає вивчення правових явищ через призму людських потреб, цінностей та гідності.

Крім того, П. Рабінович акцентує увагу на тому, що предмет загальнотеоретичної юриспруденції охоплює закономірності виникнення, функціонування і розвитку загальносоціальних (неюридичних, соціально-природних) прав, свобод та обов’язків людини. Це означає, що юридична наука повинна враховувати не лише позитивне право, але й природні права людини, які існують незалежно від державного визнання.

Таким чином, антропологізація предмета загальнотеоретичної юриспруденції сприяє формуванню більш гуманістичного та людиноцентричного підходу в юридичних дослідженнях, що є актуальним у сучасному правовому дискурсі [106, с. 14].

Діалектичний метод базується на принципах розвитку, суперечності та взаємозв'язку явищ. У контексті правознавства це означає, що правові поняття не є статичними; вони розвиваються, змінюються та взаємодіють із соціальними реаліями. астосування цього методу дозволяє дослідникам переходити від загальних абстрактних уявлень про право до конкретних правових норм і навпаки, що сприяє глибшому розумінню правових систем [93, с. 52].

Б. Мелкевик у своїх працях підкреслює, що парадигма діалектики змушує нас переосмислити як межі нашої природно-правової спадщини, так і спадщину правового позитивізму. Цей підхід акцентує увагу на взаємному визнанні суб'єктів права, де кожен індивід виступає одночасно автором і адресатом правових норм та інститутів [77, с. 82].

С. Добрянський у своїх дослідженнях підкреслює, що будь-яке соціальне явище, зокрема права людини, набуває якісних характеристик лише через систему відповідних взаємозв’язків з іншими явищами та процесами. Тому дослідження прав людини логічно здійснювати за допомогою системного

підходу, який охоплює кілька підрівнів: історико-генетичний, структурно-компонентний та функціонально-діяльнісний [33, с. 3].

У процесі вивчення елементів міжнародного механізму запобігання злочинності важливо акцентувати увагу на їх складній та багатогранній природі, численних методологічних підходах до з’ясування сутнісних характеристик, галузевих різновидів та історії становлення.

А. Крижановський у своїх працях наголошує на необхідності сучасного підходу до дослідження механізмів запобігання злочинності, який ґрунтується на розумінні права як міри свободи, справедливості та формальної рівності. Він підкреслює, що таке розуміння є несумісним з нормативістським праворозумінням, яке обмежує межі свободи та справедливості визначенням держави.

Автор акцентує на важливості плюралістичності правових ідей у сучасному правовому порядку, що дозволяє враховувати різноманітність поглядів та підходів у правовій сфері [67, с. 80–87].

Таким чином, його концепція спрямована на розвиток правопорядку, що відповідає вимогам сучасного суспільства, де право виступає як інструмент забезпечення свободи, справедливості та рівності для всіх громадян.

О. Вайцеховська у науковій статті «Особливості та сучасні тенденції розвитку міжнародного правопорядку» акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до розуміння міжнародного механізму, що включає не лише нормативно-правові аспекти, а й аналіз реальних міжнародних відносин, їх взаємозв'язків та впливу на глобальну правову систему [13, с. 235–240].

Вона пропонує застосовувати різноманітні методологічні підходи для дослідження міжнародного механізму, серед яких:

Феноменологічний — для вивчення сутності міжнародного правопорядку як явища.

Аксіологічний — для оцінки ціннісних аспектів міжнародного права.

Антропологічний — для розуміння впливу людської діяльності на міжнародні правовідносини.

Герменевтичний — для тлумачення та інтерпретації міжнародних норм і практик.

Інформаційно-комунікативний — для аналізу обміну інформацією в міжнародному праві.

Синергетичний — для вивчення взаємодії різних елементів міжнародного співробітництва.

Синкретичний — для інтеграції різних підходів та дисциплін у дослідженні.

Діяльнісний — для аналізу практичної реалізації міжнародних норм.

Інтегративний та комплексний — для всебічного розгляду міжнародного механізму як складного та багатогранного явища [13, с. 235–240].

Професор О. Мережко зробив значний внесок у розвиток методології права, зокрема через адаптацію психологічної теорії права Лева Петражицького до сфери міжнародно-правових правовідносин [35, с. 992].

О. Мережко поєднує семіотичний, психологічний, соціологічний та аксіологічний підходи до аналізу міжнародного права. Він розглядає право як багатовимірне явище, що включає:

1) семіотичний аспект: право як система знаків і символів.

2) психологічний аспект: право як результат емоційних переживань і психічних процесів.

3) соціологічний аспект: право як соціальний інститут, що регулює поведінку в суспільстві.

4) аксіологічний аспект: право як носій цінностей і моральних принципів.

Отже, погляди О. Мережка мають суттєве значення для розуміння та вдосконалення міжнародних механізмів запобігання злочинності. Його концепції, зокрема «інтуїтивного міжнародного права», «міжцивілізаційного права» та «мемів права», пропонують нові підходи до аналізу та застосування механізмів запобігання злочинності. Ці ідеї сприяють глибшому розумінню сутності, принципів, різновидів та гарантій міжнародних механізмів, що є

особливо актуальним в умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності держав.

Зокрема, концепція «міжцивілізаційного права» дозволяє враховувати культурні, релігійні та історичні особливості різних цивілізацій при розробці та впровадженні міжнародних норм, що сприяє більш ефективному вирішенню міжцивілізаційних конфліктів та забезпеченню стабільності міжнародного правопорядку. Таким чином, ідеї О. Мережка відкривають нові горизонти для дослідження та практичного застосування механізмів запобігання злочинності, сприяючи розвитку більш гнучких та адаптивних міжнародних механізмів, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики.

Підхід О. Пасечник до розуміння норм права є новаторським і відображає сучасні тенденції в розвитку механізмів запобігання злочинності. У своїй дисертації «Становлення міжнародного правопорядку в умовах суспільно-політичної реальності метамодерну» вона пропонує концепцію міжнародного правопорядку метамодерну, яка враховує як статичні, так і динамічні характеристики правового впливу на відносини між суб'єктами міжнародного права [94, с. 22–26].

О. Пасечник у своїх дослідженнях пропонує синкретичний підхід до аналізу правових норм, який поєднує різноманітні методологічні підходи для глибшого розуміння сутності держави та права. Цей підхід включає використання метафізичного, діалектичного, конкретно-історичного, етнологічного, порівняльно-правового, формально-юридичного та герменевтичного методів, враховуючи змістовні, формальні, аксіологічні та соціологічні аспекти цих соціальних феноменів [94, с. 22–26].

На нашу думку, позиція О. Пасечник має важливе значення для розробки та вдосконалення міжнародних механізмів, оскільки:

- сприяє створенню ефективних механізмів діалогу між правовими культурами різних правових систем;

- підкреслює необхідність забезпечення раціональної екологічної політики та наявності дієвих процедур підтримки світової безпеки, включаючи кібербезпеку;
- визнає важливість створення технологічно досконалих інструментів комунікації для міжнародних акторів, відповідних потребам сучасного інформаційного суспільства.

Українські вчені філософи права [49, с. 63–83] та закордонні дослідники [161, с. 17–37] зазначають доцільність використання мультидисциплінарної методології. Останніми роками виокремлюється аксіологічний вимір міжнародних та внутрішньодержавних механізмів запобігання злочинності [160. с. 55–67].

На нашу думку. механізми запобігання злочинності, розроблені на міжнародному рівні, не лише сприяють зниженню рівня злочинності, але й формують спільні правові стандарти, що відображають загальнолюдські цінності. Зокрема, стандарти та норми ООН у сфері кримінальної юстиції базуються на принципах гуманності, справедливості, ефективності та підзвітності. Ці принципи сприяють формуванню єдиного правового простору, де права людини та верховенство права визнаються основоположними цінностями.

Варто зазначити, що запобігання злочинності та розвиток правових цінностей є взаємопов’язаними процесами. Ефективні механізми запобігання злочинності сприяють зміцненню довіри до правових інституцій, що, в свою чергу, формує культуру поваги до закону та прав людини. Наприклад, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенція проти корупції встановлюють правові рамки, які сприяють міжнародному співробітництву та гармонізації національних законодавств, тим самим укріплюючи загальнолюдські правові цінності.

В. Колпаков у своїй статті «Феномен, феноменологія і феноменологічний метод в галузевій юриспруденції» досліджує застосування феноменологічної методології, зокрема постфеноменології, у галузевому правознавстві,

зосереджуючись на адміністративному праві. Він підкреслює, що феноменологія, базуючись на гуссерлівських прийомах епохе, безумовності та інтенціональності, дозволяє інтерпретувати правові явища як концепти з двоєдиним змістом, де поєднуються істина факту (онтологічна сторона) та істина розуму (гносеологічна сторона). Цей підхід сприяє глибшому розумінню юридичних фактів та їх нормативного осмислення, відкриваючи нові перспективи для дослідження правових феноменів у галузевій юриспруденції [169; 170; 171; 172].

Застосування феноменологічного методу до вивчення природи та сутності міжнародного механізму є перспективним напрямом, що дозволяє глибше осмислити фундаментальні засади міжнародного права. Цей підхід ґрунтується на філософських ідеях таких мислителів, як Едмунд Гуссерль, Іммануїл Кант, Рене Декарт та Георг Гегель, які розробляли концепції свідомості, інтенціональності та діалектики.

Гуссерльська концепція інтенціональності, яка описує свідомість як спрямовану на об'єкти, може бути застосована до аналізу того, як суб'єкти права сприймають і конституюють правові норми та принципи. Це дозволяє розглядати міжнародний механізм не лише як набір норм, але й як результат спільного правового досвіду та усвідомлення.

Сучасні дослідники, такі як Наталія Барбоза де ла Кадена, пропонують поєднання гуссерлівської феноменології з ідеями Адольфа Рейнаха для обґрунтування універсальних прав людини. Вони вводять поняття «матеріального апріорі» та «формального апріорі» для опису сутності правових об'єктів та їхніх необхідних зв'язків.

Поль Рікер підкреслює важливість герменевтики у праві, зосереджуючись на інтерпретації правових текстів у контексті історії, культури та людського досвіду. Це дозволяє розглядати міжнародно-правові механізми як динамічну систему, що постійно еволюціонує під впливом різних факторів [142, с. 79–117].

На початку III тисячоліття міжнародний механізм запобігання злочинності зазнав суттєвих трансформацій під впливом глобалізаційних процесів.

Глобалізація сприяла поширенню транснаціональної організованої злочинності, що охоплює незаконну торгівлю зброєю, наркотиками, людьми, кіберзлочинність та фінансові махінації. Ці явища стали результатом зростаючої взаємозалежності між країнами в економічній, політичній та технологічній сферах, що, своєю чергою, створило сприятливі умови для розвитку кримінальних практик на глобальному рівні [25, с. 92–99].

Процеси глобалізації супроводжуються одночасною інтеграцією та фрагментацією. Інтеграція проявляється у зближенні політичних, економічних та правових систем різних держав, що сприяє формуванню спільних механізмів боротьби зі злочинністю. Водночас фрагментація виявляється у делегуванні державами частини своїх функцій транснаціональним компаніям, що може ускладнювати контроль над злочинною діяльністю.

Зростає роль регіональних об'єднань у запобіганні злочинності. Регіоналізація дозволяє країнам об'єднувати зусилля для розробки спільних стратегій та обміну інформацією, що підвищує ефективність запобігання транснаціональних загроз.

Глобалізація впливає на безпеку національних держав, зокрема через зростання транснаціональної злочинності та посилення економічної та соціальної напруженості. Це вимагає від держав адаптації своїх правових систем та стратегій безпеки до нових реалій. Таким чином, міжнародний механізм запобігання злочинності в умовах глобалізації потребує постійного вдосконалення та адаптації до змінного середовища.

Сучасні наукові дослідження пропонують застосування мультидисциплінарної методології для всебічного аналізу міжнародного механізму. Зокрема, В. Гдичинський акцентує увагу на пріоритетності застосування низки сучасних наукових підходів, зокрема: феноменологічного, аксіологічного, антропологічного, герменевтичного, інформаційно-комунікативного, синергетичного, синкретичного, діяльнісного, інтегративного та комплексного.

Вважаємо, що застосування цих підходів у їх взаємодії дозволяє багатовимірно та глибоко осмислити природу і сутність міжнародного механізму, дослідити закономірності його розвитку, а також проаналізувати його співвідношення з іншими державно-правовими інститутами.

Зазвичай методологічний інструментарій дослідника значною мірою визначається його світоглядними позиціями, переконаннями та ціннісними орієнтаціями, є надзвичайно важливим для розуміння процесу наукового пізнання. Світогляд дослідника не лише впливає на вибір методів, але й визначає саму постановку наукової проблеми, формулювання гіпотез та інтерпретацію отриманих результатів.

У соціогуманітарних науках, зокрема в правознавстві, дослідник свідомо обирає ту чи іншу теоретико-методологічну установку, що зумовлює вибір конкретної методології. Це явище відоме як методологічний плюралізм, який дозволяє вченому-гуманітарію обирати дослідницький метод відповідно до власних світоглядних орієнтацій. Такий підхід сприяє глибшому розумінню об'єкта дослідження та забезпечує внутрішню логічність наукової роботи.

У практичному вимірі це означає, що дослідник, усвідомлюючи свої світоглядні позиції, може:

1) обґрунтовано обирати методи дослідження, що найбільш адекватно відповідають його науковим переконанням;

2) критично оцінювати отримані результати, враховуючи можливі впливи власних переконань на інтерпретацію даних;

3) забезпечувати цілісність та логічну послідовність дослідження, що сприяє підвищенню його наукової цінності [2, с. 203].

Варто зазначити, що у процесі дослідження прав людини та механізмів їх захисту широко застосовуються загальнонаукові методи, зокрема формально-логічні, які забезпечують глибоке та всебічне розуміння досліджуваних явищ. Ці методи є універсальними інструментами наукового пізнання і використовуються в різних галузях науки, включаючи правознавство. До формально-логічних методів можна віднести аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізація тощо.

Аналіз – це уявне розчленування цілісного предмета на складові частини (аспекти, ознаки, елементи тощо) з метою вивчення кожної з них. У правознавстві аналіз дозволяє виявити внутрішню структуру правових явищ, таких як норми права або правовідносини.

Синтез – це уявне поєднання частин предмета в єдине ціле. Синтез тісно пов'язаний з аналізом і дозволяє сформувати загальне уявлення про правові явища, об'єднуючи окремі елементи в цілісну систему. Абстрагування є процесом уявного відокремлення істотних ознак предмета від несуттєвих. Абстрагування сприяє формуванню правових понять і категорій, дозволяючи зосередитися на ключових характеристиках правових явищ.

Ідеалізація – це створення абстрактних моделей об'єктів, які не існують у реальності, але допомагають у теоретичному аналізі правових явищ. Ідеалізація дозволяє дослідникам уявно конструювати «ідеальні» правові системи або норми для глибшого розуміння реальних правових процесів.

Узагальнення - встановлення загальних закономірностей та принципів на основі вивчення окремих фактів або явищ. У правознавстві узагальнення сприяє формулюванню правових норм та доктрин, дозволяючи виявити спільні риси в різних правових ситуаціях.

Дедукція - виведення конкретних висновків із загальних положень або принципів. Цей метод використовується для застосування загальних правових норм до конкретних ситуацій, дозволяючи логічно обґрунтовувати правові рішення.

Індукцією є формування загальних висновків на основі аналізу окремих випадків або фактів. Індукція дозволяє виявити нові правові тенденції та закономірності, спираючись на емпіричні дані.

У дослідженні практики Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) формально-логічні методи, зокрема абстрагування та узагальнення, відіграють ключову роль у формуванні науково обґрунтованих висновків та концепцій.

Метод абстрагування полягає в уявному виокремленні істотних ознак досліджуваного явища та відволіканні від другорядних характеристик. У

контексті аналізу практики ЄСПЛ абстрагування дозволяє дослідникам зосередитися на фундаментальних принципах і стандартах прав людини, що лежать в основі рішень Суду, відокремлюючи їх від конкретних обставин окремих справ. Це сприяє формуванню узагальнених понять і категорій, необхідних для глибшого розуміння сутності правових явищ та розробки теоретичних моделей правозастосування.

Метод узагальнення передбачає перехід від аналізу окремих випадків до формулювання загальних висновків і закономірностей. У правознавстві узагальнення використовується для систематизації судової практики, виявлення типових підходів до тлумачення правових норм та формування загальних принципів правозастосування. Зокрема, аналіз рішень ЄСПЛ дозволяє дослідникам узагальнювати підходи Суду до захисту прав людини, що сприяє вдосконаленню національного законодавства та практики його застосування.

Таким чином, застосування методів абстрагування та узагальнення в дослідженні практики ЄСПЛ є необхідним для глибокого розуміння європейських стандартів прав людини та їх ефективного впровадження в національні правові системи.

Варто зазначити, що для дослідження практики ЄСПЛ застосовуються спеціально-юридичні методи, які дозволяють глибше зрозуміти правові механізми та їх застосування. Ці методи включають:

Аналіз письмових правових джерел. Цей метод передбачає детальне вивчення наукових праць, нормативних актів та судової практики ЄСПЛ і національних судів України. Зокрема, аналіз рішень ЄСПЛ дозволяє виявити тенденції в тлумаченні норм Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також їх вплив на національне законодавство.

Тлумачення юридичних норм. Цей метод полягає у визначенні змісту та обсягу прав людини, закріплених у міжнародних договорах та національних актах. Зокрема, важливим є тлумачення норм ЄСПЛ, яке допомагає зрозуміти, як ці норми повинні застосовуватися в конкретних ситуаціях.

Метод використання юридичної практики. Цей метод передбачає аналіз практики ЄСПЛ щодо захисту конкретних прав людини та розгляд принципів судової системи Ради Європи. Вивчення цієї практики дозволяє адаптувати національні правові системи до європейських стандартів, забезпечуючи ефективний захист прав людини.

Нами також охарактеризовано спеціально-юридичні методи дослідження, зокрема прийоми опису та характеристики, що сприяють глибшому розумінню правових явищ і процесів.

Прийом опису передбачає детальне викладення фактів, подій або явищ без їх оцінки. Він використовується для надання загального огляду загальнотеоретичних підходів до інтерпретації прав людини та міжнародних механізмів їх захисту. Опис дозволяє ознайомитися з основними концепціями та інституціями, що впливають на формування прав людини, без втручання в їх оцінку чи інтерпретацію.

Прийом характеристики полягає в аналізі та оцінці властивостей, ознак або особливостей об'єкта дослідження. Він застосовується під час дослідження діяльності інституційних та конвенційних органів світового й регіонального рівнів. Характеристика дозволяє глибше зрозуміти функціонування цих органів, їх роль у захисті прав людини та взаємодію з іншими правовими системами.

Серед них особливу роль відіграє формально-догматичний метод, що дозволяє чітко визначити основні юридичні категорії та поняття, а також розробити пропозиції щодо удосконалення національного законодавства.

Формально-догматичний метод передбачає вивчення права у «чистому вигляді», без врахування його зв'язків з іншими соціальними явищами, такими як економіка, політика чи мораль. Він орієнтований на аналіз юридичних текстів, норм та інститутів, що дозволяє:

1) формулювати визначення основних юридичних понять, наприклад, «міжнародний механізм», «запобігання злочинності», «міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності» тощо.

2) визначати зміст та обсяг міжнародного механізму запобігання злочинності, що є основою для подальшого тлумачення та застосування цих прав у практиці.

3) розробляти пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства, зокрема в частині впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності, шляхом виявлення прогалин або суперечностей у нормативних актах.

Застосування формально-догматичного методу дозволяє досягти логічної послідовності та чіткості у визначенні правових норм, що є необхідним для їх ефективного застосування та розвитку правової системи.

Завдяки системному підходу та методу прогнозування, сформульовано низку пропозицій щодо вдосконалення законодавства України в сфері запобігання злочинності відповідно до міжнародних стандартів. Ці пропозиції спрямовані на інтеграцію європейських та міжнародних норм у національне законодавство, зокрема в контексті євроінтеграції та виконання зобов'язань перед міжнародними організаціями [28, с. 184-190].

Отже, для дослідження міжнародних механізмів запобігання злочинності доцільно застосувати комплексний підхід, що поєднує кілька наукових методів, до яких ми віднесли:

Аналіз документів та контент-аналіз.

Цей метод передбачає систематичне вивчення офіційних документів, таких як міжнародні угоди, конвенції, резолюції та звіти міжнародних організацій. Наприклад, вивчення положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності дозволяє зрозуміти зобов'язання держав-учасниць щодо спільних дій у протидії міжнародним злочинним угрупованням.

Контент-аналіз, як метод якісно-кількісного аналізу змісту документів, може бути використаний для аналізу офіційних заяв, комюніке та інших публікацій міжнародних організацій. Наприклад, звіти Інтерполу вказують на зростання загроз кіберзлочинності, таких як фішинг, програми-вимагачі та

шахрайство в Інтернеті, що свідчить про необхідність посилення міжнародної співпраці в цій сфері.

Порівняльний аналіз.

Співставлення підходів та ефективності міжнародних механізмів запобігання злочинності в різних країнах та регіонах сприяє виявленню найкращих практик та можливостей їх адаптації в Україні. Наприклад, порівняння законодавства та практик Європейського Союзу та США щодо протидії корупції може допомогти виявити ефективні стратегії для впровадження в Україні.

Інтерв'ю та опитування експертів.

Проведення бесід з фахівцями у сфері міжнародного права, кримінології та представниками міжнародних організацій допоможе отримати глибше розуміння практичного застосування міжнародних механізмів та їхньої ефективності. Наприклад, інтерв'ю з представниками Інтерполу та Європолу можуть надати цінну інформацію про їхню роль у координації міжнародних операцій із запобігання торгівлі людьми.

Кейс-стаді (аналіз випадків).

Детальний розгляд конкретних прикладів впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності дозволяє оцінити результати та виявити чинники успіху чи невдачі. Наприклад, співпраця України з Міжнародним кримінальним судом (далі - МКС) у розслідуванні воєнних злочинів, вчинених під час збройного конфлікту, є показовим прикладом. У 2023 році Україна та МКС підписали угоду про відкриття офісу МКС в Україні, що сприяє ефективнішому розслідуванню злочинів.

Статистичний аналіз.

Обробка та інтерпретація статистичних даних щодо рівня злочинності, ефективності запобіжних заходів та результатів міжнародного співробітництва надає кількісну оцінку впливу міжнародних механізмів на рівень злочинності. Наприклад, аналіз статистичних даних про динаміку кіберзлочинності в Україні та країнах ЄС після впровадження спільних міжнародних ініціатив із посилення

кібербезпеки може виявити ефективність таких заходів. У 2023 році Україна та Європейський Союз активізували співпрацю в боротьбі з кіберзагрозами, обмінюючись досвідом та впроваджуючи спільні заходи захисту.

Застосування цих методів у комплексі забезпечить всебічне розуміння та оцінку міжнародних механізмів запобігання злочинності, а також сприятиме розробці рекомендацій щодо їх адаптації та впровадження в Україні.

1.3. Поняття, сутність та елементи міжнародного механізму запобігання злочинності

Впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності є ключовим елементом забезпечення глобальної безпеки та правопорядку. Це особливо актуально в умовах зростання транснаціональної злочинності, яка виходить за межі національного законодавства. Злочинність постійно еволюціонує, зокрема в кіберпросторі [8]. Міжнародне співробітництво дозволяє швидко реагувати на нові кримінально протиправні загрози та розробляти ефективні напрями її запобігання.

У цьому контексті міжнародні організації, такі як ООН, Інтерпол та Європол, забезпечують платформу для координації зусиль, уніфікації правових норм та обміну інформацією. Однак для досягнення максимального ефекту необхідно забезпечити ефективне впровадження та моніторинг міжнародних конвенцій, таких як UNTOC, а також адаптацію найкращих практик до національних правових систем, зокрема, й української.

Україна активно бере участь у міжнародних ініціативах із запобігання злочинності. Зокрема, вона співпрацює з Європолом у рамках стратегічного партнерства, що передбачає обмін інформацією та координацію зусиль у боротьбі з транснаціональною злочинністю.

Проте у науковій літературі поняття «міжнародного механізму запобігання злочинності» не є досить розробленим і обгрунтованим, про що свідчить невелика кількість наукових праць. Натомість поняття «міжнародне

співробітництво», «міжнародна співпраця», «міжнародне партнерство» під час запобігання злочинності є найбільш розповсюдженим. Саме тому з метою правильного й однозначного трактування понять доцільно розглянути дефініцію «міжнародний механізм запобігання злочинності».

Термін «механізм» походить від грецького mēchanḗ, що означає «знаряддя» або «інструмент». У контексті запобігання злочинності цей термін набуває значення внутрішньої структури системи, яка забезпечує цілеспрямовану та скоординовану діяльність державних і недержавних суб’єктів для нейтралізації криміногенних факторів та зниження рівня злочинності [52, с. 340].

Зокрема, у кримінологічній літературі термін «механізм» розглядається як внутрішній устрій системи, що забезпечує її функціонування. У цьому контексті механізм запобігання злочинності можна визначити як організовану систему взаємодії суб'єктів, методів та засобів, спрямованих на виявлення, усунення або нейтралізацію причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень [39, с. 124].

А. П. Закалюк запропонував концепцію, згідно з якою термін «запобігання кримінальним правопорушенням» охоплює різні етапи впливу на кримінально протиправну поведінку залежно від ступеня сформованості причин та умов такої поведінки і моменту їх реалізації. Ця концепція передбачає три основні етапи:

1) Профілактика. Здійснюється до формування мотиву кримінально протиправного прояву та наміру його вчинення. На цьому етапі об'єктом запобіжного впливу є особи з антисуспільною поведінкою, але без сформованого наміру вчинити конкретне кримінальне правопорушення.

2) Відвернення. Застосовується після формування кримінально протиправного наміру, але до початку його реалізації. Мета цього етапу — перешкодити реалізації протиправного наміру.

3) Припинення. Здійснюється після початку реалізації кримінально протиправного наміру через конкретні дії. Метою є зупинити розвиток

протиправної діяльності та запобігти досягненню кримінально протиправного результату [140, с. 513-514].

Ми вважаємо, що позиція А. П. Закалюка щодо багаторівневої системи запобігання кримінальним правопорушенням є актуальною та відповідає вимогам українського законодавства. Його концепція передбачає диференційований підхід до запобігання злочинності, що включає профілактику, відвернення та припинення кримінально протиправних дій залежно від стадії формування кримінально протиправного наміру. Цей підхід узгоджується з положеннями Кримінального кодексу України, який передбачає відповідальність за готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення, а також з іншими нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність правоохоронних органів у сфері запобігання злочинності. Зокрема, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначає заходи щодо запобігання та протидії кіберзлочинності, що є прикладом реалізації концепції А. П. Закалюка в конкретній сфері.

Крім того, науковці підкреслюють необхідність розроблення та прийняття комплексного законодавчого акта, який би визначав засади, принципи та завдання запобіжної діяльності, систему та правовий статус суб’єктів такої діяльності, гарантії їх діяльності, особливості реалізації заходів запобігання, що створить передумови для зменшення процесуальних порушень та підвищення якості роботи правоохоронних інституцій.

На нашу думку, враховуючи виклики сьогодення в Україні, доцільно розробити і прийняти довгострокову Концепцію реалізацію кримінологічної політики в умовах воєнного стану. Така пропозиція зумовлена тим, що сучасні загрози, які зумовлюють виникнення нових видів детермінантів, поява нових видів кримінальних правопорушень та велика кількість воєнних злочинів, які вчиніються на території України, зумовлюють необхідність у переосмисленні традиційних підходів до запобігання злочинності. Саме тому потрібно розробити

кардинально нові способи, методи і прийоми запобігання злочинності у сучасний період.

Варто зазначити, що у загальному «механізм запобігання злочинності» є багаторівневою системою, що включає державні та громадські заходи, спрямовані на усунення або нейтралізацію причин та умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також на корекцію поведінки осіб, схильних до протиправних дій. Цей підхід підтримується вітчизняними науковцями, зокрема В. Василевичем, який у своїх дослідженнях акцентує увагу на необхідності комплексного підходу до запобігання злочинності, особливо в місцях позбавлення волі.

У науці виокремлюють три рівні механізму запобігання злочинності:

1. Загальносоціальний рівень, який спрямований на вирішення широких соціально-економічних, культурно-виховних та інших проблем, що можуть сприяти злочинності. Це включає реалізацію державних програм, спрямованих на підвищення рівня життя, освіти та зайнятості населення.

2. Спеціально-кримінологічний рівень, який охоплює цілеспрямовані дії щодо усунення конкретних криміногенних факторів та умов, які безпосередньо сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Це можуть бути заходи, спрямовані на зниження рівня рецидивної злочинності, контроль за особами, схильними до правопорушень, та інші профілактичні дії.

3. Індивідуальний рівень, що зосереджується на роботі з конкретними особами, які мають схильність до вчинення кримінальних правопорушень, з метою корекції їхньої поведінки та запобігання повторним правопорушенням. Це може включати психологічну підтримку, соціальну реабілітацію та інші індивідуально-профілактичні заходи [14].

Варто зазначити, що ефективність механізму запобігання злочинності значною мірою залежить від злагодженого поєднання загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального рівня, а також від координації дій різних суб'єктів, включаючи державні органи, громадські організації та суспільство в цілому.

Державні інституції, зокрема правоохоронні органи, відіграють ключову роль у координації зусиль із запобігання злочинності. Законодавство України передбачає проведення координаційних нарад керівників правоохоронних органів, спільних засідань колегій, міжвідомчих нарад та видання спільних нормативно-правових документів. Ці заходи спрямовані на узгодження дій, обмін інформацією та розробку спільних напрямів запобігання злочинності.

Громадські організації активно залучаються до процесу запобігання злочинності. Вони здійснюють моніторинг правопорушень, надають інформацію правоохоронним органам, беруть участь у спільних заходах та контролюють діяльність поліції. Законодавство України передбачає співпрацю поліції з громадськістю на засадах партнерства, що включає участь у запобіганні корупції та контроль за діяльністю правоохоронних органів.

Практика показує, що ефективна взаємодія між державними органами та громадськими організаціями можлива через укладання угод про співпрацю, визначення відповідальних осіб з обох сторін, спільне навчання та реалізацію профілактичних програм. Наприклад, у сфері протидії наркозлочинності така співпраця дозволяє залучати наркозалежних осіб до програм профілактики, діагностики та лікування, що сприяє зниженню рівня злочинності та поліпшенню епідеміологічної ситуації.

Злагоджена взаємодія між різними рівнями механізму запобігання злочинності та координація дій державних органів, громадських організацій і суспільства є необхідною умовою для ефективного запобігання злочинностю.Така співпраця дозволяє не лише оперативно реагувати на загрози, але й формувати довіру громадян до правоохоронної системи та сприяє підвищенню рівня безпеки в суспільстві.

Загалом у науковій літературі існує декілька підходів до визначення механізму запобігання злочинності:

Системний підхід. У науковій літературі системний підхід до визначення механізму запобігання злочинності розглядає його як багаторівневу ієрархічну систему, що складається з принципів, норм, інститутів та методів, які

забезпечують кримінологічний вплив на певні об'єкти з метою досягнення визначених цілей. Цей підхід акцентує увагу на взаємозв'язках між різними елементами системи та їхньою спільною дією для ефективного запобігання злочинності [28, с.184-190].

Згідно з дослідженнями О. Гуміна та В. Строїча, механізм запобігання злочинності визначається як системне утворення, що включає:

- Принципи – основоположні ідеї та підходи, які формують основу для розробки стратегій запобігання злочинності.
- Норми – встановлені правила поведінки, що регулюють дії суб'єктів у сфері протидії злочинності.
- Інститути – організаційні структури та установи, які реалізують заходи з попередження та боротьби зі злочинністю.
- Модуси – організаційні, правові, економічні, соціально-психологічні засоби та методи впливу на об'єкти запобігання злочинності.

Кожен рівень цієї системи має власний набір елементів, які взаємодіють між собою, забезпечуючи комплексний підхід до запобігання злочинності. Такий системний аналіз дозволяє враховувати побічні суспільні процеси та відповідні форми кримінологічного впливу, що сприяє більш ефективному формуванню та реалізації стратегій запобігання злочинності [28].

Таким чином, системний підхід до механізму запобігання злочинності підкреслює необхідність інтеграції різних елементів та рівнів впливу для досягнення максимальної ефективності у запобіганні злочинності.

Соціально-правовий підхід до механізму запобігання злочинності розглядає його як інтегровану систему, що поєднує правові та соціальні засоби впливу на причини й умови кримінально протиправної поведінки, а також сприяє формуванню правосвідомості та правової культури населення.

Відповідно до цього підходу, механізм запобігання злочинності розглядається як цілісна система, що включає правові норми, соціальні інститути та методи впливу на злочинність. Це дозволяє забезпечити ефективну взаємодію між різними елементами системи та досягти синергії в запобіганні злочинності.

Соціально-правовий механізм включає як правові інструменти (законодавство, правоохоронні органи, судову систему), так і соціальні заходи (освіта, профілактика, соціальна підтримка), що спрямовані на усунення причин злочинності та реінтеграцію правопорушників у суспільство. Одним із ключових завдань соціально-правового підходу є виховання у громадян поваги до закону, розвиток правової культури та підвищення рівня правової обізнаності, що сприяє зниженню рівня злочинності. Соціально-правовий механізм також спрямований на зменшення віктимізації населення, тобто зниження ризику стати жертвою злочину, шляхом інформування, освіти та соціальної підтримки вразливих груп.

Реалізація соціально-правового підходу вимагає тісної взаємодії між державними органами, громадськими організаціями та суспільством у цілому. Це передбачає розробку та впровадження комплексних програм запобігання злочинності, реформування законодавства з урахуванням соціальних факторів, а також забезпечення доступу до правової освіти та соціальних послуг для всіх верств населення.

Функціональний підхід до механізму запобігання злочинності зосереджений на аналізі конкретних функцій та завдань суб'єктів, які здійснюють діяльність у цій сфері, зокрема правоохоронних органів, судів та громадських організацій. Цей підхід дозволяє чітко визначити ролі та обов'язки кожного учасника системи запобігання злочинності, що сприяє ефективнішій координації їхньої діяльності.

Варто зазначити, що у науковій літературі існують різні підходи до визначення механізму запобігання злочинності. Деякі дослідники розглядають його як систему заходів, спрямованих на усунення причин та умов, що сприяють вчиненню кримінальних правоопрушень, а також на корекцію поведінки осіб, схильних до протиправних дій. Цей підхід акцентує увагу на необхідності комплексного впливу на соціальні, економічні та психологічні фактори, що детермінують злочинність.

Інші науковці акцентують увагу на системному підході, в рамках якого механізм розглядається як комплекс взаємопов'язаних елементів, які

функціонують спільно для досягнення мети зниження рівня злочинності. Цей підхід акцентує увагу на органічній єдності та взаємодії різних складових системи, що забезпечує ефективне протидію злочинності [28, с.184-190].

Також існує підхід, який акцентує увагу на поєднанні соціальних та правових заходів, спрямованих на усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правоопрушень, а також на корекцію поведінки осіб, схильних до протиправних дій [74].

Отже, механізм запобігання злочинності можна розглядати як багатокомпонентну систему заходів та інструментів, спрямованих на усунення криміногенних факторів і зниження рівня злочинності в суспільстві. Цей механізм включає в себе різноманітні заходи, які взаємодіють між собою для досягнення спільної мети.

В. Куц у своїх наукових працях пропонує розглядати механізм запобігання злочинності як складову більш широкого явища — «механізму протидії злочинності». Цей підхід передбачає, що ефективна протидія злочинності повинна охоплювати не лише заходи, спрямовані на запобігання злочинам, але й механізми кримінально-правового реагування на вже вчинені кримінальні правопорушення.

На думку В. Куца, запобігання злочинності — це поєднання запобігання її проявам і кримінально-правового реагування на них. Виведення запобігання за межі протидії злочинності перетворює протидію її проявам на «боротьбу зі злочинцями» в слідчо-прокурорських кабінетах та судах.

Цей підхід узгоджується з положеннями Кримінального кодексу України, де зазначено, що одним із завдань кримінального законодавства є запобігання кримінальним правопорушенням [71, с. 107].

І. М. Леган акцентує увагу на необхідності удосконалення міжнародно-правового механізму щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності. Вона підкреслює, що питання «удосконалення правового механізму міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності є актуальним у зв'язку з світовими тенденціями». Авторка пропонує

розроблення єдиної концепції міжнародного співробітництва щодо запобігання та протидії транснаціональній злочинності, що дозволить обґрунтувати напрями, шляхи та пропозиції удосконалення чинного законодавства з можливостями його практичного застосування [72].

Д. Л. Вітюк під механізмом запобігання злочинності розуміє процес реалізації комплексу взаємопов'язаних і взаємоузгоджених заходів економічного, правового, політичного, організаційно-управлінського характеру, які спрямовані на попередження, профілактику та припинення кримінальних правопорушень і здійснюються спеціально уповноваженими державними органами в рамках комплексного плану запобігання злочинності [18, с. 30-35].

Доцільно додати, що у чинному законодавстві України ці терміни не мають однозначного тлумачення, що створює певні труднощі при аналізі механізмів запобігання злочинності.

Проте стаття 1 Кримінального кодексу України визначає одним із завдань кримінального законодавства «запобігання кримінальним правопорушенням» [68]. Це свідчить про те, що законодавець визнає важливість превентивних заходів у сфері кримінальної юстиції.

У цьому контексті, при аналізі механізму запобігання злочинності доцільно керуватися не лише чинним законодавством, але й науковими підходами, які пропонують комплексне розуміння цього явища. Зокрема, концепція В. Куца, яка розглядає запобігання злочинності як невід'ємну складову ширшого механізму протидії злочинності, є актуальною та відповідає сучасним викликам у сфері кримінальної політики [68].

В Україні відсутня цілісна та ефективна система запобігання злочинності в широкому розумінні. Однак, у сфері боротьби з корупцією спостерігається значний прогрес у формуванні законодавчої та інституційної бази для запобігання корупційним кримінальним правопорушенням.

Тому практична реалізація механізму запобігання злочинності вимагає ефективної роботи органів кримінальної юстиції, які мають повноваження виявляти, розкривати, попереджати та припиняти протиправні дії. Ці органи

повинні адаптуватися до нових економічних та соціальних умов, що впливають на організацію та регулювання їхньої діяльності. Однак застосування примусових заходів реагування часто піддається критиці, що вимагає ретельного обґрунтування та дотримання принципів законності та прав людини.

Крім того, важливо враховувати спрямованість державної політики у сфері запобігання злочинності. Це передбачає розробку та впровадження ефективних напрямів запобігання, які відповідають конкретним реаліям суспільства та спрямовані на зменшення рівня злочинності.

З теоретичної точки зору правнича наука відіграє ключову роль у формуванні ефективного механізму запобігання злочинності. Вона узагальнює практику органів кримінальної юстиції та на цій основі формулює теоретичні положення і практичні рекомендації. Кримінологія, зокрема, вивчає причини, умови та фактори, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, а також особливості особи правопорушника та механізм кримінальної поведінки, що створює науково обґрунтовану базу для запобігання злочинності [134, с. 655].

Потрібно також звернути увагу на те, що у науці часто міжнародний механізм і міжнародне співробітництво використовуються як слова – синоніми. Тому з метою однакового трактування цих визначень розглянемо сутність цих двох дефініцій.

У міжнародному праві міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності розглядається як скоординована діяльність держав, спрямована на розробку та реалізацію заходів щодо попередження, розкриття кримінальних правопорушень, притягнення правопорушників до відповідальності, а також мінімізацію транснаціональних і внутрішньодержавних протиправних діянь.

Важливим аспектом такого співробітництва є укладання багатосторонніх міжнародних договорів, які визначають відповідальність за кримінальні правопорушення міжнародного характеру, такі як тероризм, торгівля людьми, відмивання коштів, кіберзлочинність тощо. Ці договори встановлюють зобов'язання держав щодо криміналізації певних діянь, співпраці у розслідуванні та переслідуванні злочинців, а також екстрадиції правопорушників.

Крім того, міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності реалізується через діяльність міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй, Інтерпол, Європол та інші, які координують зусилля держав, надають технічну допомогу, сприяють обміну інформацією та кращими практиками [89, с. 243-249].

Таким чином, міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності є комплексною системою взаємодії держав, спрямованою на забезпечення безпеки та правопорядку на глобальному рівні.

У міжнародному праві міжнародне співробітництво розглядається як регулярна, цілеспрямована та координована спільна діяльність учасників міжнародних публічних відносин, що здійснюється на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права та спрямована на досягнення спільних цілей [66, с. 25].

С. М. Перепьолкін запропонував визначення міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності як «одного із видів спільної діяльності держав, спрямованої на узгодження їх інтересів та досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності на основі загальновизнаних принципів і норм міжнародного права» [95, с. 9]. На думку вченого, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності виступає не лише як інструмент запобігання злочинності, але й як механізм реалізації національних інтересів держав у глобальному безпековому просторі.

А. В. Підгородинська, досліджуючи міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності, звертає увагу на те, що цей інститут формується на основі положень як міжнародного, так і національного права. Це зумовлює необхідність узгодження двох правових систем, що може призводити до певних складнощів у практичній реалізації співробітництва [97, с. 114].

О. М. Іванченко у своїх наукових працях аналізує динаміку співвідношення норм міжнародного та національного права. Вона зазначає, що сучасні тенденції свідчать про поширення сфери регулювання міжнародного права, зокрема через залучення нових напрямів, пов'язаних з міжнародним

співробітництвом. Це призводить до розширення сфери так званого спільного регулювання суспільних відносин нормами міжнародного і національного права. Вчена підкреслює, що взаємодія між цими двома правовими системами стає дедалі тіснішою, що вимагає узгодження та гармонізації їх норм для ефективного правового регулювання [47, с. 178].

Отже, поняття «міжнародне співробництво у запобіганні злочинності» та «міжнародний механізм запобігання злочинності» є різними поняттями і їх ототожнювати не можнпа через низку відмінностей. Нижче у таблиці наведемо ключові відмінностями між ними:

Основні відмінності

Критерій	**Міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності**	**Міжнародний механізм запобігання злочинності**
Фокус	Реакція на вже вчинені кримінальні правопорушення	Попередження вчинення кримінальних правопорушень
Інструменти	Правова допомога, екстрадиція, спільні розслідування	Освітні програми, соціальні ініціативи, дослідження
Суб'єкти	Правоохоронні органи, суди, прокуратури	Міжнародні організації, наукові установи, НУО
Мета	Притягнення винних до відповідальності	Зменшення рівня злочинності через профілактику

Таким чином, міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності та міжнародний механізм запобігання злочинності є взаємодоповнюючими компонентами глобальної стратегії запобігання злочинності. Перший зосереджений на реагуванні та притягненні до відповідальності, тоді як другий — на попередженні та усуненні причин злочинності.

Отже, на основі вищесказаного можемо зробити такі висновки. Міжнародний механізм запобігання злочинності - це система інституційних,

правових та організаційних заходів, спрямованих на попередження вчинення злочинів через вплив на їх причини та умови.

Сутність міжнародного механізму запобігання злочинності становлять:

- Розробка та впровадження міжнародних стандартів і норм поведінки.
- Проведення досліджень та аналізу кримінологічної ситуації.
- Освітні та просвітницькі програми для населення.
- Підтримка соціальних програм, спрямованих на зменшення факторів ризику.
- Моніторинг та оцінка ефективності заходів запобігання злочинності.

Міжнародний механізм запобігання злочинності — це сукупність інституційних, правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на попередження вчинення кримінальних правопорушень через вплив на їх причини та умови. Цей механізм охоплює міжнародне співробітництво, розробку стандартів, дослідження кримінологічних тенденцій, освітні програми та соціальні ініціативи.

Основними елементами міжнародного механізму запобігання злочинності є:

1. Міжнародні стандарти та норми. Це розробка та впровадження міжнародних стандартів, конвенцій та рекомендацій, спрямованих на попередження злочинності.
2. Міжнародне співробітництво, що включає в себе спільні дії держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права, спрямовані на обмін інформацією, досвідом та ресурсами для попередження злочинності.
3. Кримінологічні дослідження - аналіз причин та умов злочинності, вивчення тенденцій та розробка рекомендацій для запобігання кримінально протиправним діям.
4. Освітні та просвітницькі програми: інформування населення про ризики та наслідки злочинності, навчання методам самозахисту та правової обізнаності.

5. Соціальні ініціативи. Це підтримка програм, спрямованих на зменшення соціальних передумов злочинності, таких як бідність, безробіття, соціальна ізоляція.

В умовах воєнного стану, зокрема під час агресії з боку росії, Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, Інтерпол та Європол, для зміцнення національної безпеки та правопорядку. Це включає участь у міжнародних програмах, обмін інформацією та досвідом, а також адаптацію міжнародних стандартів до національного законодавства.

Міжнародний механізм запобігання злочинності є комплексною системою, що включає правові, організаційні, освітні та соціальні заходи, спрямовані на запобігання кримінально протиправних діянь. Ефективна реалізація цього механізму вимагає активної участі держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права.

Висновки до Розділу 1

1. Глобалізація суспільних процесів сприяє зростанню різних видів злочинності, що виходить за межі національних юрисдикцій. Це вимагає ефективної міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності та адаптації національного законодавства до міжнародно-правових стандартів. Україна активно бере участь у міжнародних процесах, спрямованих на протидію транснаціональній злочинності, зокрема шляхом співпраці з Європолом та Інтерполом. Особливо актуальним це є в умовах воєнного стану, коли на території нашої держави стрімко зріс рівень злочинності, зокрема, через вчинення воєнних злочинів.

Проблематика впровадження міжнародних механізмів у запобіганні злочинності залишається актуальною через зростання транснаціональної злочинності, спричинене глобалізаційними процесами, міграцією та розвитком цифрових технологій. Окрім цього, в умовах воєнного стану потребують додаткового доктринального обґрунтування міжнародні механізми захисту прав

людини, зокрема, забезпечення такого захисту в умовах активних бойових дій. Тому за допомогою міждисциплінарного підходу необхідно дослідити сучасні механізми запобігання злочинності, наукову позицію щодо їх становлення та впровадження в Україні.

2. Сучасні наукові дослідження пропонують застосування мультидисциплінарної методології для всебічного аналізу міжнародного механізму. Науковці акцентують на пріоритетності використання таких підходів, як феноменологічний, аксіологічний, антропологічний, герменевтичний, інформаційно-комунікативний, синергетичний, синкретичний, діяльнісний, інтегративний та комплексний. Ці підходи дозволяють багатосторонньо висвітлити природу і сутність міжнародного механізму, його розвиток та співвідношення з іншими правовими інститутами.

3. Враховуючи виклики сьогодення в Україні, доцільно розробити і прийняти довгострокову Концепцію кримінологічної політики у воєнний та післявоєнний період. Така пропозиція зумовлена тим, що сучасні загрози, які зумовлюють виникнення нових видів детермінантів, поява нових видів кримінальних правопорушень та велика кількість воєнних злочинів, які вчиняються на території України, зумовлюють необхідність у переосмисленні традиційних підходів до запобігання злочинності. Саме тому потрібно розробити кардинально нові способи, методи і прийоми запобігання злочинності у сучасний період.

РОЗДІЛ 2
РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Впровадження універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності

Впровадження універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності є одним із основних елементів глобальної стратегії забезпечення безпеки, захисту прав людини та зміцнення верховенства права у світі. Ці механізми охоплюють нормативно-правові інструменти, інституційні структури, програми технічної допомоги та інноваційні ініціативи, спрямовані на запобігання злочинності на глобальному рівні.

Універсальні міжнародні механізми запобігання злочинності є багатогранними та інтегрованими системами, що поєднують правові норми, інституційні структури, технічну допомогу та інноваційні підходи та розповсюджуюттся на всі держави. Їх ефективне впровадження вимагає тісної співпраці між державами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством.

На сьогодні є достатня система міжнародних механізмів запобігання злочинності. Міжнародні правові інструменти, такі як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція) та її протоколи, встановлюють стандарти для криміналізації та запобігання злочинам, таким як торгівля людьми, контрабанда мігрантів та незаконний обіг вогнепальної зброї.

Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) реалізує глобальні програми, спрямовані на реформування систем кримінального правосуддя, підвищення професійної підготовки правоохоронних органів та впровадження ефективних стратегій запобігання злочинності. Ці програми сприяють зміцненню інституційної спроможності держав-членів [24].

Ініціативи, такі як кампанія «Блакитне серце» та Глобальна ініціатива ООН по боротьбі з торгівлею людьми (UN.GIFT), спрямовані на підвищення обізнаності, мобілізацію ресурсів та координацію зусиль різних зацікавлених сторін у боротьбі з торгівлею людьми та іншими формами організованої злочинності.

Наприклад, The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) відзначає стрімке зростання кіберзлочинності, особливо шахрайських схем, пов'язаних з криптовалютами, які поширюються з Південно-Східної Азії до інших регіонів. Організація закликає до глобальної співпраці для запобігання цим загрозам, підкреслюючи, що лише правоохоронних заходів недостатньо для ефективного вирішення проблеми. UNODC підтримує ініціативи, спрямовані на підвищення безпеки в громадах, зменшення ризиків залучення до кримінально протиправної діяльності та зміцнення соціальної згуртованості.

Отже, ми спостерігаємо різноманітні механізми запобігання злочинності, які діють на міжнародному рівні та відіграють ключову роль у забезпеченні світової безпеки, захисту прав людини та зміцненні верховенства права. Вони відрізняються своїм змістом, структурою та елементами. Загалом ми поділили їх поділити на такі групи:

1. Конвенційні механізми. Ці механізми базуються на міжнародних договорах, конвенціях та інших правових актах, які встановлюють загальні стандарти та зобов’язання для держав у сфері запобігання злочинності. Наприклад, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція) визначає основні принципи запобігання організованій злочинності та передбачає механізми міжнародного співробітництва, Конвенція ООН проти корупції спрямована на запобігання та боротьбу з корупцією на всіх рівнях, Модельні договори ООН: наприклад, щодо екстрадиції, взаємної правової допомоги, передачі кримінального переслідування, які сприяють уніфікації підходів до кримінального правосуддя.

2. Інституційні механізми. Ці механізми реалізуються через діяльність міжнародних організацій та установ, які координують зусилля держав у сфері

запобігання злочинності. Наприклад, Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) надає технічну допомогу, розробляє стандарти та сприяє зміцненню правових систем держав-членів. Інтерпол забезпечує обмін інформацією та координацію дій правоохоронних органів різних країн.

3. Оперативно-інформаційні механізми. Ці механізми передбачають обмін інформацією, спільні операції та інші форми практичного співробітництва між державами. Наприклад, обмін інформацією через бази даних Інтерполу, Європолу та інші платформи, спільні правоохоронні операції, співпраця у проведенні слідчих (розшукових) дій, зборі доказів, допитах свідків тощо.

4. Превентивні та освітні механізми, спрямовані на усунення причин злочинності та формування культури правосвідомості. Наприклад, програми UNODC із запобігання злочинності, освітні кампанії, спрямовані на молодь, сприяння соціальній інтеграції.

5. Спеціалізовані механізми для окремих видів кримінальних правопорушень. Ці механізми спрямовані на запобігання конкретних видів протиправних діянь, які мають міжнародний характер, зокрема, боротьба з тероризмом: співпраця у сфері кібербезпеки, обмін інформацією про кіберзагрози, запобігання торгівлі людьми, міжнародні програми захисту жертв, переслідування злочинців.

Останнім часом у науці виокремлюють ще одну групу міжнародних механізмів злочинності - механізми моніторингу та оцінки. Вони спрямовані на аналіз ефективності заходів із запобігання злочинності та розробку рекомендацій для їх покращення. Прикладом можуть слугувати моніторингові місії ООН, які надають оцінку ситуації в країнах, що переживають конфлікти або мають високий рівень злочинності.

Отже, розглянемо більш детальніше сутність і зміст цих міжнародних механізмів запобігання злочинності.

Варто почати з того, що розвиток міжнародних відносин та міжнародного права у XIX столітті сприяв формуванню інституційних механізмів співпраці держав у сфері запобігання злочинності. Важливим етапом цього процесу стало

проведення Першого міжнародного пенітенціарного конгресу в Лондоні у 1872 році.

Він був присвячений питанням пенітенціарної системи. Учасниками заходу були представники урядів, науковці, реформатори та філантропи, які обговорювали актуальні проблеми кримінального правосуддя, включаючи реформу в'язниць, ідентифікацію злочинців, координацію діяльності поліцейських органів та підготовку кримінальної статистики.

За результатами конгресу було створено Міжнародну тюремну комісію (International Prison Commission), яка отримала мандат на збір пенітенціарної статистики, сприяння реформам у сфері кримінального правосуддя та організацію подальших міжнародних конференцій.

У 1935 році Міжнародна тюремна комісія була перейменована на Міжнародну кримінальну і пенітенціарну комісію (International Penal and Penitentiary Commission, IPPC) та стала афілійованою з Лігою Націй. Комісія організовувала міжнародні конгреси кожні п'ять років, спрямовані на обговорення питань контролю злочинності та реформування пенітенціарної системи.

Після Другої світової війни та створення Організації Об'єднаних Націй у 1945 році IPPC була розпущена, а її функції були передані новоствореній Міжнародній кримінальній і пенітенціарній фундації (International Penal and Penitentiary Foundation, IPPF), яка була офіційно заснована у 1950 році в Берні, Швейцарія Фундація має консультативний статус при Економічній і соціальній раді ООН та Раді Європи, сприяючи дослідженням у сфері запобігання злочинності та поводження з правопорушниками.

Варто зазначити, що проведення Першого міжнародного пенітенціарного конгресу в Лондоні у 1872 році та подальша діяльність створених інституцій стали фундаментом для формування сучасних міжнародних механізмів запобігання злочинності. Ці ініціативи сприяли гармонізації кримінального законодавства різних країн, розробці міжнародних стандартів у сфері

поводження з ув'язненими, зміцненню міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності.

Таким чином, історичний розвиток міжнародних пенітенціарних конгресів та створення відповідних організацій відіграли ключову роль у формуванні сучасної системи міжнародного кримінального правосуддя та запобігання злочинності.

Після створення Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН) у 1945 році міжнародне співробітництво у сфері протидії злочинності набуло системного та інституційного характеру. Сьогодні існує розгалужена мережа міжнародних організацій, які координують зусилля держав у запобіганні транснаціональної злочинності, тероризму, торгівлі людьми, кіберзлочинності та іншим загрозам.

Генеральна Асамблея ООН через Комісію міжнародного права та інші органи, активно сприяє розробці та прийняттю міжнародних конвенцій і рекомендацій, спрямованих на запобігання різноманітним видам злочинності. Ці документи охоплюють такі сфери, як міжнародний тероризм, незаконний обіг наркотиків, корупція, кіберзлочинність, легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, та інші.

ЕКОСОР відіграє важливу роль у формуванні міжнародної системи запобігання злочинності. Її діяльність охоплює:

- визначення напрямів міжнародного співробітництва;
- координацію діяльності міжнародних органів;
- розробку програм, рекомендацій та проєктів міжнародних договорів;
- організацію конференцій, експертних груп, консультацій.

Основні функції ЕКОСОР у цій сфері:

1. Формування напрямів співпраці ООН у запобіганні злочинності, зокрема тероризму, корупції, кіберзлочинності, відмивання доходів, незаконного обігу наркотиків.

2. Створення спеціалізованих органів, таких як Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя, визначення їхніх повноважень і регламенту діяльності.

3. Розробка стратегічних програм ООН, підготовка рекомендацій і міжнародних нормативно-правових актів.

4. Скликання міжнародних конференцій, обмін досвідом і формування узгоджених підходів між державами-членами.

5. Науково-методична підтримка — взаємодія з дослідницькими інституціями з метою забезпечення аналітичного супроводу політики у сфері запобігання злочинності.

Спеціалізовані установи ООН також беруть участь у запобіганні злочинності. Зокрема, Міжнародна організація праці (МОП):

- запобігає примусовій праці та порушенням трудових прав;
- приймає конвенції та рекомендації, спрямовані на правове забезпечення трудових прав і соціального захисту;
- сприяє запобіганню трудовим кримінальним правопорушенням через підвищення стандартів праці.

Всесвітня організація охорони здоров’я (ВООЗ):

- Реалізує стратегії запобігання незаконного обігу наркотиків;
- Працює над зниженням попиту на наркотики, розробляє програми лікування та профілактики залежностей.

Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО):

- Розробляє міжнародні норми безпеки польотів.
- Приймає конвенції щодо запобігання актам тероризму та злочинам у сфері цивільної авіації (наприклад, Токійська, Монреальська конвенції).
- Програма ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя (UNODC) створена відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН A/RES/46/152 (1991 р.). Розміщена у Відні (Австрія). Є провідним органом ООН у сфері запобігання транснаціональній злочинності.

Основні завдання UNODC:

- Надання практичної допомоги державам у запобіганні злочинності.
- Координація зусиль у сфері кримінального правосуддя та запобігання злочинності.

- Розробка стандартів, моделей законодавства, технічної допомоги.
- Забезпечення міжнародної співпраці у запобіганні транснаціональної злочинності.

Пріоритети діяльності:

- Запобігання наркоторгівлі, організованій злочинності, торгівлі людьми.
- Забезпечення справедливості, гуманності, дотримання прав людини в системі правосуддя.
- Активізація глобального, регіонального та міждержавного співробітництва у сфері кримінального права.

Варто зазначити, що Україна бере участь у реалізації Програми ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя (UNODC) з моменту її створення, активно співпрацюючи з відповідними структурами ООН у сфері розробки стратегій, запровадження міжнародних стандартів та обміну досвідом. Програма UNODC є основою глобальної системи запобігання злочинності, включаючи її транснаціональні форми, та зміцнення механізмів кримінального правосуддя.

Комісія з попередження злочинності та кримінального правосуддя (КЗЗКП, англ. CCPCJ) створена у 1992 році резолюцією ЕКОСОР, Комісія є головним міжурядовим органом ООН у сфері кримінального правосуддя. До її складу входять 40 держав-членів, які обираються на трирічний термін.

Основні функції КЗЗКП:

- Розробка керівних принципів і стандартів ООН у сфері запобігання злочинності та правосуддя.
- Координація міжнародних зусиль у запобіганні організованої злочинності, економічним правопорушенням, відмиванням доходів, кіберзлочинності тощо.
- Організація Конгресів ООН із запобігання злочинності (кожні 5 років) та імплементація їхніх рішень.

- Затвердження бюджету Фонду ООН із запобігання злочинності, який фінансує технічну допомогу державам.
- Сприяння вдосконаленню національних систем кримінального правосуддя через обмін досвідом і надання рекомендацій.

Рішення Конгресів мають рекомендаційний характер, але є основою для формування нових міжнародних угод та уніфікації кримінально-правових стандартів. Наприклад, 13-й Конгрес ООН у Досі ухвалив Декларацію Дохи, яка закріплює зобов'язання держав щодо розробки комплексних стратегій кримінального правосуддя, орієнтованих на зміцнення верховенства права. Участь узяли понад 4000 делегатів із 149 країн.

Наступний Конгрес — 15-й (2026, Абу-Дабі). Планується на 25–30 квітня 2026 року. Головна тема — «Прискорення запобігання злочинності, кримінального правосуддя та верховенства права: захист людей і планети та досягнення Цілей сталого розвитку 2030 у цифрову епоху».

Інститути Програми ООН із запобігання злочинності:

UNICRI (Італія) — Міжрегіональний інститут ООН з питань злочинності і правосуддя:

1) Здійснює дослідження в галузі організованої злочинності, тероризму, прав людини, нових технологій;

2) Реалізує навчальні програми, технічну допомогу, спільні проєкти з урядами й міжнародними організаціями.

HEUNI (Фінляндія) — Європейський інститут запобігання злочинності:

1) Є регіональним кримінологічним центром;

2) Підтримує кримінологічні дослідження, надає аналітичні матеріали для розробки політик у сфері кримінального правосуддя.

Інститути з питань запобігання злочинності і поводження з правопорушниками (ІЗЗПП). ІЗЗПП — мережа інституцій, що реалізують цілі Програми ООН. Вони виконують такі функції:

1) проведення досліджень з питань реформування кримінального законодавства, прав людини, кримінальної юстиції;

2) підготовка кадрів — організація тренінгів, навчальних курсів для правоохоронців, прокурорів, суддів;

3) надання технічної допомоги — підтримка держав у розробці та реалізації кримінально-правової політики;

4) сприяння міжнародному співробітництву — гармонізація правових стандартів, обмін інформацією.

Національні кореспонденти ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя (НКЗЗКП). Ці фахівці призначаються державами-членами та є ключовими координаторами між національними структурами та органами ООН.

Основні завдання НКЗЗКП:

1) Розвиток співробітництва у юридичних, наукових і технічних питаннях;

2) Забезпечення інформаційного обміну між державами та міжнародними інституціями;

3) Організація навчальних заходів, підвищення кваліфікації кадрів;

4) Участь у реалізації міжнародних проєктів у сфері кримінального правосуддя.

Отже, програма ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя відіграє ключову роль у глобальній боротьбі зі злочинністю, формуючи єдині підходи до кримінальної юстиції, сприяючи міжнародній взаємодії та підтримуючи наукові дослідження та розбудову інституційної спроможності держав.

Участь України у Програмі UNODC не лише зміцнює національну систему правосуддя, але й дозволяє нашій державі активно впливати на формування глобальних стандартів у сфері безпеки та верховенства права.

Окрім цього, ця міжнародна організація бере активну участь у заходах наукового спрямування, зокрема за її сприяння проводяться наукові дослідження на актуальну тематику, вивчаються напрями запобігання окремим видам кримінальних правопорушень (кіберзлочинність, захист довкілля, протидія наркобізнесу тощо) та формує нову систему запобігання злочинності, виходячи

з тих викликів, які виникають перед світовою спільнотою. ООН також уповноважена об’єднувати зусилля всіх держав у запобіганні протиправним посяганням шляхом активного обміну інформацією між державами, міжнародними організаціями та іншими учасниками міжнародної системи запобігання злочинності.

Україна, як одна з держав-засновниць Організації Об'єднаних Націй, надає особливого значення діяльності ООН у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи свою участь у цих процесах як важливий елемент зовнішньої політики. Протягом багаторічного членства в ООН Україна активно сприяла розвитку міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності.

Починаючи з липня 1992 року, Україна активно бере участь у миротворчих операціях ООН, надаючи значний контингент військових та поліцейських сил. За період незалежності понад 34 тисячі українських військових та представників органів внутрішніх справ брали участь у більш, ніж 20 миротворчих операціях під егідою ООН. Це свідчить про суворе дотримання Україною принципів миротворчості та підтримки міжнародного миру та безпеки [4].

Зокрема, Україна ініціювала Конвенцію з безпеки персоналу ООН та зв’язаного з нею персоналу, а також підписала Факультативний протокол до цієї Конвенції у вересні 2006 року. Ці ініціативи спрямовані на забезпечення безпеки миротворців та ефективність миротворчих операцій ООН.

Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол, офіційно ICPO-INTERPOL) є провідною міжурядовою організацією, що координує міжнародне поліцейське співробітництво у запобіганні злочинності. Її діяльність охоплює боротьбу з тероризмом, кіберзлочинністю, організованою злочинністю, наркоторгівлею, торгівлею людьми, корупцією та іншими тяжкими злочинами.

Україна офіційно приєдналася до Міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерпол) 4 листопада 1992 року. З метою забезпечення ефективної взаємодії з Інтерполом 25 березня 1993 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 220, якою створено Національне центральне бюро (НЦБ) Інтерполу

в Україні. Спочатку НЦБ функціонувало в структурі Міністерства внутрішніх справ, а згодом — у складі Національної поліції України.

НЦБ є ключовою ланкою між українськими правоохоронними органами та Інтерполом, забезпечуючи:

- обмін інформацією про кримінальні правопорушення, розшук осіб, викрадене майно та інші аспекти кримінальної діяльності;
- координацію оперативно-розшукових заходів на території України на запити іноземних партнерів;
- внесення та оновлення даних у міжнародних базах Інтерполу;
- взаємодію з Генеральним секретаріатом Інтерполу та НЦБ інших держав-членів.

За 32 роки діяльності НЦБ Інтерполу в Україні було досягнуто значних результатів у запобіганні транснаціональної злочинності, розшуку злочинців та поверненні культурних цінностей. Незважаючи на виклики, пов'язані з воєнною агресією, українські правоохоронці продовжують активну співпрацю з Інтерполом, зміцнюючи міжнародне партнерство та забезпечуючи безпеку як на національному, так і на глобальному рівнях.

У 2025 році, після тривалих зусиль української сторони, Інтерпол відновив доступ України до своїх інструментів для розслідування воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності. Це рішення було прийнято під час щорічної конференції керівників НЦБ Інтерполу [166]

Завдяки цьому Україна отримала можливість ефективніше використовувати механізми Інтерполу для притягнення до відповідальності осіб, підозрюваних у вчиненні воєнних злочинів на її території.

Варто зазначити, що Інтерпол використовує систему кольорових повідомлень (циркулярів) для поширення інформації про кримінальні правопорушення та злочинців:

- Червоний циркуляр: запит на встановлення місцезнаходження та тимчасовий арешт особи, яка розшукується для притягнення до відповідальності або відбування покарання.

- Синій циркуляр: запит на отримання додаткової інформації про особу, її місцезнаходження або діяльність у зв'язку з кримінальним розслідуванням.
- Жовтий циркуляр: допомога у встановленні місцезнаходження зниклих безвісти осіб, часто неповнолітніх, або ідентифікації осіб, які не можуть повідомити про себе.
- Зелений циркуляр: попередження про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення та можуть становити загрозу для громадської безпеки.
- Чорний циркуляр: запит на отримання інформації про невпізнані тіла.
- Помаранчевий циркуляр: попередження про події, осіб, об'єкти або процеси, які становлять безпосередню загрозу для осіб або майна.
- Фіолетовий циркуляр: надання інформації про методи дій, процедури, об'єкти, пристрої або схованки, які використовуються злочинцями.
- Спеціальний циркуляр ООН-Інтерпол: інформування про осіб або організації, на які накладено санкції Ради Безпеки ООН.
- Срібний циркуляр: введений у 2025 році для відстеження активів, пов'язаних із кримінально протиправною діяльністю.

Інтерпол постійно впроваджує новітні технології для підвищення ефективності своєї діяльності. Зокрема, інноваційний центр у Сінгапурі оснащений передовими інструментами, такими як підводні дрони, 3D-друковані вогнепальні зразки для досліджень та обладнання для цифрової експертизи з підтримкою штучного інтелекту. Ці технології дозволяють ефективно боротися з сучасними загрозами, такими як кіберзлочинність та використання новітніх технологій у кримінально протиправній діяльності.

Постановою Кабінету Міністрів України № 220 від 25 березня 1993 року було затверджено Положення «Про Національне центральне бюро Інтерполу». Згідно з цим нормативним актом, єдиним каналом взаємодії правоохоронних органів України з компетентними органами іноземних держав щодо запобігання

транснаціональної злочинності визначено Національне центральне бюро Інтерполу, функції якого покладено на Національну поліцію України.

Сьогодні самостійним структурним підрозділом апарату Національної поліції України, що забезпечує представництво України в Міжнародній організації кримінальної поліції є Департамент міжнародного поліцейського співробітництва. Це спеціалізований структурний підрозділ апарату Національної поліції України, який забезпечує представництво України в Міжнародній організації кримінальної поліції (Інтерпол) та Європейському поліцейському офісі (Європол). Його діяльність регламентується Постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 1993 року № 220 «Про Національне центральне бюро Інтерполу» [81].

У 2021 році Національне центральне бюро (НЦБ) Інтерполу в Україні продемонструвало високий рівень активності, опрацювавши 81 251 звернення, що становить понад 200 запитів на день. З них 45 192 надійшли від правоохоронних органів України, а 36 059 — від іноземних партнерів.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році співпраця з ha суттєво змінилася. З березня 2022 року Інтерпол запровадив обмеження, згідно з якими російське НЦБ не може надсилати повідомлення безпосередньо до інших країн-членів; весь обмін інформацією здійснюється через Генеральний секретаріат Інтерполу після попередньої перевірки.

У 2021 році ключовими напрямами міжнародного поліцейського співробітництва були: шахрайства — 5 461 випадок, розшук транспортних засобів — 4 902, грабежі та крадіжки — 4 751, вбивства — 2 804. У 2023 році загальна кількість опрацьованих звернень НЦБ Інтерполу в Україні зменшилася до 77 200. Це зниження пов'язане з обмеженнями у співпраці з рф та загальними викликами, спричиненими воєнним станом.

Повномасштабна війна суттєво змінила характер і обсяги міжнародного поліцейського співробітництва, зокрема у межах Інтерполу. Запровадження додаткових процедур контролю за зверненнями з боку рф стало не лише

символічним, але й практично важливим кроком щодо захисту прав осіб, які могли б стати об'єктами політично вмотивованих переслідувань.

Особливої уваги заслуговує сам факт фактичного обмеження функціоналу рф у системі Інтерполу, попри збереження її членства. Це є важливим прецедентом у системі міжнародної поліцейської взаємодії, який чітко демонструє межі допустимого у рамках міжнародного права та поліцейської етики.

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану в Україні важливим є застосування інформаційно-аналітичних механізмів запобігання злочинності, а саме отримання даних інформаційно-аналітичних систем Інтерполу. Задля налагодження ефективної співпраці Інтерпол та України в цьому напрямку доцільно дотримуватись таких рекомендацій:

- ініціювати опублікування агрегованої статистики (без розкриття персональних даних), наприклад: загальна кількість осіб у розшуку за країнами, категоріями кримінальних правопорушень, строками перебування в розшуку тощо.
- провести науково-практичний аналіз використання інформаційної системи Інтерполу в Україні (з акцентом на ефективність, затримки, дотримання прав людини).
- розробити електронний дашборд для обмеженого доступу фахівців-аналітиків (наприклад, у Національній поліції, прокуратурі, Національному антикорупційному бюро тощо), який би забезпечив візуалізацію поточних тенденцій.

Окрім цього, на міжнародному рівні існує конвенційний механізм запобігання злочинності, який становить систему універсальних міжнародно-правових договорів, які визначають напрями запобігання певних видів кримінальних правопорушень.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція), прийнята 15 листопада 2000 року, набула чинності 29 вересня 2003 року.

У конвенції визначаються та встановлюється відповідальність за участь в організованих злочинних групах, характеризуються заходи щодо відмивання грошей, корупції та перешкоджання правосуддю, визначаються механізми екстрадиції, взаємної правової допомоги та спільних розслідувань [59].

Конвенція ООН проти корупції (UNCAC)

Цей міжнародний документ криміналізує різні форми корупції, включаючи хабарництво, зловживання впливом та незаконне збагачення, передбачає заходи щодо запобігання корупції в державному та приватному секторах та механізми міжнародного співробітництва, включаючи екстрадицію та повернення активів [57].

Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.)

Конвенція передбачає заходи проти відмивання грошей та контроль за прекурсорами та механізми екстрадиції, взаємної правової допомоги та контрольованих поставок [58].

Римський статут Міжнародного кримінального суду

Україна підписала Статут у 2000 році, але Конституційний Суд у 2001 році визнав його несумісним з Конституцією. У 2016 році були внесені зміни до статті 124 Конституції, які дозволили ратифікацію, але процес затягнувся до 2024 року [112]. Проте у 2024 році все ж таки був ратифікований Україною.

Станом на квітень 2025 року Україна приєдналася до більшості ключових міжнародних договорів у сфері запобігання злочинності. Однак деякі з них залишаються нератифікованими або очікують на завершення внутрішньодержавних процедур для повноцінного набуття чинності. До них віднесено:

Конвенція Ради Європи про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів (1974 р.)

Підписана Україною у 2006 році, але досі не ратифікована. Комітети Верховної Ради неодноразово рекомендували її ратифікацію, але остаточне рішення не було прийнято.

Конвенція ООН про безпеку персоналу ООН та пов'язаних з нею осіб (1994)

Україна була однією з перших країн, які підписали цю Конвенцію у 1994 році, але ратифікація досі не відбулася.

Освіта є одним із ключових інструментів у запобіганні злочинності, а міжнародні механізми, що використовуються у цій сфері, відіграють важливу роль у формуванні глобального підходу до протидії злочинності. Зусилля міжнародних організацій спрямовані на підвищення правосвідомості, формування правової культури, розвиток освіти в галузі прав людини, кримінального права, кримінології та безпеки.

Одним із провідних міжнародних інституцій у цій сфері є Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), яке реалізує низку глобальних освітніх програм, зокрема у рамках ініціативи Education for Justice (E4J). Ця ініціатива спрямована на створення навчальних матеріалів для учнів, студентів і викладачів, які допомагають краще розуміти природу злочинності, принципи правосуддя та важливість дотримання верховенства права.

ЮНЕСКО також активно підтримує освітні ініціативи у сфері запобігання злочинності, зокрема шляхом просування культури миру, толерантності, недискримінації та правової обізнаності, що є запобіжниками насильницької радикалізації, дискримінації, кіберзлочинності тощо.

У межах Болонського процесу та європейських рамкових освітніх програм розвиваються академічні ініціативи, які сприяють уніфікації та підвищенню стандартів юридичної освіти, зміцнюючи міжнародну співпрацю між університетами в галузі права, безпеки та правосуддя. Зокрема, програми академічної мобільності студентів та викладачів сприяють формуванню спільного освітнього простору з єдиними цінностями щодо боротьби зі злочинністю.

Окрему роль відіграють міжнародні школи права, тренінгові центри, літні школи, курси підвищення кваліфікації для працівників правоохоронних органів, які підтримуються міжнародними організаціями (наприклад, ОБСЄ, Рада Європи, Інтерпол), де фокус робиться на навчанні етиці, правам людини,

міжнародному гуманітарному праву, особливостям розслідування транснаціональних кримінальних правопорушень.

Таким чином, міжнародні освітні механізми відіграють фундаментальну роль у формуванні нової генерації фахівців, які здатні ефективно реагувати на виклики сучасної злочинності, діяти в межах міжнародних стандартів та забезпечувати сталий розвиток безпечного суспільства.

На основі сказаного, можемо виокремити авторську класифікацію універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності, які за їх спрямованістю поділено на конвенційні, інституційні механізми, оперативно-інформаційні, превентивні та освітні, механізми моніторингу та оцінки, а також спеціалізовані механізми для окремих видів кримінальних правопорушень.

Отже, Україна продовжує інтегруватися в міжнародну правову систему, поступово ратифікуючи ключові договори у сфері запобігання злочинності. Однак повноцінне набуття чинності деякими з них залежить від завершення внутрішньодержавних процедур та прийняття необхідного законодавства.

2.2. Характеристика регіональних механізмів запобігання злочинності

Регіональні ініціативи часто виявляються більш гнучкими та адаптивними до специфіки конкретних країн, ніж універсальні механізми. Під регіональними механізмами запобігання злочинності варто розуміти взаємоузгоджену систему заходів, прийомів, методів запобігання різним видам злочинності, які поширюються у певному регіоні. Таке співробітництво у запобіганні злочинності дозволяє країнам ефективніше реагувати на спільні виклики, адаптуватися до специфіки регіону та забезпечувати безпеку громадян [137, с. 168-169].

Регіональні угоди дозволяють країнам з подібними правовими системами та спільними викликами швидше адаптуватися до змін у кримінальному середовищі. Це особливо актуально для країн, які мають спільні кордони або історично тісні зв'язки.

25 жовтня 2011 року Європейський парламент ухвалив резолюцію щодо організованої злочинності в Європейському Союзі (2010/2309(INI)), яка визначила ключові стратегічні напрями для запобігання цього явища [155]. Резолюція підкреслює необхідність гармонізації кримінального законодавства держав-членів, зокрема шляхом розробки спільної правової бази для запобігання організованої злочинності, включаючи визначення таких кримінальних правопорушень, як участь у злочинній організації, відмивання коштів та корупція. Європейський парламент закликає до зміцнення ролі та ресурсів таких органів, як Європол, Євроюст та OLAF, для ефективнішої координації дій між правоохоронними та судовими органами держав-членів. Резолюція наголошує на важливості зміцнення співпраці з міжнародними організаціями, такими як Інтерпол та ООН, а також з країнами-партнерами за межами ЄС, з метою ефективного запобігання транснаціональної організованої злочинності. Резолюція рекомендує застосування спеціальних слідчих технік, таких як контрольовані поставки, прослуховування та використання агентів під прикриттям, з дотриманням прав людини та відповідного нагляду.

27 червня 2014 року була підписана Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Цей документ визначає стратегічний вектор реформ, зокрема в частині зміцнення правопорядку, запобігання організованої злочинності, а також удосконалення роботи правоохоронних і судових органів. Особливе значення надається утвердженню верховенства права, забезпеченню незалежності судової влади та зміцненню інституцій на всіх рівнях державного управління. Розділ III Угоди орієнтований на адаптацію української правової системи до європейських стандартів, що, у свою чергу, створює передумови для поглиблення інтеграції у спільний простір юстиції, безпеки та свободи ЄС [126].

Стаття 22 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС присвячена співпраці у сфері запобігання злочинності та корупції. Вона передбачає активізацію двостороннього, регіонального та міжнародного співробітництва задля запобігання та протидії найбільш небезпечним формам кримінально протиправної діяльності. Зокрема, особлива увага приділяється таким

проблемам, як незаконне переправлення осіб через державний кордон, торгівля людьми, незаконний обіг вогнепальної зброї, наркотиків та інших контрабандних товарів, економічні злочини, корупція як у публічному, так і в приватному секторах, підробка документів, а також кіберзлочинність.

Угода також декларує відданість сторін ефективному виконанню положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермської конвенції) та трьох протоколів до неї — щодо торгівлі людьми, проти незаконного перевезення мігрантів, а також щодо незаконного обігу вогнепальної зброї. Окрім цього, передбачено імплементацію інших міжнародних документів, що регулюють питання протидії транснаціональній злочинності та корупції.

Особливістю сучасного етапу регіонального співробітництва у сфері запобігання злочинності є не лише активізація міжвідомчої взаємодії правоохоронних і судових органів країн — членів Європейського Союзу між собою, а й інституціоналізація такої співпраці шляхом створення спеціалізованих органів і агентств ЄС [143,с. 1-8].

До числа таких структур належать:

- Європол (Європейський поліцейський офіс) — агентство, що координує діяльність правоохоронних органів держав-членів у запобіганні транснаціональної організованої злочинності та тероризму;
- Євроюст (Європейське бюро судової співпраці) — орган, який забезпечує ефективну координацію дій прокуратур та судових органів держав-членів ЄС у сфері кримінального переслідування;
- ОЛАФ (Європейське агентство з питань боротьби з шахрайством) — структура, відповідальна за розслідування шахрайських дій, які шкодять фінансовим інтересам ЄС;
- Фронтекс (Агенція ЄС з охорони зовнішніх кордонів) — забезпечує контроль та оперативну взаємодію між прикордонними службами держав-членів.

Крім того, важливою є тенденція до налагодження тісних зв'язків та співпраці між цими інституціями, а також між ними і національними правоохоронними структурами держав-членів. Такий підхід дозволяє посилити ефективність запобігання транснаціональної злочинності, забезпечити оперативний обмін інформацією та уніфікувати підходи до розслідування кримінальних правопорушень, що становлять загрозу загальноєвропейській безпеці.

Метою діяльності Європолу є підтримка і посилення діяльності компетентних органів держав-членів та їх взаємного співробітництва у сфері запобігання організованій злочинності, тероризму та інших найбільш небезпечних форм злочинності, які зачіпають дві або більше держав-членів [145]. Зараз у штаті Європолу працює більше 900 осіб, серед них 185 офіцерів зв'язку і приблизно 100 аналітиків.

Ефективній роботі Європолу сприяє створена цим агенством потужна інформаційна система, яка охоплює збирання, зберігання, обробку, аналіз інформації та відомостей, а також обмін даними з метою розслідування кримінальних правопорушень. Для цього існують робочі картотеки (ст. 14 Рішення Ради ЄС № 2009/371 про створення європейського поліцейського офісу), що містять докладні відомості про кримінальні правопорушення, які належать до юрисдикції Європолу, підозрюваних осіб, їх взаємодію в рамках злочинних спільнот, потенційних або реальних потерпілих.

При дотриманні відповідних процедур за запитом Європолу або за власного ініціативою національні відділи передають поліцейському офісу будь-яку інформацію, яка необхідна йому для робочої картотеки. Аналітична підтримка оперативно-розшукової діяльності є запорукою успішного розслідування законспірованої діяльності організованих злочинних угруповань і вкрай важливою для міжнародного співробітництва.

Варто зазначити, що Україна поступово долучається до перспективних контактів з Європолом. Угоду між Україною та Європейським поліцейським

офісом про стратегічне співробітництво було ратифіковано Законом України від 5 жовтня 2010 р. Угода набрала чинності 16 листопада 2011 р. [126].

Одним із позитивних результатів налагодження співробітництва України з ЄС у галузі запобігання злочинності стало підписання 14 грудня 2016 року Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво, яка була ратифікована в Україні 12 липня 2017 року. Метою Угоди є встановлення відносин співробітництва між Україною та Європолом для підтримки України і держав–членів ЄС у запобіганні організованій злочинності, тероризму та іншим формам міжнародної злочинності, зокрема шляхом ефективного обміну інформацією. Укладення цієї Угоди не лише посилило спроможності українських правоохоронних органів щодо запобігання міжнародній злочинності на національному та транскордонному рівнях, а й засвідчило стратегічне прагнення України до поглиблення практичної взаємодії з європейськими правоохоронними інституціями.

В умовах війни, розв'язаною росією проти України, співпраця між українськими правоохоронними органами та Європолом набула особливого значення для забезпечення регіональної та європейської безпеки.

Україна має доступ до захищеної платформи обміну даними SIENA, що дозволяє швидко передавати інформацію щодо воєнних злочинів, торгівлі людьми, незаконного обігу зброї та кіберзлочинності. Європол активно допомагає в ідентифікації осіб, причетних до організованої злочинності на території України та в Європі.

Також створено спільні слідчі групи для розслідування воєнних злочинів, вчинених на тимчасово окупованих територіях України. Експерти Європолу безпосередньо працюють з українськими правоохоронцями, надаючи аналітичну та технічну підтримку. В умовах міграційної кризи Україна співпрацює з Європолом для виявлення та припинення випадків експлуатації біженців. Ведеться моніторинг переміщень через кордони з метою запобігання торгівлі людьми.

Україна активно долучилася до ініціатив Європолу щодо посилення кібербезпеки. Ведеться спільна робота по виявленню кіберзлочинних угруповань, що працюють проти критичної інфраструктури України.

Європол допомагає аналізувати кримінально протиправні тренди, що виникли через війну, зокрема зростання торгівлі зброєю, людей та кіберзлочинності.

Таким чином, співпраця України з Європолом не лише сприяє підвищенню ефективності запобігання злочинності, а й зміцнює позиції України як надійного партнера у системі європейської безпеки.

Євроюст було створено як відповідь на потребу у тіснішій координації судових органів держав-членів ЄС при розслідуванні тяжких міжнародних злочинів. Його діяльність офіційно розпочалася у березні 2002 року в місті Гаага згідно з рішенням Ради ЄС від 28 лютого 2002 року (зі змінами від 16 грудня 2008 року) [146].

Правовий статус і функціональні повноваження Європейського бюро судової співпраці (далі. - Євроюсту) закріплені у статтях 85 та 86 Лісабонського договору. Відповідно до них, основною метою діяльності Євроюсту є:

- сприяння координації дій між національними прокурорами, суддями та правоохоронними органами;
- забезпечення ефективного обміну інформацією;
- підтримка створення та діяльності спільних слідчих груп (JITs);
- надання юридичних консультацій щодо застосування права ЄС у кримінальному провадженні.

Євроюст, поряд з Європолом, виконує важливу функцію забезпечення юридичної взаємодії між державами-членами, особливо у справах про тероризм, торгівлю наркотиками, злочини проти дітей, кібератаки тощо.

Юрисдикція Євроюсту охоплює ті самі категорії кримінальних правопорушень, що й у Європолу. Зокрема, мова йде про організовану злочинність, тероризм, торгівлю наркотиками, торгівлю людьми, відмивання грошей, кіберзлочинність та інші тяжкі транскордонні правопорушення. Це

робить Євроюст важливим юридичним інструментом у системі безпеки Європейського Союзу, який працює у тісному зв’язку з Європолом, надаючи правову підтримку слідчим і прокурорам на національному рівні [152].

Останні зміни у правовому регулюванні діяльності Євроюсту розширили можливості цього органу у сфері міжнародного співробітництва. Відтепер Євроюст може надавати допомогу у розслідуванні не лише у справах, що охоплюють кілька держав-членів ЄС, а й на прохання лише однієї держави-члена. Крім того, юрисдикція Євроюсту поширюється на держави, які не є членами ЄС, за умови наявності відповідної угоди про співпрацю з організацією.

Це нововведення має велике значення у контексті міжнародного правопорядку, оскільки сприяє оперативності у наданні правової допомоги, зміцнює інституційну взаємодію з третіми країнами, створює умови для більшої гнучкості у запобіганні міжнародній злочинності. Для України це відкриває нові можливості ефективної співпраці з Євроюстом навіть до набуття повноправного членства в ЄС.

Варто зазначити, що Євроюст як наднаціональний орган має широкі координаційні повноваження у сфері кримінального правосуддя. Він уповноважений координувати дії між національними компетентними органами у справах щодо серйозних міжнародних кримінальних правопорушень, отримувати інформацію, зокрема оперативні та аналітичні дані, у тому числі від Європолу, співпрацювати з Європейською судовою мережею (EJN), яка об'єднує національні контактні пункти у сфері правової допомоги в кримінальних провадженнях [157].

Євроюст також має повноваження створювати спільні слідчі групи, які є однією з найбільш ефективних форм правової допомоги. Правове забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання організованій злочинності є особливо важливим для органів досудового розслідування і кримінального переслідування, оскільки потрібно створити доказову базу для розгляду справ у суді.

Правовою підставою для впровадження інституту спільних слідчих груп є положення ст. 13 Конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах між країнами - членами ЄС 2000 р. [162]. Нею передбачено можливість утворення уповноваженими органами країн-членів ЄС спільних слідчих груп для здійснення конкретних заходів на певний визначений період часу.

Створення спільних слідчих груп (JITs) у міжнародному правовому полі регулюється низкою ключових документів, до яких належать: ст. 19 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності; ст. 49 Конвенції ООН проти корупції; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 року.

Усі ці документи ратифіковані Україною, що створює юридичну базу для участі у міжнародних слідчих (розшукових) діях.

У IX розділі Кримінального процесуального кодексу України («Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження») визначено загальні принципи та порядок міжнародної співпраці. Зокрема, ст. 571 КПК України прямо передбачає можливість створення спільних слідчих груп: «...для розслідування обставин кримінальних правопорушень, вчинених на територіях кількох держав, або якщо порушуються інтереси цих держав...» [69].

Отже, Україна має повноцінну нормативно-правову базу для участі у спільних розслідуваннях із країнами ЄС та Євроюстом. Це дозволяє долучатися до сучасних європейських інструментів запобігання злочинності на рівноправних умовах.

Слід звернути увагу ще на одну важливу сферу міжнародного і регіонального співробітництва – конфіскацію майна і доходів, одержаних злочинним шляхом. Міжнародна спільнота та окремі держави світу дедалі частіше наголошують на ефективності цього інструменту у боротьбі з найнебезпечнішими формами злочинності. Такий підхід дозволяє не лише карати винних, а й позбавляти організовані злочинні угруповання економічної основи їхньої діяльності, що є стратегічно важливим завданням.

Останніми роками спостерігається тенденція до розширення практики застосування конфіскації, зокрема в контексті транскордонного обміну інформацією, виявлення і повернення активів. Це супроводжується розвитком солідної міжнародно-правової бази, яка передбачає чіткі механізми реалізації таких заходів.

Особливої актуальності ця тема набуває в умовах поглиблення європейської інтеграції України, адже ефективна конфіскація є одним із ключових стандартів ЄС у сфері боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, корупцією та відмиванням коштів.

У Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності термін *«конфіскація»* визначається як остаточне позбавлення майна за постановою суду або іншого компетентного органу, а *«майно»* охоплює будь-які активи, матеріальні чи нематеріальні, рухомі чи нерухомі, а також документи, що підтверджують право на такі активи або інтерес до них.

Відповідно до ст. 18 Конвенції, держави-учасниці зобов'язуються надавати взаємну правову допомогу у справах, пов'язаних із виявленням, відстеженням та арештом доходів, майна, засобів чи предметів, пов'язаних з кримінально протиправною діяльністю. Такий механізм дозволяє ефективно діяти в умовах транснаціонального характеру організованої злочинності та сприяє поверненню активів до країн їх незаконного походження [59].

Таким чином, конфіскація набула статусу ключового міжнародного інструменту, а її ефективне застосування є однією з умов успішної інтеграції України у правовий простір Європейського Союзу та посилення міжнародного правового порядку.

Одним із стратегічних напрямів політики Європейського Союзу у сфері запобігання злочинності є арешт і конфіскація майна членів організованих злочинних угруповань та корупціонерів. Це чітко відображено у документі «Внутрішня стратегія безпеки у дії», в якому підкреслюється потреба перегляду нормативно-правової бази ЄС у частині конфіскації та повернення активів з метою підриву фінансової основи кримінально протиправної діяльності.

Задля посилення цього напряму Європейський Союз ухвалив п’ять рамкових рішень, які мають на меті вдосконалити процедури вилучення злочинних активів:

- № 2001/500/JHA — щодо криміналізації відмивання доходів;
- № 2003/577/JHA — щодо забезпечення арешту майна;
- № 2005/212/JHA — щодо конфіскації доходів від злочинної діяльності;
- № 2006/783/JHA — щодо взаємного визнання рішень про конфіскацію;
- № 2007/845/JHA — щодо співпраці між органами, відповідальними за повернення активів.

Попри це, реалізація зазначених рішень показала певні структурні та процесуальні недоліки, які гальмують ефективне використання потенціалу конфіскації на практиці.

У відповідь на ці виклики, в листопаді 2008 року Європейська комісія запропонувала десять стратегічних пріоритетів, які спрямовані на:

- розширення співпраці між державами-членами у сфері виявлення, арешту та повернення активів;
- підвищення ефективності правозастосовних органів у відстеженні злочинного майна;
- посилення ролі спеціалізованих підрозділів, зокрема мережі CARIN (Міжнародна мережа з ідентифікації та повернення активів);
- гармонізацію національних правових підходів, з урахуванням стандартів ЄС.

Таким чином, конфіскаційна політика в ЄС дедалі більше розглядається не лише як кримінально-правовий механізм, а й як інструмент превентивного, фінансового тиску на організовану злочинність та корупцію, що відкриває для України нові можливості у сфері співпраці та імплементації європейських стандартів [154.].

Наступним етапом у розвитку конфіскаційної політики Європейського Союзу стало ухвалення Директиви ЄС від 3 квітня 2014 р. № 2014/42/EU про арешт та конфіскацію предметів злочинної діяльності та доходів від неї. Цей акт суттєво розширює повноваження правоохоронних органів країн-членів у сфері примусового вилучення активів, впроваджуючи низку новацій:

- Розширена конфіскація — можливість конфіскації активів, навіть якщо вони не пов'язані безпосередньо з конкретним кримінальним правопорушенням, але виникають обґрунтовані підозри щодо їх незаконного походження.
- Конфіскація без вироку суду — застосування механізмів цивільного характеру, що дозволяють конфіскувати активи в разі неможливості притягнення до відповідальності підозрюваного (наприклад, у разі його втечі або смерті).
- Конфіскація майна третіх осіб — коли майно формально оформлене на іншу особу, але фактично контролюється злочинцем.
- Замороження активів без постанови суду — у надзвичайних ситуаціях, коли існує ризик втрати або переміщення майна.

Водночас директива надає серйозну увагу питанням дотримання прав людини, зокрема гарантіям:

- права на справедливий суд,
- ефективного правового захисту,
- заборони свавільного втручання в приватну власність [151].

Особливо цінним є введення зобов'язань щодо належного управління арештованими активами, з метою збереження їх економічної цінності до моменту конфіскації. Такий підхід демонструє прагнення Європейського Союзу поєднати ефективність запобігання злочинності із дотриманням фундаментальних прав і свобод людини, що є прикладом для правових реформ у країнах-партнерах, зокрема й в Україні.

Важливим елементом протидії організованій злочинності на рівні Європейського Союзу стало Рішення Ради ЄС 2007/845/JHA, яким зобов'язано держави-члени створити Національні агентства з повернення активів (Asset

Recovery Offices – AROs). Основним завданням таких агентств є виявлення, відстеження та управління активами, одержаними злочинним шляхом, а також сприяння міжнародній співпраці у цій сфері [149].

У контексті європейської інтеграції України створення аналогічної інституції стало однією з умов Плану дій з візової лібералізації (ПДВЛ). Україна зобов'язалася:

- створити національне агентство з повернення активів;
- забезпечити ефективну міжвідомчу координацію;
- налагодити функціонування реєстру відчужених і конфіскованих активів.

Ці вимоги спрямовані на посилення прозорості, підзвітності та відновлення справедливості у сфері запобігання злочинності та корупції.

Слід зазначити, що міжнародне співробітництво в цій сфері здійснюється на трьох рівнях:

1. Глобальному – в межах структур ООН, зокрема, через реалізацію положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності.
2. Регіональному – у рамках політик та інституцій ЄС.
3. Національному – через діяльність відповідних органів державної влади.

Зміцнення транскордонного співробітництва між правоохоронними та судовими органами різних країн є визнаною міжнародною стратегією мінімізації впливу організованої злочинності, особливо коли йдеться про відмивання коштів, ухилення від правосуддя або переміщення активів за кордон.

Українські правоохоронні органи повинні якнайшвидше почати повноцінно використовувати наявні інструменти міжнародного співробітництва, вже передбачені чинним законодавством. Особливої актуальності набуває активна та системна взаємодія з ключовими інституціями Європейського Союзу у сфері безпеки, такими як Європол (агентство з правоохоронного співробітництва) та Євроюст (агентство з питань судової співпраці у кримінальних провадженнях).

У контексті досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованими злочинними угрупованнями, однією з найефективніших форм міжнародної правової допомоги є інститут спільних слідчих груп (JITs — Joint Investigation Teams). Їх створення дозволяє:

- забезпечити швидкий та ефективний обмін інформацією між слідчими органами різних держав;
- уникнути дублювання зусиль у розслідуванні;
- здійснювати процесуальні дії одночасно в декількох юрисдикціях;
- оперативно відстежувати та арештовувати активи, пов’язані з міжнародною злочинністю.

Впровадження цього механізму в практику роботи українських правоохоронних органів не лише сприятиме більш результативному запобіганні транснаціональної організованої злочинності, а й дозволить посилити довіру міжнародних партнерів до української правоохоронної системи.

Враховуючи критичну ситуацію з поверненням в Україну доходів і майна, одержаних унаслідок кримінальних правопорушень, вчинених у рамках організованої злочинної діяльності, прийняття новітніх, прогресивних законодавчих актів є нагальною потребою.

Такі закони мають бути спрямовані на усунення прогалин у чинному законодавстві, які дозволяють зловмисникам виводити кримінально протиправні капітали за межі держави, використовуючи юридичні і фінансові лазівки. Вдосконалення нормативно-правової бази в цьому напрямі — не лише інструмент ефективної запобігання економічній злочинності, а й реальний крок до відновлення справедливості в суспільстві та покарання винних.

Для забезпечення єдиного підходу до інтерпретації міжнародних, зокрема загальноєвропейських правових норм, необхідно розробити та впровадити методичні рекомендації і практичні роз’яснення. Вони мають стати ефективним інструментом допомоги працівникам органів кримінального переслідування у процесі застосування таких норм у повсякденній діяльності.

Водночас важливо активно імплементувати у національне законодавство України найефективніші положення, перевірені практикою інших держав. Проте реалізація такого підходу є можливою лише за умови здійснення глибоких інституційних змін у системі правоохоронних органів та якісного оновлення їх кадрового потенціалу, що передбачає професіоналізм, доброчесність і готовність до реформ.

Досвід ЄС у запобіганні злочинності є унікальним і прогресивним, що робить його надзвичайно значущим для України. Враховуючи, що Євросоюз надає великий акцент на інтеграцію правових систем і співпрацю у запобіганні злочинності, цей досвід є надзвичайно корисним для розвитку ефективної системи запобігання організованої злочинності в Україні.

На регіональному рівні міжнародні організації, зокрема Рада Європи, також відіграють важливу роль у запобіганні злочинності. Рада Європи, найбільша європейська міжурядова організація, має значний досвід і ресурси для регулювання міждержавних взаємовідносин у галузі правосуддя та запобігання кримінально протиправній діяльності. Це свідчить про важливість створення правових та оперативних механізмів для запобігання транснаціональній злочинності та необхідність активної співпраці між державами-членами для досягнення спільних цілей у цій сфері.

Міжнародна співпраця у рамках Ради Європи забезпечує єдину платформу для координації зусиль держав-членів у трьох ключових напрямках:

1. Запобігання злочинності: розробка та обмін ефективними профілактичними програмами, впровадження стандартів Європейської конвенції про запобігання злочинності (1987) й рекомендацій Комітету міністрів РЄ, сприяння дослідженням у сфері кримінології та соціальних наук, уніфікація понять і визначень у кримінальному праві через ухвалення спільних Стамбульської та ін. конвенцій; навчальні програми і семінари для правоохоронців в Академії Ради Європи, спільні операції з профілактики та розслідування транснаціональних злочинів (наприклад, з кіберзлочинності, торгівлі людьми).

2. Притягнення до відповідальності: удосконалення процедур екстрадиції й правової допомоги згідно з Європейською конвенцією про передачу засуджених (1983) та ін.; моніторинг виконання вироків через Європейський комітет з попередження катувань; нагляд за дотриманням прав людини в системі кримінального правосуддя через Європейський суд з прав людини. Завдяки цим механізмам Рада Європи створює єдині стандарти та координує їхнє впровадження, зміцнюючи правову спільноту Європи у запобіганні усіх видів злочинності.

Європейський комітет з проблем злочинності (далі - ЄКПЗ) є важливим органом у рамках Ради Європи, що координує заходи, спрямовані на аналіз і вдосконалення кримінального законодавства, а також запобігання різноманітним формам злочинності.

ЄКПЗ постійно аналізує стан кримінального законодавства в різних країнах-членах Ради Європи, рівень злочинності, а також ефективність застосування профілактичних і кримінально-правових заходів. Завдяки цьому створюється база для рекомендацій, спрямованих на покращення ситуації в кожній країні.

Комітет активно працює над розробкою механізмів боротьби з окремими категоріями кримінальних правопорушень, серед яких:

- розробка заходів щодо боротьби з терористичними організаціями та запобігання терористичним актам;
- незаконний обіг наркотиків та вогнепальної зброї: створення програм для протидії наркоторгівлі і контролю за обігом зброї;
- легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом: розробка стандартів боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму;
- торгівля людьми і незаконна міграція: створення механізмів для захисту жертв торгівлі людьми та ефективної боротьби з незаконною міграцією;
- кіберзлочинність: адаптація кримінально-правових заходів до нових загроз у кіберпросторі.

ЄКПЗ визначає пріоритетні напрямки у протидії злочинності згідно з програмами Ради Європи, а також рішеннями, прийнятими Комітетом міністрів і Парламентською асамблеєю. Спільно з науковими та дослідницькими інститутами, комітет організовує конференції, науково-дослідницькі проекти та експертні групи для вивчення сучасних тенденцій і розробки нових підходів у запобіганні злочинності.

Комітет підтримує тісну співпрацю з іншими міжнародними організаціями, такими як ООН, Європейський Союз, а також з національними урядами для реалізації спільних програм та ініціатив у запобіганні злочинності.

З метою уніфікації законодавства та практик держав-членів Ради Європи в сфері протидії злочинності, Європейський комітет з проблем злочинності (CDPC) підготував понад 20 проєктів міжнародних договорів і понад 80 проєктів резолюцій, які згодом були ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи. Ці документи містять конкретні рекомендації щодо вдосконалення національного кримінального, кримінального процесуального та адміністративного законодавства, а також найкращих практик застосування права — від профілактики окремих видів кримінальних правопорушень до посилення співпраці правоохоронних і судових органів. Втілення їхніх положень спрямоване на підвищення ефективності та гармонізацію заходів із запобігання злочинності в усіх країнах-членах Ради Європи.

Група Помпіду була заснована у 1971 році для запобігання незаконного обігу наркотиків у Західній Європі і з того часу стала важливим елементом міжнародної співпраці в цій сфері. Офіційно статус Групи був наданий у 1980 році, коли вона увійшла до складу Ради Європи, що підкреслює її значення у міжнародній боротьбі з наркотиками. На сьогодні Група Помпіду об'єднує 37 держав, серед яких є як країни Європи, так і неєвропейські країни, зокрема Мексика, яка має статус спостерігача. Окрім того, у її складі перебуває Європейська комісія ЄС.

Основною метою цієї організації є сприяння міжнародному співробітництву в запобіганні зловживанню наркотиками та незаконному обігу

наркотичних речовин, а також надання платформ для обміну досвідом і розробки спільних стратегій. Група Помпіду здійснює моніторинг виконання міжнародних угод і конвенцій у галузі боротьби з наркотиками, а також пропонує практичні рекомендації для покращення національних стратегій боротьби з цією проблемою.

Договірно-правовий механізм співпраці в межах Ради Європи став справжнім фундаментом для розвитку єдиної європейської системи запобігання злочинності. Прийняття таких конвенцій уніфікує підходи держав до кримінального переслідування злочинців, полегшує екстрадицію правопорушників і надання взаємної правової допомоги, забезпечує взаємне визнання судових рішень, підвищує ефективність розслідування транснаціональних кримінальних правопорушень, зокрема торгівлі людьми, кіберзлочинності, відмивання грошей.

Особливо цікаво, що Конвенція про кіберзлочинність 2001 року (так звана Будапештська конвенція) стала першою міжнародною угодою, яка спеціально врегулювала питання кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій.

Із метою забезпечення прав людини під час здійснення кримінального судочинства у межах Ради Європи було ухвалено низку міжнародно-правових актів.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950) — головний європейський документ із прав людини, який гарантує, наприклад, право на справедливий суд, право на захист, заборону катувань і дискримінації.

2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних (1981) — одна з перших у світі угод про захист приватності під час обробки персональної інформації.

3. Європейська конвенція щодо відшкодування збитку жертвам насильницьких злочинів (1983) — закріплює право постраждалих на компенсацію навіть тоді, коли злочинець невідомий або не має коштів.

4. Європейська конвенція про запобігання катуванням (1987) — передбачає незалежні перевірки місць утримання під вартою, щоб не допустити катування або жорстокого поводження.

Після вступу до Ради Європи у 1995 році Україна зробила великий крок вперед у гармонізації свого законодавства з європейськими стандартами, особливо у сфері запобігання злочинності й захисту прав людини.

Україна приєдналася до ключових міжнародних конвенцій Ради Європи (зокрема, у сфері екстрадиції, правової допомоги, запобігання торгівлі людьми, кіберзлочинності тощо). Відкрилися можливості для співпраці правоохоронних органів України з європейськими структурами на основі чітких процедур і гарантій. Через Плани дій Ради Європи Україна отримує фахову допомогу в реформах — це й оновлення кримінального та кримінального процесуального законодавства, і запровадження сучасних практик у запобіганні корупції, відмиванню грошей, торгівлі людьми. Участь у міжнародних договорах підвищила правову захищеність громадян — наприклад, в частині прав під час екстрадиції або захисту персональних даних. Нижче у таблиці наведено участь України у механізмах Ради Європи щодо запобігання злочинності.

Механізм Ради Європи	Форма участі України	Результат для України
Європейські конвенції (про видачу, взаємну допомогу, кіберзлочинність, протидію торгівлі людьми)	Ратифікація, виконання норм	Можливість співпраці з іншими країнами: видача злочинців, спільні розслідування, обмін доказами
Група GRECO (проти корупції)	Регулярний моніторинг, надання звітів	Отримання рекомендацій для боротьби з корупцією, допомога у розробці законів

Комітет MONEYVAL (проти відмивання грошей) Європейський комітет з кримінальних питань (CDPC)	Проходження оцінювання ефективності системи Участь українських експертів у засіданнях	Підвищення прозорості фінансової системи, зміцнення контролю за фінансовими операціями Спільна розробка нових стандартів кримінальної юстиції
Плани дій Ради Європи для України	Участь у проєктах та програмах	Фінансова, технічна та експертна підтримка реформ у сфері юстиції та протидії злочинності
Європол та Інтерпол (співпраця)	Оперативна взаємодія через угоди	Обмін оперативною інформацією, участь у міжнародних операціях

Отже, регіональні механізми запобігання злочинності — це спеціально створені міждержавні інституції або договірно-правові системи в межах певного регіону (наприклад, Європа, Америка, Африка), які спрямовані на: координацію зусиль держав для запобігання злочинності, вироблення спільних стандартів і практик запобігання кримінальним правопорушенням, обмін інформацією і найкращим досвідом, здійснення моніторингу і оцінки ефективності запобігання злочинності.

На основі проаналізованого наукового, аналітичного і прикладного матеріалу ми можемо сформулювати висновки щодо покращення ефективності запровадження регіональних механізмів запобігання злочинності в українське законодавство. Ми сформулювали їх як план дій на найближчі 10 років щодо впровадження міжнародних стандартів запобігання злочинності в окремому додатку до дисертаційного дослідження. Нижче ми коротко їх сформулюємо:

1. Поглиблення співпраці з Європолом та Євроюстом: розширення обміну даними, підключення до централізованих баз (наприклад, SIS — Шенгенської інформаційної системи) після вступу до ЄС.

2. Узгодження законодавства з правом ЄС. Згідно з Угодою про асоціацію (розділ III), Україна зобов'язана адаптувати кримінальне, процесуальне та антикорупційне законодавство до acquis ЄС. У перспективі це дозволить підвищити ефективність розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням та взаємного визнання рішень (наприклад, європейський ордер на арешт).

3. Участь у регіональних ініціативах і проєктах. Наприклад, Eastern Partnership Police Cooperation Programme, Prüm Decisions, EMPACT (пріоритети ЄС з протидії тяжким формам злочинності). Це надасть можливість отримати технічну допомогу, доступу до навчання і стандартів ЄС.

4. Приєднання до спеціалізованих органів. Зокрема: Frontex — із врахуванням викликів на українському кордоні, OLAF — у контексті запобігання контрабанди і зловживання європейськими фондами. Це дозволить здійснювати спільний контроль кордонів, захист фінансових інтересів ЄС.

5. Інституційна реформа правоохоронних органів. Це є необхідним кроком для підвищення довіри до українських органів, що є критично важливим для включення до європейського простору юстиції.

Загалом інтеграція України в європейську систему запобігання злочинності можлива і перспективна, але потребує політичної волі, продовження реформ у правоохоронній сфері, зміцнення незалежності судової системи, адаптації законодавства до стандартів ЄС.

2.3. Участь України у міжнародних механізмах запобігання злочинності в умовах воєнного стану

Після початку повномасштабної агресії росії система запобігання злочинності в Україні опинилася в екстремальних, невизначених,

важкопрогнозованих умовах. Вона пройшла еволюційний шлях від майже повного колапсу, через етапи адаптації, до формування первинних стабілізаційних контурів.

Однак навіть зараз система перебуває в нестійкому стані, має структурні й функціональні дисбаланси на різних рівнях, стикається з наростанням криміногенного потенціалу, що може призвести до підвищення рівня злочинності в середньостроковій перспективі [130].

Отже, система запобігання злочинності має терміново змінити підхід – перейти від ситуативного реагування до формування нового стратегічного бачення, здатного охопити складні, фрактальні процеси війни і повоєнної відбудови [90, с. 252].

Наявні теоретичні праці про систему запобігання злочинності (О.М. Бандурки, В.В. Голіни, Л.М. Давиденка та інших) в основному орієнтовані на звичні умови — тобто, на ситуації мирного часу чи стабільної соціальної системи. Вони надають важливі теоретичні та прикладні засади, які справляються з звичними, ординарними умовами функціонування правоохоронних і кримінологічних інституцій.

Однак повномасштабна війна ставить перед Україною нові виклики, зокрема, нестабільність та дисфункція кримінальних інститутів, дисбаланс у функціях системи: переважання репресивного функціоналу над превентивними заходами, недоліки в кримінологічному прогнозуванні щодо повоєнного відновлення.

Це вимагає переосмислення вже усталених наукових підходів і практичних рішень, які більше не можуть ґрунтуватися на звичних умовах, а повинні враховувати нестабільність ситуації, непередбачуваність розвитку подій і потребу в адаптації правоохоронних органів до нових реалій. Таким чином, необхідно переналаштувати концепції і стратегії запобігання злочинності в умовах війни, враховуючи виклики для кримінальної системи запобігання злочинності та нові функціональні вимоги до інститутів, які повинні передбачати та адаптуватися до постійно змінюваного контексту.

Міжнародне співробітництво в умовах повномасштабного воєнного протистояння є ключовим інструментом забезпечення ефективного запобігання злочинності в Україні. Саме через об’єднання зусиль із міжнародними партнерами – від обміну оперативною інформацією до створення спільних слідчих груп і надання правової допомоги – українські правоохоронні та судові органи здатні не лише підтримувати правопорядок у прифронтових регіонах, але й гарантувати неухильне застосування законності, відновлення справедливості та захист прав людини навіть у надскладних умовах збройного конфлікту.

Спільна робота з міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол, а також двостороннє співробітництво з окремими державами, є важливим елементом забезпечення правопорядку і підтримки кримінальної юстиції навіть у воєнний час.

Від здобуття незалежності українські правоохоронні органи поступово вибудували міцні міжнародні зв’язки у запобіганні злочинності, інтегруючись у загальноєвропейську систему безпеки. Серед пріоритетних євроінтеграційних завдань, що покладаються на ці структури, — забезпечення узгодженості дій під час реалізації заходів із запобігання злочинності, а також розгортання ефективних ініціатив із запобігання нелегальної міграції. Це передбачає як законодавчу гармонізацію, так і оперативне координаційне співробітництво з європейськими й міжнародними партнерами.

Сучасна злочинність набуває нових форм і характеру через глобалізацію, посилення міграційних процесів та розвиток технологій. Лібералізація режиму перетину кордонів та можливості для злочинців використовувати новітні телекомунікаційні, інформаційні, транспортні та фінансові технології дають змогу здійснювати правопорушення на відстані. Злочинці можуть залишатись за межами держави, на території якої вчиняється кримінально протиправна діяльність, що ускладнює розслідування і правозастосування.

Одним із найбільших викликів є організовані транснаціональні злочинні угруповання, які займаються широким спектром діяльності, що мають «міжнародний компонент». Кримінальні правопорушення такі як торгівля

людьми, незаконні операції в сфері трансплантології, наркотрафік, контрабанда, міжнародний тероризм, кіберзлочинність, корупція, і багато інших, часто виходять за межі національної юрисдикції і вимагають глобального підходу до їх запобігання.

Одним із ключових чинників, що підсилюють необхідність інтеграції України в міжнародну систему запобігання злочинності, є природна мобільність правопорушників за межі національних кордонів. Багато осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в Україні, намагаються уникнути відповідальності, переховуючись у державах, де їхні діяння не є кримінально караними. Водночас наша країна нерідко стає прихистком для зловмисників, які втекли від правосуддя інших держав. У таких умовах ефективне переслідування та притягнення до відповідальності винних осіб можливе лише завдяки налагодженим механізмам екстрадиції, взаємної правової допомоги й оперативного обміну інформацією з іноземними партнерами. Лише через активну участь у дво- та багатосторонніх угодах, міжнародних організаціях і платформах (Інтерпол, Європол, Eurojust тощо) Україна може запобігати «втечі» злочинців за кордон, сприяти їх поверненню й забезпечувати повне виконання вироків — як вітчизняних, так і чужоземних судів. Такий комплексний підхід зміцнює національну безпеку, підвищує довіру до правоохоронної системи та гарантує справедливість незалежно від того, де саме намагається сховатися правопорушник.

Українські правоохоронці в межах національної кримінально-правової юрисдикції вправі діяти лише на території України. Жоден поліцейський, слідчий чи прокурор не може за українським законом виїхати до іншої держави й там без погодження з місцевими органами проводити (розшукові) слідчі дії (допити, обшуки, виїмки тощо), збирати докази, затримувати підозрюваних, накладати арешти чи застосовувати інші заходи примусу. Це випливає з фундаментального принципу суверенітету держав і виключної юрисдикції кожної країни над власною територією.

На сьогодні міжнародну взаємодію України у запобіганні злочинності можна охарактеризувати таким чином:

1. Взаємодія через систему правової допомоги – Європейська конвенція про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (1959) та низка двосторонніх угод дозволяють запитувати в іноземних колег дозвіл на проведення тих чи тих слідчих дій (допити свідків, експертизи, виїмки документів тощо). В Україні це реалізується через розділ XI Кримінального процесуального кодексу: Офіс Генерального прокурора чи МВС офіційно надсилають «запити про правову допомогу», а іноземний орган у межах своєї юрисдикції сам виконує потрібні дії й передає результати [122].

2. Екстрадиція. Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957) та відповідні двосторонні договори дають змогу добиватися видачі осіб, які переховуються на території іншої держави. Українські слідчі і прокурори готують матеріали, Міністерство юстиції через органи прокуратури передає їх на розгляд іноземного суду або міністра юстиції, а далі — до компетентного підрозділу Інтерполу чи центрального органу MLA.

3. Спільні слідчі групи (Joint Investigation Teams, JIT). За моделлю Eurojust та Ради Європи Україна може укладати з декількома державами угоди про створення JIT. У їхньому складі — слідчі та прокурори з обох країн, які працюють над спільною кримінальною справою, але кожен діє в межах своєї юрисдикції: наприклад, українці допитують свідків у себе, іноземці — у себе, а результати миттєво обмінюються через безпечний канал.

4. Офіцери зв’язку та канали Інтерполу/Європолу. Україна має Наццентр Інтерполу при МВС, а також департамент співпраці з Європолом. Через них надсилаються «червоні» циркуляри (розшукові), обмінюються базами даних та оперативною інформацією про підозрюваних, навіть якщо ті перебувають за кордоном.

Міжнародна співпраця у запобіганні злочинності розвивається через кілька основних напрямків, кожен з яких має важливе значення для ефективного

запобігання злочинності в умовах глобалізації. До таких напрямків можна віднести:

1. Спонукання держав до укладання угод. Це передбачає створення двосторонніх та багатосторонніх угод, що регулюють взаємодію між країнами у боротьбі зі злочинністю. Угоди можуть охоплювати питання екстрадиції, передачі правопорушників, а також обмін інформацією для виявлення кримінально протиправних мереж.

2. Розробка міжнародних стандартів. Важливим елементом міжнародної співпраці є стандарти, що регламентують дії щодо боротьби з міжнародними кримінальними парвопорушеннями, такими як тероризм, торгівля людьми, екологічні кримінальні правопорушення, і кримінальні правопорушення у сфері кібербезпеки. Ці стандарти допомагають узгодити напрями запобігання злочинності між різними країнами.

3. Кримінальне переслідування за міжнародні злочини. Міжнародні судові інстанції, такі як Міжнародний кримінальний суд, відіграють ключову роль у притягненні до відповідальності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти людства чи воєнні злочини. Співпраця між державами забезпечує ефективне виконання рішень МКС, зокрема через екстрадицію та надання доказів.

4. Розробка рекомендацій для боротьби із загальними кримінальними правопорушеннями. Міжнародні організації надають технічну і консультаційну підтримку національним правоохоронним органам. Це включає обмін досвідом, проведення спільних навчальних програм та інші заходи, що допомагають покращити ефективність боротьби з традиційними злочинами.

5. Інформаційна та консультаційна допомога. Міжнародна спільнота пропонує технічні ресурси та інструменти для запобігання злочинності, забезпечуючи країни сучасними технологіями для збору та обробки доказів, моніторингу кримінально протиправної активності, а також надаючи консультації щодо вдосконалення законодавства в різних юрисдикціях.

Усі ці напрями взаємодії дозволяють країнам працювати разом для досягнення спільної мети — забезпечення правопорядку та справедливості у світі, що постійно змінюється.

Участь України в міжнародному співробітництві з протидії злочинності є надзвичайно важливою з огляду на такі обставини:

1. Транскордонний характер кримінальних правопорушень. Сьогодні злочинні угруповання активно використовують міжнародні канали для відмивання «брудних» грошей, торгівлі людьми, зброєю, наркотиками та іншими забороненими товарами. Незаконна міграція, кіберзлочини і торгівля культурними цінностями часто виходять за межі однієї держави, тому лише через спільні розслідування та обмін оперативною інформацією можна ефективно захищати національні інтереси.

2. Уникнення відповідальності. Багато злочинців намагаються сховатися за кордоном, уникаючи екстрадиції та правосуддя. Навіть навпаки — Україна інколи стає притулком для розшукуваних іноземних правопорушників. Механізми взаємної правової допомоги, екстрадиції й визнання судових рішень гарантують, що винні особи не зможуть уникнути покарання, перетинаючи державні кордони.

3. Гармонізація та посилення внутрішніх інститутів. Виконання зобов’язань за міжнародними конвенціями (ООН, Ради Європи, ЄС, Інтерполом) стимулює реформування національного законодавства й інституцій, посилює стандарти розслідування, запроваджує новітні підходи до криміналістики, удосконалює захист прав людини в судовому процесі.

4. Зміцнення зовнішньої та внутрішньої безпеки. Стратегічні партнерства з Європолом, Евроюстом, Інтерполом, Міжнародним кримінальним судом та іншими структурами дозволяють Україні протидіяти загрозам одночасно на зовнішньому та внутрішньому фронтах: від запобігання тероризму й контрабанди до забезпечення правопорядку в умовах війни.

5. Соціально-економічні й політичні вигоди. Ефективне міжнародне співробітництво створює передумови для стабільності інвестиційного клімату,

захищеності бізнесу та громадян, сприяє відновленню постраждалих територій і підвищує довіру суспільства до державних інститутів.

Таким чином, у сучасних умовах, коли внутрішньодержавні межі не здатні стримати мобільність і винахідливість злочинців, розвиток і поглиблення міжнародної співпраці в сфері запобігання злочинності стають не просто бажаними, а життєво необхідними для забезпечення національної безпеки, верховенства права й ефективного правосуддя в Україні.

В умовах глобалізації, коли злочинці все частіше використовують кордони для уникнення покарання, важливим є не тільки взаємне визнання судових рішень, а й спільні зусилля у розробці та впровадженні нових правових механізмів.

Зокрема, важливою є співпраця у питаннях екстрадиції, надання правової допомоги, спільних розслідувань та боротьби з транснаціональними злочинними організаціями. Ця співпраця також включає в себе обмін інформацією між правоохоронними органами різних країн, участь у міжнародних правових угодах, таких як Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

Згідно з підходами науковців, світова спільнота повинна працювати над створенням нових форм взаємодії, що забезпечують стабільність і безпеку. У сфері боротьби зі злочинністю це означає необхідність синергії держав для спільного вирішення криміногенних викликів, які вже давно переросли рамки національних правових систем.

Тому важливим напрямком розвитку міжнародної співпраці є не тільки реагування на конкретні кримінальні правопорушення, а й формування інтегрованої, комплексної стратегії запобігання міжнародної злочинності на глобальному рівні.

Вітчизняні органи, здійснюючи кримінальне переслідування та реалізуючи кримінальну відповідальність, діють винятково в межах своєї національної юридичної юрисдикції. Вони не мають права і не можуть, керуючись українським законодавством, самостійно проводити на території іншої держави

жодних слідчих (розшукових) чи процесуальних дій — від збирання доказів і допитів до затримання підозрюваних чи виконання вироків.

Саме через повагу до суверенітету кожної країни та необхідність дотримання міжнародно-правових норм будь-які кроки щодо розкриття кримінальних правопорушень за кордоном, видачі підозрюваних чи обміну інформацією можуть здійснюватися тільки на підставі дво- або багатосторонніх угод, а також у рамках узгоджених механізмів взаємної правової допомоги. Це підкреслює важливість подальшого розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва України у сфері запобігання злочинності — від екстрадиції й транснаціональних слідчих груп до оперативного обміну даними з Інтерполом і Європолом [44, с. 174].

В умовах глобалізації та зростання міжнародних загроз злочинності, що активно використовує технологічні можливості та транснаціональні мережі, важливість міжнародного співробітництва України у сфері запобігання злочинності не можна недооцінювати. Вона потребує спільних зусиль на рівні державних інституцій, міжнародних організацій та правоохоронних структур, що дозволяє ефективно реагувати на нові виклики.

Реалізація цієї стратегії потребує не лише політичної волі, але й гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, посилення співпраці з міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол, а також активного використання механізмів екстрадиції, правової допомоги та інших міжнародних інструментів.

Ключову роль у цьому процесі відіграють не лише органи кримінальної юстиції, а й органи законодавчої влади, які мають забезпечити відповідне нормативне підґрунтя для ефективного запобігання злочинності на міжнародному рівні. Крім того, така співпраця має охоплювати різні аспекти, від боротьби з організованими злочинними групами та тероризмом до протидії кіберзлочинності, нелегальній міграції та іншим загрозам [148, с. 75–79].

На сьогодні однією з основних складових міжнародного співробітництва є договірно-правова база, що дозволяє країнам встановлювати чіткі правила для

співпраці, включаючи екстрадицію, правову допомогу, спільні розслідування та виконання покарань. Таке співробітництво передбачає не лише юридичну, але й організаційну діяльність, де важливим є узгодження політики боротьби з різними видами кримінальних правопорушень, зокрема транснаціональними, як тероризм, торгівля людьми, незаконний обіг наркотиків і зброї, кіберзлочинність.

Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та розслідування кримінальних правопорушень базується на багаторівневій, комплексній правовій основі, яка поєднує норми різних галузей — як міжнародного, так і внутрішнього права. Як слушно зазначає М. В. Буроменський, ці процеси охоплюють:

1. Уніфікацію кримінального, кримінального процесуального та пенітенціарного законодавства

– узгодження визначень складів кримінальних правопорушень, заходів запобігання та каральних санкцій;

– приведення процедур досудового розслідування й виконання покарань у різних державах до спільних стандартів;

2. Надання міждержавної правової допомоги (MLAT)

– взаємний обмін доказами та експертними висновками;

– організація допиту свідків і потерпілих, що перебувають у інших юрисдикціях;

– виконання екстрадиційних запитів і рішення іноземних судів про арешт або конфіскацію активів;

3. Формування та розвиток норм міжнародного кримінального права

– розробка й імплементація багатосторонніх договорів (конвенцій ООН, РЄ, ЄС) для боротьби з транснаціональними кримінальними парвопорушеннями;

– кодифікація базових принципів, які стають джерелами обов’язкових стандартів для всіх держав–учасниць [10, с. 359–370].

Усього цього вимагає сучасна криміногенна ситуація: межі юрисдикцій чітко окреслені, і правоохоронці не можуть самовільно діяти за кордоном. Тому

лише через постійне узгодження законів, процедур та обміну інформацією Україна здатна:

- запобігати «втечі» злочинців за межі країни;
- оперативно розкривати міжнародні мережі торгівлі людьми, наркотиками, зброєю;
- забезпечувати справедливе правосуддя як для вітчизняних, так і для іноземних потерпілих.

Такий комплексний підхід — об'єднання уніфікаційних, процесуальних та договірно-правових механізмів із розвитком самого міжнародного кримінального права — є єдиним шляхом до ефективного запобігання злочинності в умовах глобалізації та збройного конфлікту.

Отже, лише поєднавши гармонізоване законодавство, єдині технологічні системи обміну даними та сильні інституції довіри й контролю, можна гарантувати однаковий рівень безпеки та правопорядку в усіх країнах-учасницях. Це створює умови для спільної, скоординованої протидії сучасним транснаціональним загрозам, не порушуючи при цьому суверенітету кожної держави.

У межах «простору юстиції, свободи та безпеки» (JFSA) вирізняють зовнішній і внутрішній його аспекти:

1. Зовнішній аспект полягає в гармонізації норм, процедур та інституцій між державами - створенні єдиного правового поля, у якому уніфікуються стандарти захисту прав людини, обміну інформацією, екстрадиції й взаємної правової допомоги.

2. Внутрішній аспект акцентує увагу на національному рівні:

- Координація дій усіх правоохоронних органів у межах держави з метою забезпечення безпеки й верховенства права на своїй території.
- Формування спеціалізованих інституцій, здатних ефективно взаємодіяти з міжнародними партнерами та підтримувати зовнішні ініціативи з запобігання злочинності.

До таких інституцій належать, зокрема: Національні центральні бюро Інтерполу, що забезпечують обмін розшуковими повідомленнями та даними про злочинців; Департаменти міжнародного поліцейського співробітництва (зв'язок із Європолом, Eurojust, OLAF); оперативно-аналітичні центри з протидії кіберзлочинності та фінансовим злочинам (за моделлю MONEYVAL) тощо [32, с. 98-101].

Саме поєднання цих двох вимірів — чіткого втілення європейських стандартів (зовнішній аспект) і створення потужної внутрішньої інфраструктури — забезпечує Україні спроможність не лише відстежувати й запобігати злочинам, а й успішно притягати до відповідальності їх авторів, незалежно від того, де ті ховаються.

У межах співпраці з Європейським Союзом та іншими міжнародними структурами Україна бере активну участь у створенні спільних слідчих груп (Joint Investigation Teams) для розслідування транснаціональних кримінальних правопорушень — зокрема торгівлі людьми, незаконного обігу наркотиків і зброї.

Ці групи об'єднують правоохоронців із кількох держав, дозволяючи координувати дії «в полі» та обмінюватися інформацією в режимі реального часу. Завдяки такому механізму:

- прискорюється обмін оперативними даними та доказами;
- уніфікуються підходи до вилучення речових доказів, проведення допитів і експертиз;
- забезпечується спільне планування і проведення обшуків, затримань та кінцевих судових дій.

У результаті спільні слідчі групи значно підвищують швидкість реагування на міжнародні загрози, ускладнюють підривні спроби злочинних мереж уникнути відповідальності та підсилюють довіру до правоохоронних органів як в Україні, так і за її межами.

Зараз Україна підтримує тісний зв'язок із Міжнародним кримінальним судом (МКС) та іншими міжнародними трибуналами, зокрема Міжнародним

судом ООН (МС ООН), аби забезпечити повноцінне розслідування й притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах, злочинах проти людяності та геноциді. Україна є активним учасником міжнародних організацій, таких як Інтерпол, Європол та Євроюст, що дозволяє координувати зусилля у боротьбі з транснаціональною злочинністю, обмінюватися досвідом та впроваджувати найкращі практики у сфері правоохоронної діяльності.

Таке всебічне міжнародне співробітництво не лише підвищує ефективність правоохоронної діяльності, а й зміцнює довіру до України як надійного партнера в системі глобальної безпеки та верховенства права.

Під час воєнного стану Україна реалізує свою участь у міжнародній системі запобігання злочинності за такими ключовими напрямами:

1. Правова допомога та екстрадиція: використання механізмів взаємної правової допомоги (MLA) для обміну доказами та допиту свідків, подання запитів про екстрадицію воєнних злочинців і осіб, підозрюваних у тяжких злочинах проти України.

2. Спільні слідчі групи (JIT): створення міжнародних JIT із Європейською прокуратурою (Eurojust) та окремими державами – для розслідування воєнних злочинів, контрабанди зброї, торгівлі людьми, обмін оперативною інформацією і координація арештів підозрюваних на території ЄС та інших країн-партнерів.

3. Співпраця з Міжнародним кримінальним судом: надання доступу до доказової бази й свідків, сприяння слідчим МКС у документуванні воєнних злочинів і злочинів проти людяності, виконання ордерів на арешт, виданих судом, та передача затриманих осіб.

4. *Співпраця з Інтерполом і Європолом:* реєстрація «червоних циркулярів» Інтерполу щодо осіб, які розшукуються за воєнні злочини. обмін даними з Європолом через Національний департамент міжнародного поліцейського співробітництва для протидії кіберзлочинності та організованій контрабанді.

5. Участь у регіональних платформах Ради Європи та ООН: MONDEV-оцінювання (MONEYVAL) для посилення фінансових санкцій і запобігання відмиванню коштів, пов'язаних з агресором, звітність перед Комітетом з прав людини ООН та Спеціальною моніторинговою місією ОБСЄ щодо злочинів у сфері прав людини.

6. Запобігання кіберзлочинності та дезінформації: імплементація Будапештської конвенції Ради Європи (2001) для боротьби з кібернападами, DDoS-атаками й шахрайством, спільні навчальні проєкти з НАТО CCDCOE та EU-COOP-NATO з кібероборони.

Одним із важливих аспектів міжнародного співробітництва є спільна робота правоохоронних органів різних держав. Україна взаємодіє з: Інтерполом (для обміну оперативною інформацією та розшуку злочинців); Європолом (у рамках спільних розслідувань та обміну інформацією щодо транснаціональних злочинних угруповань); Групою з фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (FATF) для запобігання фінансуванню тероризму та відмиванню доходів від кримінально протиправної діяльності діяльності [19, с. 100-107].

Хоча Україна активно долучається до міжнародної системи запобігання злочинності, існує низка проблем, які ускладнюють ефективність такої співпраці: недостатній рівень адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів; проблеми у сфері обміну інформацією між правоохоронними органами різних держав; відсутність єдиного механізму правової допомоги у кримінальних справах [132, с. 434-436].

Розширення масштабів правопорушень і укріплення організованих злочинних груп ускладнюють боротьбу з кримінальністю на кількох рівнях, як на локальному, так і на міжрегіональному або навіть міжнародному. Злочинці часто взаємодіють через складні мережі, що дозволяє їм зберігати анонімність і оперативність у своїх діях.

Розподіл кримінальних функцій і ролей серед учасників організованих злочинних угруповань, як правило, зменшує ризик для самого злочинця, оскільки кожен учасник виконує обмежену кількість специфічних завдань. Це

дозволяє злочинним групам працювати більш ефективно й уникати впливу правоохоронців. Окрім того, такі організації можуть збагачуватися за рахунок корисливих злочинів, що сприяє зростанню корупційних проявів, і загроза для суспільства стає значно вищою [39].

Динаміка розвитку загальнокримінальної злочинності, що включає зростання насильницьких, корисливих та професійних злочинів, є свідченням того, що організовані злочинні групи набувають більш високого рівня організації та ресурсу. Цей процес створює складні соціально-правові проблеми, зокрема щодо ефективності заходів, спрямованих на попередження і боротьбу з організованою злочинністю, що вимагає від правоохоронних органів і суспільства адаптації до нових загроз.

Злочинні угруповання розповсюджують зброю, наркотики, радіоактивні матеріали чи вчиняють інші тяжкі злочини, мають глобальний характер. Оскільки ці кримінальні правопорушення часто здійснюються через міждержавні та міжнаціональні зв'язки, проблема боротьби з ними виходить за межі національної юрисдикції, що вимагає інтегрованих та скоординованих зусиль з боку міжнародних правоохоронних органів [131].

Складність боротьби з такими кримінально протиправними діяннями зумовлена кількома факторами:

1. Економічно-політична криза. Слабкі економічні та політичні системи можуть створювати сприятливі умови для кримінально протиправної діяльності, адже можуть виникати прогалини в законодавстві або зниження ефективності правоохоронних органів, що дозволяє злочинцям діяти більш вільно.

2. Прогалини в законодавстві. Відсутність чітких і ефективних механізмів у кримінальному і кримінальному процесуальному законодавстві ускладнює розслідування та кримінальне переслідування злочинців. Зокрема, важливо мати узгоджене законодавство в різних країнах для забезпечення ефективної боротьби з міжнародними злочинними угрупованнями.

3. Невизначеність у методах розслідування. Складність також виникає через те, що злочинці, які діють у складі організованих груп, часто діють у такий спосіб, що їхні дії складно відстежити без спеціалізованих методів розслідування, зокрема кібер- та фінансових технологій, а також міжнародних юридичних інструментів.

4. Міжнародна координація. Оскільки злочинні угруповання активно використовують міжнародні зв'язки, необхідна ефективна міждержавна співпраця для протидії таким кримінальним правопорушенням. Однак, різні національні системи права, відсутність єдиних стандартів і механізмів обміну інформацією можуть ускладнювати ефективну координацію між країнами.

З цих причин запобігання міжнародної організованої злочинності потребує комплексного підходу, який включає покращення міжнародної співпраці, удосконалення національних і міжнародних законодавств, а також формування нових методів і технологій розслідування кримінальних правопорушень.

Варто зазначити, що міжнародна система запобігання злочинності є сукупністю міжнародних норм, інституцій та механізмів, спрямованих на запобігання, розслідування та покарання кримінальних правопорушень, які мають транскордонний або глобальний характер. Вона базується на міжнародних угодах, співпраці між державами, діяльності міжнародних організацій та гармонізації національних правових систем [135, с. 102–106].

До її системи входять міжнародні нормативно-правові акти, міжнародні правоохоронні органи та інституції, налагоджена співпраця держав та міжнародні механізми, а також запобіжні заходи та профілактика злочинності.

До основних міжнародних нормативно-правових актів можна віднести Конвенції ООН: Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000), Конвенція ООН проти корупції (2003), Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (1948) тощо, конвенції Ради Європи: Європейська конвенція про екстрадицію (1957), Конвенція про кіберзлочинність (2001), Конвенція проти торгівлі людьми (2005), двосторонні

угоди між державами щодо екстрадиції, взаємної правової допомоги, обміну розвідувальною інформацією.

До міжнародних правоохоронних органів та інституцій відносяться Інтерпол, який сприяє міжнародному розшуку злочинців, обміну даними та координації правоохоронних операцій. Європол координує зусилля держав ЄС у боротьбі з транснаціональною злочинністю. Міжнародний кримінальний суд – судовий орган, який розглядає справи щодо воєнних злочинів, геноциду, злочинів проти людяності. Фінансова група з боротьби з відмиванням грошей (FATF) розробляє стандарти щодо боротьби з фінансуванням тероризму та відмиванням доходів.

Окрім цього, ефективним елементом міжнародної системи запобігання злочинності є запобіжні заходи, а саме використання сучасних технологій, штучного інтелекту та великих даних для аналізу кримінальних загроз, посилення контролю за фінансовими потоками для запобігання відмиванню коштів, програми зменшення бідності та соціальної нерівності як факторів, що сприяють злочинності.

Основними напрямами міжнародного співробітництва України у сфері запобігання злочинності є:

Запобігання міжнародним кримінальним правопорушенням

Визнання державами особливої небезпеки міжнародних кримінальних правопорушень і необхідності спільних заходів для їх попередження є важливим напрямком міжнародного співробітництва. До таких кримінально протиправних діянь належать: військові злочини (відповідно до Женевських конвенцій 1949 р. і Додаткових протоколів до них 1977 р.); злочини проти людяності (Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього 1948 р.).

Україна активно співпрацює з Міжнародним кримінальним судом для притягнення до відповідальності осіб, винних у військових злочинах, що вчиняються під час збройної агресії.

Запобігання транснаціональної організованої злочинності

Масштаби міжнародної злочинності зростають, що вимагає від України активізації співпраці з іншими державами та міжнародними структурами у таких сферах: боротьба з тероризмом; запобігання відмиванню коштів; протидія незаконному наркобізнесу; боротьба з торгівлею людьми та нелегальною міграцією.

Взаємодія з міжнародними правоохоронними органами.

У зв'язку з цим, перспективи покращення міжнародної співпраці включають: активну участь у розробці міжнародних стандартів боротьби зі злочинністю; посилення інтеграції з європейськими структурами безпеки; розширення двосторонніх угод з країнами-партнерами щодо боротьби з організованою злочинністю.

Отже, міжнародне співробітництво України у сфері запобігання злочинності відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки. З огляду на сучасні загрози, включаючи війну та транснаціональну злочинність, Україна повинна посилювати взаємодію з міжнародними партнерами та вдосконалювати механізми протидії злочинності на глобальному рівні.

Ця проблема вимагає комплексного підходу, оскільки міжнародна злочинність є багатовимірним явищем, що охоплює кіберзлочини, фінансування тероризму, торгівлю людьми, наркобізнес та інші види кримінальної діяльності. Для ефективної боротьби необхідно вдосконалювати механізми міжнародної співпраці та координації між державними органами.

Війна, розв'язана росією проти України, спричинила значне ускладнення криміногенної ситуації та зростання низки загроз, серед яких воєнні злочини, незаконний обіг зброї, кіберзлочинність, контрабанда, торгівля людьми та фінансування тероризму. У таких умовах міжнародне співробітництво України у сфері запобігання злочинності набуло критичного значення.

До напрямів удосконалення міжнародної співпраці України у сфері протидії міжнародній злочинності варто віднести:

1. Законодавче врегулювання пріоритетності міжнародної співпраці, зокрема, внесення змін до законодавства України щодо розширення правових

механізмів співробітництва з міжнародними правоохоронними органами (Інтерпол, Європол, ООН) та укладання нових міжнародних договорів та угод щодо боротьби з транснаціональною злочинністю.

2. Розширення обміну інформацією та аналітичної взаємодії, що полягає у поглибленні співпраці з міжнародними базами даних та інформаційно-аналітичними платформами для виявлення злочинних мереж та посиленні співпраці між Національною поліцією України, ДБР, СБУ та іноземними партнерами щодо обміну оперативною інформацією.

3. Спільні слідчі групи та міжнародні операції, зокрема, проведення спільних антитерористичних, антикорупційних та антикіберзлочинних операцій.

4. Гармонізація українського законодавства з міжнародними стандартами, а саме адаптація національних норм до вимог міжнародних конвенцій ООН, Ради Європи, ЄС щодо боротьби з корупцією, тероризмом та кіберзлочинністю.

5. Ратифікація міжнародних документів щодо посилення кримінальної відповідальності за транснаціональні злочини.

6. Підвищення кваліфікації правоохоронців та міжнародні навчальні програми, зокрема, створення навчальних центрів та програм підготовки для правоохоронців спільно з Європолом, НАТО та ФБР та використання передових методів кримінального аналізу, штучного інтелекту та кібербезпеки для запобігання злочинності.

Враховуючи зазначені фактори, Україна повинна діяти у двох взаємопов’язаних напрямах — законодавчому та оперативно-практичному:

- Удосконалення внутрішнього кримінального законодавства шляхом запровадження чітких механізмів екстрадиції та взаємної правової допомоги в кримінальних провадженнях із врахуванням останніх європейських стандартів (напр., імплементація Директив ЄС) та закріплення норми про автоматичну взаємодію з Інтерполом та Європолом у частині розшуку й передачі інформації про осіб, підозрюваних у тяжких і воєнних злочинах.

- Ратифікація й імплементація нових міжнародних конвенцій: долучення до додаткових дво- та багатосторонніх договорів із сусідніми країнами про обмін кримінальною інформацією (напр., угоди з ЄС, Балтійським і Чорноморським регіонами).
- Стратегічне планування антикримінальної політики: розробка та ухвалення Національної стратегії міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю, яка передбачає чіткі цілі, індикатори виконання та відповідальних за їх досягнення.
- Створення й розвиток спеціалізованих підрозділів: доцільно розширити Департамент міжнародного поліцейського співробітництва (НЦБ Інтерполу/Європол) для роботи з JIT (спільними слідчими групами), аналізу кіберзагроз та контрабанди, закріплення у кожному регіональному управлінні Нацполіції офіцера зв'язку з ключовими міжнародними структурами (Europol, Eurojust, Interpol).
- Інтеграція інформаційних систем: забезпечення технічного підключення українських баз даних (розшукові, дактилоскопічні, ДНК-банки) до європейських інформаційних мереж, впровадження сучасних засобів аналітики для моніторингу руху активів і протидії відмиванню коштів (у співпраці з MONEYVAL).
- Підготовка та обмін спеціальними знаннями: направлення співробітників на стажування до Європолу, Eurojust, CEPOL; запрошення іноземних тренерів для навчання українських слідчих та прокурорів, проведення спільних навчальних операцій (joint exercises) із прикордонною поліцією, митницею та органами безпеки сусідніх країн.
- Розвиток мережі спільних слідчих груп (JIT): формування JIT у пріоритетних сферах: воєнні злочини, торгівля людьми, контрабанда озброєнь, кіберзлочинність, сприяння правовому оформленню таких груп через Eurojust або двосторонні угоди, що прискорюють обмін доказами і вирішення питань юрисдикції.

Вищеперераховані заходи дозволять досягнути таких результатів:

- Підвищення оперативності розслідувань і зниження термінів обміну інформацією;
- Поступове повернення злочинців із-за кордону та виконання судових рішень у найкоротші строки;
- Формування в Україні стандартів прозорості й доброчесності, що відповідають європейській моделі верховенства права;
- Зміцнення довіри громадян до правоохоронної системи та міжнародних партнерів України в забезпеченні безпеки.

Таким чином, лише спільні злагоджені дії законодавчої гілки влади та практичних правоохоронних інституцій на національному й міжнародному рівнях здатні забезпечити ефективне реагування на сучасні виклики злочинності.

Висновки до Розділу 2

1. Варто зазначити, що проведення Першого міжнародного пенітенціарного конгресу в Лондоні у 1872 році та подальша діяльність створених інституцій стали фундаментом для формування сучасних міжнародних механізмів запобігання злочинності. Ці ініціативи сприяли гармонізації кримінального законодавства різних країн, розробці міжнародних стандартів у сфері поводження з ув'язненими, зміцненню міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності.

2. Регіональні ініціативи часто виявляються більш гнучкими та адаптивними до специфіки конкретних країн, ніж універсальні механізми. Під регіональними механізмами запобігання злочинності варто розуміти взаємоузгоджену систему заходів, прийомів, методів запобігання різним видам злочинності, які поширюються у певному регіоні.

3. Міжнародне співробітництво в умовах повномасштабного воєнного протистояння є ключовим інструментом забезпечення ефективного запобігання злочинності в Україні. Саме через об’єднання зусиль із міжнародними партнерами – від обміну оперативною інформацією до створення спільних слідчих груп і надання правової допомоги – українські правоохоронні та судові

органи здатні не лише підтримувати правопорядок у прифронтових регіонах, але й гарантувати неухильне застосування законності, відновлення справедливості та захист прав людини навіть у надскладних умовах збройного конфлікту.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

3.1. Впровадження механізмів захисту прав і свобод людини в період війни

Питання прав і свобод людини та громадянина стали надзвичайно актуальними в умовах збройного конфлікту, який, на жаль, торкнувся України. Від вторгнення росії правам людини було завдано численних викликів, зокрема щодо прав на безпеку, право на життя, свободу пересування, захист від насильства та експлуатації.

Міжнародна підтримка України у цьому контексті є важливою для забезпечення захисту прав людини, оскільки порушення цих прав з боку агресора створює необхідність не лише внутрішніх заходів відновлення правопорядку, а й активної співпраці з міжнародними організаціями для притягнення винних до відповідальності.

Крім того, важливою складовою є ефективне забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб, збереження прав і свобод в умовах окупації, а також адаптація національної правової системи до нових реалій війни.

Після початку збройної агресії росії та її повномасштабного вторгнення на територію України забезпечення міжнародної безпеки стало головною проблемою сьогодення. Як незалежна, правова та соціальна держава, Україна особливо зацікавлена у захисті прав і свобод людини.

На сьогодні існує багато міжнародних органів, які слідкують за дотриманням прав і свобод людини та здійснюють їх захист, зокрема суди й трибунали. Вони поділяються на універсальні (діють на рівні ООН) та регіональні (європейські, американські, африканські, азіатські та інші) [5; 11].

Для ґрунтовного вивчення даного питання було проаналізовано міжнародні стандарти у сфері прав і свобод людини і громадянина, зокрема судову практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) щодо України, сформовану в системі захисту прав людини у період з 2014 року до сьогодні.

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне військове вторгнення на територію суверенної держави — України. Знехтувавши нормами міжнародного права, росія здійснила акти агресії, спрямовані на фізичне знищення населення України, руйнування інфраструктурних і житлових об’єктів, що супроводжувалося грубим порушенням прав, свобод та законних інтересів людини, гарантованих нормами як національного, так і міжнародного права.

Наявність загрози національній безпеці України обумовила необхідність введення 24 лютого 2022 року Указом Президента України № 64/2022 воєнного стану на всій території України. Метою цього рішення стало спрямування діяльності органів системи охорони та оборони держави на здійснення оборонних заходів для відсічі агресивних дій російської федерації [99].

Воєнний стан в Україні характеризується як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності. Він передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози державній незалежності України та її територіальній цілісності. Також запроваджується тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану») [103].

Після повномасштабного військового вторгнення з боку російської федерації Україна офіційно повідомила міжнародні установи про зміну переліку

винятків із власних зобов’язань за Європейською конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські і політичні права. Це було зумовлено необхідністю запровадження додаткових обов'язків щодо військової служби, а також обмежень прав на приватність, свободу релігії та вираження поглядів, права на мирні зібрання, ефективні засоби правового захисту, права власності, права на освіту та свободу пересування. Зазначені заходи мають тимчасовий характер і не становлять порушення міжнародних договорів [144].

Запровадження воєнного стану призводить до специфічних обмежень життєдіяльності громадян, однак не стосується скасування таких безумовних прав, як: рівність громадян щодо конституційних прав і свобод та рівність перед законом; заборона позбавлення громадянства й права на зміну громадянства; невід’ємне право на життя; право на повагу до гідності людини; право на свободу та особисту недоторканність; право направляти індивідуальні або колективні письмові звернення чи особисто звертатися до органів державної влади, місцевого самоврядування та їхніх посадових/службових осіб; право на житло; рівні права і обов’язки подружжя у шлюбі та сім'ї; рівні права дітей; право на судовий захист; право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, місцевого самоврядування або їхніх посадових осіб; право знати свої права й обов’язки; незворотність дії в часі законів та нормативно-правових актів; право на професійну правничу допомогу; право не виконувати явно злочинні розпорядження чи накази; право не бути двічі притягнутим до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення; презумпція невинуватості; право не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом [63].

Дійсно, право на захист є основоположним правом людини, яке повинно бути забезпечене навіть в умовах війни. Під час збройних конфліктів та агресії важливо, щоб держави гарантували своїм громадянам доступ до правосуддя, справедливого суду, а також можливість захисту від будь-яких незаконних дій з боку держави або інших осіб. Це право також передбачає надання правової

допомоги і доступ до адвоката, навіть якщо особа обвинувачується у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із конфліктом. Водночас, існують міжнародні стандарти, які обмежують застосування насильства та дискримінації під час війни, як у випадку, коли необхідно захищати права людини. Права на захист не повинні бути порушені, навіть якщо держава знаходиться в стані війни.

В умовах війни порушення прав людини набувають особливо жорстоких та системних форм. Це викликано не лише безпосередньою агресією, але й порушенням базових прав і свобод, таких як право на життя, здоров’я, гідність, свободу і власність. Військова агресія стає причиною численних актів насильства, серед яких є вбивства, катування, зґвалтування, викрадення людей, а також примусові переселення, що є прямими порушеннями міжнародних стандартів прав людини.

Право на охорону здоров’я також серйозно порушується через неможливість доступу до медичних послуг, пошкодження медичних установ та перешкоди для лікування постраждалих. Окупація територій супроводжується обмеженням прав людей, порушенням їхнього права на освіту, розлученням дітей з батьками та відчуженням їхньої власності.

Такі порушення вимагають ефективних механізмів захисту прав людини, зокрема міжнародної правової підтримки та співпраці для відновлення прав і відшкодування завданої шкоди. Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, зокрема ООН, для забезпечення захисту прав людей у війні та притягнення до відповідальності осіб, які порушують ці права.

Система захисту прав людини під час війни є важливим елементом забезпечення справедливості і гуманності в умовах конфлікту. Вона має базуватися на принципах міжнародного права, зокрема на положеннях, визначених міжнародними договорами, угодами та конвенціями, а також на національному законодавстві України. У цей період права людини можуть бути піддані різним обмеженням, але будь-які обмеження мають чітко відповідати вимогам законності і пропорційності.

Основні заходи захисту прав людини під час війни включають:

1. Конституційні гарантії: Конституція України визначає основні права та свободи людини, які мають бути захищені навіть у періоди збройного конфлікту, зокрема право на життя, свободу, особисту недоторканність, а також захист від катувань і нелюдського поводження.

2. Захист прав в умовах війни: Українське законодавство дозволяє громадянам захищати свої права та свободи в умовах війни, зокрема право на самооборону, право на звернення до органів влади, суду, а також право на оскарження дій органів державної влади.

3. Міжнародна співпраця: Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, Європейський Союз, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, а також правозахисними організаціями, для забезпечення прав людини в умовах війни.

4. Забезпечення прав на судовий захист: Громадяни мають право звертатися до суду для захисту своїх прав і свобод, навіть у воєнний час, зокрема, у випадку порушення їх прав військовими чи іншими органами влади.

5. Звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: В умовах війни особливо важливо мати механізм для звернення за допомогою до спеціальних установ, зокрема до Омбудсмена, який може діяти як посередник між громадянами та органами влади.

Важливі нормативно-правові документи міжнародного захисту прав людини:

- Женевська конвенція та інші міжнародні документи: Вони визначають стандарти захисту прав людини під час збройних конфліктів, зокрема стосовно мирних жителів, військовополонених та інших осіб, що потрапили під захист міжнародного гуманітарного права.

- Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ): Громадяни мають можливість звертатися до міжнародних судових установ, таких як ЄСПЛ, для захисту своїх прав, якщо вони вважають, що їхні права були порушені.

Таким чином, система захисту прав людини в Україні під час війни охоплює як національні, так і міжнародні механізми, що дозволяє ефективно реагувати на порушення прав і свобод людей в умовах конфлікту [63].

Форми захисту прав, свобод та інтересів людини є основою для забезпечення ефективного механізму правової охорони в Україні. У цій системі кожен із зазначених суб'єктів відіграє важливу роль:

1. Захист органами публічної влади (адміністративна форма) передбачає, що державні органи здійснюють захист прав і свобод людини через адміністративні заходи, наприклад, шляхом видачі дозволів, ліцензій або надання інших адміністративних послуг.

2. Захист громадськими організаціями здійснюється через моніторинг дотримання прав громадян, допомагу у правовому просвітництві, а також зверненнях до органів влади для захисту прав і свобод своїх членів.

3. Самозахист означає право особи на захист своїх прав і інтересів самостійно, без участі державних органів, наприклад, через самооборону у разі необхідності.

4. Захист органами прокуратури полягає в контролі за законністю та захистом прав громадян, зокрема через подання заяв і скарг в суди або органи правопорядку.

5. Захист органами внутрішніх справ зокрема включає правоохоронну діяльність, спрямовану на підтримку правопорядку та безпеки громадян, боротьбу з правопорушеннями, а також забезпечення захисту прав і свобод особи.

6. Судовий захист є найвищою формою захисту прав, оскільки він забезпечує розгляд правових спорів незалежними судовими органами, що є гарантією прав людини.

Президент України, як гарант Конституції та прав і свобод громадян, має важливу роль у формуванні механізмів для забезпечення цих прав, а також у створенні умов для нетерпимого ставлення до порушень прав і свобод, що є важливою складовою демократичного правового державного управління.

Також в системі поділу влади функціонує інститут Уповноваженого з прав людини, який виконує публічно-представницьку функцію, діяльність котрого доповнює існуючі засоби захисту прав і свобод громадян [104].

Навіть за умов безперервної війни обов'язок фіксувати й документувати кожне порушення прав і свобод громадян залишається першочерговим. Ось як це реалізується на практиці:

1. Створення та підтримка національних реєстрів воєнних злочинів:

- Генеральна прокуратура та Державне бюро розслідувань ведуть єдиний Реєстр злочинів проти нацбезпеки й прав людини під час агресії рф.

- Всі повідомлення про обстріли цивільних об'єктів, тортури, мародерство, викрадення фіксуються в електронних базах із чітким ланцюгом збирання доказів (фото, відео, свідчення).

2. Створення міжвідомчих слідчих груп та оперативних штабів:

- Спеціальні підрозділи МВС, СБУ, ДБР разом із прокуратурою й місцевою владою створюють мобільні групи з виїздом на місце подій для негайного документування.

- Залучаються криміналісти, судово-медичні експерти й представники Офісу Генпрокурора для проведення першочергових слідчих і судово-експертних дій.

3. Уніфікація стандартів збирання й зберігання доказів:

- Використовуються міжнародні методики (ІКТОП, ООН/ПРООН, ЄСПЛ) для опитування постраждалих і свідків, складання фотозвітів, збору цифрових матеріалів із дотриманням ланцюга зберігання.

- Всі докази надходять до централізованого «Хмарного архіву воєнних злочинів» під технічним супроводом Мінцифри й Генпрокуратури.

4. Співпраця з міжнародними моніторинговими місіями:

- Кабінет Міністрів і РНБО залучили до роботи Української правозахисної платформи ООН та Моніторингової місії ООН з прав людини.

- Офіс ВГП передає відомості й матеріали Моніторинговій місії ООН і Європейському Союзу, а ті – звітують Раді Безпеки ООН та Європейському парламенту.

5. Підготовка матеріалів для майбутнього правосуддя:

- Зібрані докази систематизуються для подальшої передачі в Міжнародний кримінальний суд, Гаазький трибунал та інші юрисдикції.

- Паралельно працюють національні «воркшопи» з європейськими прокурорами (Eurojust) для відпрацювання моделей координації міжнародних слідчих груп.

6. Громадянська участь та NGO-моніторинг:

- НГО (Human Rights Watch, Amnesty International, Центр громадянських свобод) спільно з Міністерством у справах ветеранів і волонтерів підтримують гарячі лінії й онлайн-форми для повідомлень про злочини.

- Всі звернення верифікуються правоохоронцями та додаються до офіційних протоколів.

7. Прозорість і звітність:

- Щомісяця Офіс Генерального прокурора публікує зведені статистичні звіти про зареєстровані воєнні злочини, етапи розслідувань і міжнародні кроки з екстрадиції чи міжнародного судового переслідування.

- Ця інформація доступна на урядових порталах і регулярно обговорюється у парламентських слуханнях.

Незважаючи на неможливість зараз притягнути всіх винних до відповідальності, Україна створила комплексну систему документування порушень прав людини й воєнних злочинів. Зібрані матеріали лягатимуть в основу майбутніх кримінальних проваджень, що надасть змогу відновити справедливість після завершення війни. Такий підхід гарантує, що жодне порушення не залишиться забутим.

За ініціативою Офісу Президента України, за підтримки Міністерства юстиції, Міністерства закордонних справ та Представництва Президента в Автономній Республіці Крим було розроблено й запущено інтерактивну веб-

платформу для оперативного збору та систематизації інформації про порушення прав людини, здійснювані російською агресією. Цей інструмент забезпечує: прозорий і безпечний канал подання звернень від громадян і очевидців; автоматизовану обробку зібраних даних і їхнього класифікування за видами порушень; швидкий доступ правоохоронців, громадських організацій і міжнародних партнерів до актуальної інформації; можливість генерації звітів для національних судів, Міжнародного кримінального суду та інших інституцій [117].

Таким чином, держава створила єдиний центр збору доказів воєнних злочинів і кримінальних правопорушень проти прав людини, що значно підвищує ефективність їх розслідування та сприяє притягненню винних до відповідальності.

Міжурядова платформа, створена для збору доказів з метою захисту та представництва України в Європейському суді з прав людини та міжнародному суді ООН, відіграє ключову роль у забезпеченні прав людини в контексті міжнародних правових механізмів. Така ініціатива дає можливість громадянам, правозахисним організаціям, експертам та науковцям брати активну участь у процесі документування порушень прав людини та наданні доказів для подальших судових розглядів.

Платформа також дозволяє тим, хто став свідком порушень прав людини або володіє важливою інформацією, подати цю інформацію через офіційну веб-сторінку. Це сприяє створенню бази даних, яка допомагає у підтримці правових позовів, розслідуванні порушень і забезпеченні справедливості на міжнародному рівні.

Міжнародні форми та способи захисту прав людини під час війни містяться у нормах міжнародного гуманітарного права. Це сукупність норм, що регулюють захист осіб та об’єктів під час збройних конфліктів. Воно покликане зменшити страждання цивільного населення і обмежити методи та засоби ведення війни [84, с. 287].

Основою сучасного міжнародного гуманітарного права є синергетична взаємодія Гаазьких та Женевських конвенцій.

Гаазьке право (право війни) регламентує процедури ведення бойових дій: визначає законні й заборонені методи, засоби та цілі військових операцій, обмежуючи шкоду й руйнування, які можуть бути нав'язані сторонами конфлікту.

Женевське право (право захисту жертв війни) встановлює норми захисту осіб і об'єктів, що не беруть участі у бойових діях (поранені, медичний персонал, цивільне населення, полонені), та гарантує гуманне поводження з усіма постраждалими.

Разом вони формують двовимірний механізм: з одного боку – правила «умовляючого» ведення воєнних дій, з іншого – жорсткі гарантії гідності та прав людини в умовах збройного конфлікту. Саме баланс між обмеженням засобів ураження та захистом жертв робить міжнародне гуманітарне право дієвим інструментом зменшення страждань під час війни.

Основу сучасного Женевського права становлять чотири Конвенції від 12 серпня 1949 року:

1. «Про поліпшення становища поранених і хворих у діючих арміях»;
2. «Про поліпшення становища поранених, хворих і потерпілих від корабельних аварій на морі»;
3. «Про поводження з військовополоненими»;
4. «Про захист цивільного населення під час війни».

Україна ратифікувала всі чотири Женевські конвенції ще 3 липня 1954 року, спочатку з певними застереженнями, які згодом було знято. Додаткові протоколи до цих конвенцій розширюють та уточнюють їхній захисний та гуманітарний зміст:

- Протокол I (від 8 червня 1977) стосується міжнародних збройних конфліктів;
- Протокол II (від 8 червня 1977) — неміжнародних збройних конфліктів;
- Протокол III (від 8 грудня 2005) вводить додаткову відмінну емблему.

Протоколи I та II Україна ратифікувала 18 серпня 1989 року, а Протокол III – 22 жовтня 2009 року.

Таким чином, повна імплементація Женевських конвенцій і їхніх протоколів у національне законодавство закріплює зобов’язання України суворо дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права й забезпечувати захист жертв війни за будь-яких обставин.

Зазначені нормативно-правові акти, що регулюють міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), є основою для забезпечення захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Їхня головна мета – обмежити наслідки війни для осіб, які не беруть участі в бойових діях, таких як цивільні особи, військовополонені та поранені, а також захистити цивільні об'єкти від непотрібних руйнувань. Дотримання цих правил обов'язкове для усіх учасників конфлікту.

Міжнародні угоди, такі як Женевські конвенції 1949 року і їх додаткові протоколи, є основою для правових стандартів, що забезпечують гуманне поводження з особами, що не беруть участі в бойових діях. Це включає заборону застосування насильства, катувань, а також захист прав людей, які знаходяться під контролем сторін конфлікту.

Важливим аспектом є також роль міжнародних організацій, таких як ООН, Міжнародний комітет Червоного Хреста та інші, в моніторингу виконання міжнародних норм і наданні допомоги жертвам конфліктів [80, с. 128–129].

Захист прав людини в умовах війни є не лише правовим, але й моральним обов'язком міжнародної спільноти, що сприяє стабільності та розвитку гуманітарних принципів в міжнародних відносинах.

Так, дійсно: ратифікація Україною Женевських конвенцій 1949 р. автоматично інтегрувала їхні положення в наше національне право й надала їм пряму дію. Зокрема: - відповідно до ст. 9 Конституції України та ст. 15 Закону України «Про міжнародні договори України», ратифіковані міжнародні угоди мають вищу юридичну силу за національні закони.

Стаття 438 КК України «Порушення законів і звичаїв війни» закріплює в відповідальність за воєнні злочини, передбачені Женевськими конвенціями (напад на цивільне населення, катування, захоплення заручників тощо). Застосування цієї статті для притягнення осіб до відповідальності є не тільки правом, а й обов’язком правоохоронців і судів.

Женевські конвенції (особливо їхні спільні статті) зобов’язують держави:

- розслідувати всі серйозні порушення міжнародного гуманітарного права;
- відкривати кримінальні провадження щодо підозрюваних;
- притягати їх до відповідальності за рішенням незалежного суду.

Відмова виконувати ці зобов’язання може поставити під сумнів не лише національну, а й міжнародну правосуб’єктність України.

На фоні широкомасштабної агресії це означає: кожен факт навмисного вбивства мирних жителів, тортур чи руйнування об’єктів цивільної інфраструктури підпадає під ст. 438 КК України. Українські органи досудового розслідування мають невідкладно фіксувати такі кримінальні правопорушення, передавати матеріали до суду та вимагати екстрадиції чи заочного засудження винних за кордоном.

Таким чином, імплементація Женевських конвенцій в національне законодавство та обов’язкове застосування ст. 438 КК України створюють міцний правовий каркас для розслідування і покарання винних, що вчинили воєнні злочини незалежно від того, де саме їх було вчинено чи де переховуються підозрювані.

Відповідно до міжнародних зобов'язань, країни повинні забезпечувати ефективне розслідування порушень прав людини та воєнних злочинів.

Практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що «процедурне зобов'язання» (тобто обов'язок держав проводити ефективні розслідування порушень прав) є важливою частиною гарантій захисту прав людини. Це означає, що навіть коли порушення прав людини чи воєнні злочини

здійснюються в межах іншої держави, обов'язок переслідувати винних не обмежується лише територією, де вчинено злочин.

Іншими словами, міжнародні зобов'язання, включаючи обов'язок ефективного розслідування і переслідування, сприяють формуванню глобальної системи, де країни повинні взаємодіяти, забезпечуючи справедливість і підзвітність [26, с. 22].

Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) не кваліфікує ознаки збройного конфлікту і не застосовує норми міжнародного гуманітарного права (МГП). Його єдина компетенція – встановити, чи порушила держава (або держава-окупант) положення Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ): право на життя (ст. 2); заборону катувань і нелюдського поводження (ст. 3); право на свободу й особисту недоторканність (ст. 5), тощо.

Усі інші питання, зокрема – чи відповідають дії держави вимогам Женевських конвенцій 1949 р. або їхніх протоколів вирішуються компетентними органами в рамках застосування МГП (зокрема воєнними трибуналами чи спеціальними комісіями з порушень МГП).

При цьому ЄСПЛ може :

1. Врахувати обставини збройного конфлікту як контекст при тлумаченні Конвенції (наприклад, у справах «Al-Skeini та інші v. United Kingdom» або «McCann v. United Kingdom»), але не визначає, чи є ці обставини правомірними з огляду на МГП.

2. Заявляти відмову від виконання окремих статей Конвенції (стаття 15) державою, яка переуває у стані війни, проте навіть під час дерогації залишається зобов’язаною дотримуватися норм, які не підлягають відмові (наприклад, ст. 2 і 3) [113, с. 141].

Таким чином, ЄСПЛ застосовує тільки міжнародне право захисту прав людини. Питання ж кваліфікації збройного конфлікту та оцінки відповідності державних дій нормам МГП належать до юрисдикції або спеціалізованих міжнародних судів і трибуналів, або національних судів, уповноважених розглядати воєнні злочини.

Окрім основних міжнародних актів із прав людини, важливими є:

- Європейська соціальна хартія (1961 р., переглянута у 1996 р.), яка закріплює економічні та соціальні права людини – право на працю, соціальний захист, охорону здоров’я, освіту тощо;
- Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (1987 р.), яка створила механізм міжнародного контролю за умовами тримання осіб під вартою.

Ці документи доповнюють універсальні міжнародні стандарти, закріплені, наприклад, у Загальній декларації прав людини чи Міжнародному пакті про громадянські і політичні права.

Отже, проаналізувавши правові механізми захисту прав людини під час війни, можна констатувати, що правова система охоплює як національні, так і міжнародні форми та способи захисту, кожен із яких може бути використаний особами, які зазнали протиправних дій у період збройного конфлікту. Особливо важливо усвідомлювати необхідність забезпечення прав людини за будь-яких обставин, зокрема тоді, коли населення є найбільш уразливим через повномасштабні воєнні дії.

З метою фіксації всіх випадків порушення прав людини на території України, органи державної влади, для збору доказів щодо кожного кримінального та іншого правопорушення, скоєного внаслідок збройної агресії російської федерації, створили окрему міжурядову платформу для формування доказової бази кримінально-протиправних дій держави-агресора. Такі нововведення сприятимуть спрощенню процедур звернення громадян щодо захисту їхніх порушених прав у воєнний час, що відповідає євроінтеграційній спрямованості України.

Станом на 21 лютого 2023 року у провадженні Європейського суду з прав людини перебували такі міждержавні справи, порушені Україною проти росії:

- «Кримська справа», пов'язана з анексією Криму російською федерацією;

- справа про порушення прав людини на окупованих територіях Донбасу, до якої включено також скаргу щодо збиття малайзійського літака рейсу МН-17, подану Україною та Нідерландами;
- справа щодо порушення прав українських політичних в'язнів, незаконно утримуваних росією;
- справа про захоплення українських моряків та суден у Керченській протоці у 2018 році;
- справа щодо злочинів російських військових під час повномасштабного вторгнення на територію України [38, с. 500-503].

До системи міжнародно-правових засобів, призначених для забезпечення і захисту основних прав і свобод людини, належать:

- 1) міжнародно-правові акти. Це документи, які містять обов’язкові норми поведінки, визначають права та обов’язки держав і міжнародних суб’єктів, мають юридично зобов’язуючий характер (наприклад: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейська конвенція з прав людини, Конвенція проти катувань тощо*).*
- До таких актів належать конвенції, пакти, міжнародні договори, угоди. Крім того, існують документи необов’язкового (декларативного) характеру, які не створюють прямих прав та обов’язків для суб’єктів, мають політичну чи моральну силу та слугують орієнтирами для формування практики держав і організацій. До них належать: декларації (наприклад, *Загальна декларація прав людини*), заяви, меморандуми, рекомендації міжнародних органів.
- 2) міжнародні інституції та механізми контролю й захисту прав людини. Серед них виокремлюють: *н*аглядові та контрольні органи, які здійснюють моніторинг виконання міжнародних зобов’язань, надають рекомендації, розглядають періодичні звіти держав: Комітет ООН з прав людини*,* Комітет проти катувань*,* Комітет з ліквідації расової дискримінації тощо. Судові та квазісудові органи, які розглядають скарги на порушення прав і виносять рішення: Європейський суд з прав людини*,*

Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини та народів, Міжнародний кримінальний суд (у межах юрисдикції щодо міжнародних злочинів, що порушують фундаментальні права людини) [110, с. 15].

До міжнародних органів віднесено:

1. Міжнародні органи в рамках угод з прав людини. Ці органи створюються згідно з міжнародними договорами (наприклад, пактами ООН), і їхня діяльність переважно зосереджена на наданні загальних рекомендацій державам-учасницям. Наприклад: Комітет ООН з прав людини (згідно з Міжнародним пактом про громадянські і політичні права), Комітет з ліквідації расової дискримінації (CERD), Комітет з прав дитини (CRC). Ці органи складаються з незалежних експертів, які аналізують періодичні звіти держав і формулюють загальні рекомендації, що мають дорадчий характер.

2) Міжнародні несудові органи контролю. Вони мають мандат стежити за дотриманням прав людини на основі міжнародних договорів, але не мають судової юрисдикції. Вони можуть приймати конкретні рекомендації щодо окремих справ чи ситуацій, однак ці рекомендації не є юридично обов'язковими, а їхня сила базується на моральному авторитеті і репутації органу. Наприклад, Рада ООН з прав людини (створена в рамках системи ООН), спеціальні доповідачі ООН, які досліджують конкретні теми (наприклад, свобода слова, катування).

3) Міжнародні юрисдикційні органи. Ці органи можуть бути як судовими, так і парасудовими, але головна їхня риса — це ухвалення обов'язкових рішень, які можуть бути виконані через відповідні механізми. Наприклад, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) — рішення є обов'язковими для держав-членів Ради Європи. Міжамериканський суд з прав людини, Африканський суд з прав людини і народів. Ці суди можуть розглядати індивідуальні скарги і виносити юридично обов'язкові рішення для держав-учасниць [3].

П. Рабінович у своїх роботах виділяє всесвітні та регіональні засоби міжнародної співпраці у боротьбі зі злочинністю. Всесвітні засоби – це

механізми, що створюються та використовуються на глобальному рівні, за участю Організації Об'єднаних Націй (ООН) та її спеціалізованих органів (наприклад, Комісії з питань запобігання злочинності і кримінального правосуддя, Інституту міжрегіональних досліджень і запобігання злочинності та правосуддя ім. Фонсеки (UNICRI) тощо). Регіональні засоби – це співпраця в межах окремих частин світу: європейські (Рада Європи, Європол, Євроюст); американські (Організація американських держав — ОАД); африканські (Африканський союз); азіатські (АСЕАН, ШОС) тощо [3]. Міжнародні механізми захисту прав людини справді виходять далеко за межі лише ООН. Окрім глобальних механізмів (як-от Комітети ООН із прав людини, Комітет проти катувань тощо), існують також регіональні.

Система захисту прав людини на міжнародному рівні дійсно є складною і багаторівневою, включаючи численні органи, механізми та процедури для забезпечення та захисту основних прав і свобод. Окрім згаданих вище структур, варто також звернути увагу на:

- Міжнародні організації та інституції: Наприклад, Міжнародна організація праці (МОП), яка розробляє стандарти в області трудових прав, а також Міжнародний комітет Червоного Хреста, який відіграє важливу роль у забезпеченні прав людини в умовах збройних конфліктів.
- Міжнародні договори та угоди: Серед них можна виділити Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (МСГПП), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МСПЕКП), а також Європейську конвенцію з прав людини та інші регіональні механізми.
- Незалежні міжнародні органи: Це можуть бути органи контролю за виконанням зобов'язань держав у сфері прав людини, такі як Комітет ООН з прав людини або Європейський суд з прав людини, які займаються розглядом індивідуальних заяв і скарг громадян щодо порушень їх прав [139, с. 15].

Міжамериканська система захисту прав людини функціонує в межах Організації американських держав (ОАД) і охоплює два основні інститути: - Міжамериканська комісія з прав людини (МИКПЛ), що здійснює: попередній

розгляд індивідуальних та групових скарг щодо порушення прав людини; проводить тематичні і ситуаційні доповіді, моніторингові візити до держав-членів; готує рекомендації та звіти з метою профілактики нових порушень; підтримує діалог із національними урядами, громадянським суспільством і постраждалими особами для відновлення їхніх прав.

- Міжамериканський суд з прав людини (МИСПЛ), що приймає справи за зверненнями самої Комісії чи держав-членів за згодою сторін; виносить обов’язкові рішення про встановлення відповідальності держави, виплату компенсацій потерпілим, проведення реформ у національному законодавстві та практиці.

Разом ці дві інституції забезпечують не лише індивідуальний захист потерпілих, а й профілактичний ефект: держави-члени ОАД знають, що навіть у разі конфліктів чи переховування злочинців їхні дії можуть бути поставлені під міжнародний контроль. Це створює додатковий механізм стримування від порушень та сприяє зміцненню верховенства права в регіоні.

Африканська система захисту прав людини є важливим елементом забезпечення прав людини в контексті Африки. Африканська комісія прав людини та народів (ACHPR) є основним органом цієї системи. Вона була створена у рамках Африканської хартії прав людини та народів і має значну роль у захисті прав людини на континенті.

Комісія діє як орган, який оцінює відповідність законодавства та політик країн-членів ОАЄ (Організації Африканської Єдності) стандартам прав людини. Вона аналізує звіти держав-членів про їхні зусилля з забезпечення прав людини, а також розглядає індивідуальні скарги на порушення прав людини, що надходять від громадян чи юридичних осіб. У разі виявлення серйозних порушень комісія може запропонувати рішення, які можуть включати рекомендації чи направлення справ до інших органів, таких як Африканський суд з прав людини та народів.

Такий механізм допомагає не лише моніторити ситуацію з правами людини в країнах Африки, але й сприяє розвитку міжнародної правової співпраці та взаємодії в рамках захисту прав людини на континенті.

Після ратифікації в 1997 р. Україною Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) наші громадяни й юридичні особи отримали прямий доступ до Європейського суду з прав людини [98, с. 105].

Таким чином, можливість індивідуальних скарг до ЄСПЛ стала для України потужним інструментом зміцнення верховенства права та захисту базових прав людини, доповнивши національну систему запобігання та протидії порушенням прав.

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є одним з основних органів, що забезпечує дотримання прав людини в межах Ради Європи. Його рішення мають обов'язкову силу для держав-членів, що погодилися з юрисдикцією цього суду. ЄСПЛ працює в рамках Європейської конвенції з прав людини та є важливим інструментом у захисті прав людини на міжнародному рівні [6].

У поєднанні з Міжнародним судом ООН і Судом Європейського Союзу, ЄСПЛ займає центральне місце в забезпеченні міжнародної юстиції. Важливість цього суду полягає в тому, що він розглядає справи, що стосуються порушень прав людини з боку держав, що ратифікували Європейську конвенцію з прав людини. Водночас, рішення ЄСПЛ мають велике значення для правової практики, і його вплив на національні системи правосуддя значно посилився, особливо після прийняття багатьох рішень, що мали довготривалий ефект на розвиток правової теорії та практики в європейських країнах.

В умовах повномасштабної агресії, що триває з 2022 року, Україна продовжує відстоювати принципи прав людини і верховенства права, незважаючи на складні умови війни. Важливо, що у зв’язку з реалізацією Угоди про асоціацію з ЄС, Україна має спільно з європейськими партнерами розвивати систему правового захисту, забезпечуючи рівні стандарти на міжнародному рівні. Це включає як боротьбу зі злочинністю, так і співпрацю з міжнародними правозахисними організаціями.

Реформи в українській правовій системі, що стосуються захисту прав людини в умовах війни, мають включати посилення правового статусу осіб, які постраждали від злочинної діяльності, зокрема в контексті війни, та розробку нових механізмів для ефективного реагування на порушення прав людини в умовах збройного конфлікту.

Зокрема, питання запобігання воєнних злочинів, кримінальними правопорушеннями проти людяності, а також забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб та постраждалих від війни потребують особливої уваги та адаптації національного законодавства до європейських стандартів, що було чітко визначено в Угоді про асоціацію [76, с. 47].

Під час війни, дійсно, порушення прав людини стають надзвичайно гострою проблемою. Право на життя є одним із найосновніших прав, що повинно бути захищене в будь-яких обставинах, навіть у часи конфлікту. Порушення цього права часто стають частиною стратегії, спрямованої на дестабілізацію регіону та намагання виправдати воєнні дії, які, як правило, супроводжуються значними людськими втратами та руйнуваннями.

Аргументація окупаційних сил про «геноцид» на Донбасі є політичною риторикою, яку використовують для виправдання своїх дій. Проте міжнародне право чітко визначає, що такі претензії мають бути підтверджені фактами, а не служити прикриттям для агресії та порушень прав людини. У реальності, це часто веде до ще більшого насильства, знищення мирного населення, руйнування інфраструктури і порушення основних прав та свобод.

Війна стає особливо складною, коли порушуються міжнародні гуманітарні норми та права людини, і це підкреслює важливість міжнародного співробітництва для відновлення справедливості та правопорядку в постконфліктний період [76, с. 47].

З початку російської агресії урядом України до Європейського суду з прав людини було подано кілька міждержавних заяв проти російської федерації:

- «Україна проти Росії (№ 1)» (заяви № 20958/14 та № 38334/14) – загальне порушення конвенційних прав на фоні анексії Криму та підтримки

збройного конфлікту на сході України (право на власність, свободу та безпеку, заборона дискримінації тощо);

- «Україна проти росії (№ 2)» (заяви № 8019/16, № 43800/14, № 28525/15 та ін.) – порушення прав людини внаслідок російської військової діяльності на Донбасі (позасудові страти, зникнення людей, затримання, катування, відсутність ефективного розслідування);
- «Україна проти росії (№ 3)» (заява № 42410/22) – системні порушення прав людини російськими збройними силами в Україні після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. (жорстокі напади на цивільне населення, захоплення заручників, руйнування інфраструктури).
- Додаткові міждержавні заяви. Наприклад, щодо затримання й депортації кримських татар чи порушень прав дітей у зоні бойових дій. Їхні номери та дати реєстрації публікуються на сайті ЄСПЛ [127].

На нашу думку, для України такі міждержавні заяви мають вагоме значення, тому що сприяють утвердженню відповідальності російської федерації за порушення Європейської конвенції з прав людини в українських реаліях; мобілізації міжнародної уваги до масових і системних порушень прав людини; вжиття «термінових заходів» (interim measures) – зобов’язань захистити найбільш вразливі категорії (заручників, полонених, дітей); підґрунтя для підготовки майбутніх міждержавних чи арбітражних позовів (наприклад, за порушення Гаазьких та Женевських конвенцій).

Наслідки збройної агресії росії проти України набули міжнародного виміру не лише в політичній чи військовій площинах, а й у сфері захисту прав людини й боротьби зі злочинністю. Одним із інструментів такої міжнародної співпраці стала подача міждержавних заяв до Європейського суду з прав людини.

Станом на 21 лютого 2023 р. в реєстрі ЄСПЛ перебувають чотири міждержавні справи за участі України:

1. «Україна та Нідерланди проти росії» (справа MH17) – заява № 8019/16 та № 43800/14 (зокрема щодо збиття малайзійського «Боїнга 777» рейсу MH17 над Донбасом 17 липня 2014 р.).

2. «Україна проти росії (щодо Криму)» - заяви № 20958/14 та № 38334/18. Скарги стосуються порушень статей 2-10 Конвенції та Першого протоколу (насильницькі зникнення, катування, незаконні затримання, відсутність доступу до справедливого суду, утиски релігійних організацій, обмеження свободи слова, дискримінація за мовним та іншим ознаками, перешкоджання вільному пересуванню тощо).

3. «Україна та Нідерланди проти росії» (щодо Донбасу) та «Україна проти росії» (воєнні злочини з 2022) – комплекс заяв № 8019/16, № 43800/14, № 28525/20 (що охоплюють події на тимчасово окупованих територіях Донецької й Луганської областей від 2014 р., викрадення дітей-сиріт, а також збиття MH17). Нова заява № 11055/22 присвячена воєнним злочинам рф під час повномасштабного вторгнення з лютого 2022 р.

4. «Україна проти росії (VIII)» і «Україна проти росії (IX)» - заяви № 55855/18 (захоплення українських моряків та суден у Керченській протоці, листопад 2018 р.); заява № 10691/21 (вбивства й утиски політичних опонентів рф) [127].

Подання цих міждержавних справ переслідує кілька цілей:

- юридичне визнання факту порушень міжнародного права та Конвенції;
- отримання обов’язкових для росії рішень щодо компенсації постраждалим і відновлення їхніх прав;
- документування воєнних злочинів і порушень прав людини;
- створення прецеденту для подальших міжнародних розслідувань.

Таким чином, участь України в механізмах ЄСПЛ є важливою ланкою міжнародного співробітництва у сфері запобігання злочинності та забезпечення справедливості. Через міждержавні позови Україна не лише захищає права своїх громадян, а й мобілізує міжнародну спільноту для протидії безкарності агресора.

Рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) від 25 січня 2023 року, в якому суд визнав частково прийнятною міждержавну справу «Україна та Нідерланди проти росії», є важливим кроком у правовій боротьбі за відновлення справедливості щодо подій, що сталися на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей. Справи були пов'язані із порушеннями прав людини, що відбулися внаслідок агресії Російської Федерації та її дій на території України.

Зокрема, у цій справі розглядаються питання, пов'язані з правами громадян, життям, безпекою та власністю на цих територіях, а також з порушеннями міжнародного гуманітарного права. Визнання справи прийнятною для розгляду по суті є важливим кроком до пошуку правових рішень і відшкодування за завдані шкоди, зокрема, в контексті порушень міжнародних конвенцій та норм прав людини [37].

26 січня 2022 року в Європейському суді з прав людини відбулися усні слухання в міждержавній справі «Україна проти росії», на яких Уряд України представив детальні й переконливі докази систематичного порушення Конвенції з боку російської федерації. У результаті 25 січня 2023 року Суд визнав, що російсько-окупаційні війська з травня 2014 до січня 2022 року встановили в окремих районах Донецької та Луганської областей фактичну юрисдикцію росії. До ключових висновків Суду належить: постійна присутність регулярних російських військ із квітня 2014 року та масштабне їх розгортання до серпня 2014 року; суттєвий вплив москви на військову стратегію маріонеткових адміністрацій «Л/ДНР»; постачання російської зброї й техніки цим самопроголошеним утворенням упродовж усього періоду їх існування; надання підтримки артилерійськими ударами за запитами окупаційних адміністрацій.

Це рішення засвідчило, що росія протягом майже восьми років керувала всіма ключовими аспектами «Л/ДНР» та несе міжнародно-правову відповідальність за порушення прав людини і основних свобод на окупованій території.

Європейський суд із прав людини визнав, що з моменту катастрофи рейсу MH17 17 липня 2014 року російська федерація здійснювала фактичний контроль над тією частиною Донецької та Луганської областей, де було збито літак, і, отже, мала «просторову юрисдикцію» згідно з Конвенцією про захист прав людини.

Зокрема на слуханні з питань допустимості міждержавної скарги Нідерландів проти російської федерації, яке відбулося 25 січня 2023 року, Суд постановив, що діяння, пов'язані із збиттям MH17, сталися на території, що перебувала під фактичним контролем та управлінням російських окупаційних адміністрацій, і тому підпадають під юрисдикцію росії в розумінні Конвенції. У наслідок цього Суд визнав більшість скарг допустимими й відкрив провадження по суті, що стало важливим кроком на шляху до встановлення відповідальності російської федерації і відшкодування шкоди родинам загиблих [127].

Велика Палата ЄСПЛ від 17 лютого 2023 року прийняла рішення про об'єднання п'яти міждержавних заяв проти російської федерації у єдине провадження - «Україна та Нідерланди проти росії» (№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22). На нашу думку, це рішення призвело до таких ключових наслідків:

- Комплексний розгляд усіх порушень (об'єднання «донбаських» заяв (щодо порушень прав людини в ОРДЛО) із заявою за фактом повномасштабного вторгнення з 24 лютого 2022 року дозволить Суду оцінити загальну картину постійних і системних порушень конвенційних прав на українській території). Зрозумілішми стають форми відповідальності російської федерації не лише за окремі епізоди насильства, а й за тривалу практику недотримання основних гарантій: права на життя (ст. 2), заборони катувань (ст. 3), особистої недоторканності (ст. 5) тощо.

- Підвищення ефективності судового процесу (єдиний розгляд скоротить дублювання доказової бази й дозволить судам більш оперативно оцінити правові аргументи України і Нідерландів). Ухвалені в межах одного провадження проміжні рішення (наприклад, призупинення дії обмежувальних

заходів чи попередні заборони) стосуватимуться всього спектра заяв, що прискорить видачу остаточного рішення.

- Сигнал міжнародній спільноті (демонстрація спроможності ЄСПЛ реагувати на воєнні й передвоєнні злочини на рівні міждержавних заяв). Підкреслення солідарності та координації дій держав – сторін Конвенції, коли одна країна не може ефективно домогтися справедливості без підтримки інших.

Об’єднання підкреслює, що Конвенція охоплює як класичні «мирні» порушення, так і кримінальні правопорушення, вчинені в умовах збройного конфлікту. Слідчий і юридичний інструментарій ЄСПЛ адаптується до розгляду масштабних міждержавних суперечок про права людини під час війни [127].

Вихід росії з Європейської конвенції про захист прав людини та її виключення зі складу Ради Європи стали важливими етапами в еволюції міжнародного правопорядку, що безпосередньо впливають на правозахисні механізми. У зв'язку з цим виникають складнощі у подальшому розгляді справ, поданих Україною до ЄСПЛ, оскільки російська сторона більше не зобов'язана виконувати рішення цього суду.

Це не лише ускладнює механізми правового впливу на росію через міжнародні інституції, а й ставить під питання можливість ефективного використання правових засобів для притягнення до відповідальності за порушення прав людини в контексті агресії проти України. Як зазначають правозахисники, ситуація вимагає пошуку нових правових шляхів і механізмів для забезпечення справедливості та забезпечення того, щоб злочини, вчинені на території України, не залишилися безкарними [115].

Міжнародні інституції, зокрема ООН, міжнародні арбітражі та інші органи, можуть стати важливими майданчиками для розгляду таких справ. Усі ці процеси підкреслюють необхідність міжнародної солідарності та зміцнення глобальних правових стандартів для забезпечення захисту прав людини та відповідальності за воєнні злочини [114, с. 168-172].

Отже, основними проблемами захисту прав людини під час війни є:

1) порушуються права на життя, свободу, безпеку особи, збройні напади на цивільне населення, вбивства, катування, насильницькі зникнення людей;

2) судові системи часто працюють у надзвичайних умовах або взагалі не функціонують на тимчасово окупованих територіях;

3) проблеми з доступом до справедливого суду та ефективного розслідування кримінальних правопорушень. Так, мільйони людей стають біженцями або внутрішньо переміщеними особами;

4) блокування гуманітарних конвоїв, обстріли лікарень, шкіл, інфраструктури, недостатній доступ до їжі, води, медичної допомоги;

5) утиски свободи слова, переслідування журналістів, блокування інформаційних ресурсів;

6) під час війни часто запроваджуються обмеження прав і свобод, що підвищує ризик зловживань владою;

7) діти, жінки, люди з інвалідністю, літні люди особливо вразливі до насильства і дискримінації;

8) міжнародні механізми захисту прав людини (наприклад, ЄСПЛ, МКС) працюють повільно через масштабність порушень.

Проблеми захисту прав людини під час війни дуже складні й багатогранні, бо війна завжди супроводжується підвищеним ризиком порушення основних прав: права на життя, свободу, безпеку, захист від катувань, справедливий суд і т.д.

Ми вважаємо, що для подолання цих проблем потрібно:

- неухильно дотримуватися міжнародного гуманітарного права (виконання Женевських конвенцій та протоколів до них, які визначають правила ведення війни й захисту цивільного населення);
- розслідувати та документувати воєнні злочини (створення спеціалізованих органів для збору доказів порушень (національні органи + міжнародні місії);

- забезпечувати доступ гуманітарних організацій (допуск Міжнародного Комітету Червоного Хреста, ООН, правозахисних місій у зони бойових дій і окуповані території);
- проводити правову підтримку жертв війни (організація безкоштовної правової допомоги тим, чиї права були порушені через війну);
- реформувати національну систему правосуддя (створення спеціалізованих судів або підрозділів для розгляду справ про воєнні злочини та порушення прав людини);
- забезпечувати навчання військових і правоохоронців (регулярне проведення тренінгів щодо стандартів міжнародного гуманітарного права і прав людини);
- забезпечувати безперебійне інформування населення (підвищення обізнаності людей про їхні права навіть в умовах війни і можливості захисту);
- співпрацювати з міжнародними судовими органами (наприклад, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини);
- прийняти спеціальні законодавчі акти (закони, які регулюють особливості захисту прав людини в умовах воєнного стану);
- відшкодовувати шкоду постраждалим, а саме створення механізмів компенсацій за заподіяну війною моральну й матеріальну шкоду.

На нашу думку, для посилення захисту прав людини під час війни доцільно було б:

- Закріпити в законодавстві чіткі процесуальні гарантії (терміни розгляду скарг, юридичну допомогу при затриманні тощо).
- Запровадити механізми незалежного моніторингу місць несвободи (за участю Уповноваженого з прав людини та міжнародних місій).
- Посилити підтримку внутрішньопереміщених осіб: спрощені процедури відновлення документів, гарантовані соціальні виплати, безпечні маршрути евакуації.
- Розвивати мережу кризових центрів для вразливих груп (жінки, діти, люди з інвалідністю), з моральною та юридичною підтримкою.

- Забезпечити міжнародну експертизу розслідувань воєнних злочинів та доступ до доказів.
- Балансувати надзвичайні заходи з принципами пропорційності та обмеженої строковості, щоб не допустити узурпації влади.

Враховуючи воєнні реалії лише комплексний підхід дозволить Україні зберегти верховенство права й мінімізувати гуманітарні втрати під час та після війни.

3.2. Основні напрями і форми міжнародного співробітництва України у запобіганні злочинності

Сьогодні в Україні відбуваються глибокі трансформації у геополітичному, соціально-економічному, ідеологічному та інформаційно-технологічному житті суспільства. Поряд із перетворенням окремих аспектів громадського життя, міжнародна спільнота активно шукає ефективні форми міжнародної співпраці у запобіганні небезпечним порушенням прав людини та загрозам безпеці держави і суспільства, які виникають унаслідок вчинення кримінальних правопорушень у глобалізованому світі.

У цьому контексті надзвичайно важливим є аналіз міжнародної превентивної теорії та практики, спрямованих на запобігання злочинності з метою створення безпечного середовища для розвитку держави, суспільства та кожної людини. Особливу увагу слід приділити заходам боротьби з організованою та транснаціональною злочинністю, корупцією, тероризмом, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотиків та іншими тяжкими злочинами.

Відповідно до даних Офісу Генерального прокурора кількість запитів України про міжнародне співробітництво у кримінальних провадженнях із 2022 року збільшилась – із 550 у 2021 році до 1002 та 612 у 2022 та 2023 роках відповідно. Більш яскрава динаміка зафіксована щодо запитів України про видачу осіб (екстрадицію): 60 запитів у 2021 році, 606 та 150 у 2022 та 2023 роках

відповідно. Ці дані свідчать про значний приріст міжнародного співробітництва України у кримінальних провадженнях, особливо в частині екстрадиції осіб. Відображення такого зростання запитів про видачу осіб вказує на посилення правопорядку і забезпечення правосуддя, що є важливим аспектом під час війни. Збільшення кількості запитів може також відображати потребу у боротьбі з транснаціональною злочинністю, зокрема з тими, хто намагається уникнути відповідальності, переховуючись в інших країнах.

За 2023 рік Україна подала 456 запитів про надання правової допомоги (на 17 % більше, ніж у 2022 р.), з яких виконано 405 – тобто близько 89 %. Із 150 запитів про екстрадицію виконано лише 96 (64 %) [43]. Ці цифри свідчать і про активізацію міжнародної взаємодії, і про значні затримки або відмови в частині запитів, що може призводити до безкарності частини злочинців.

В умовах війни міжнародно-правові механізми набувають ще більшої актуальності, оскільки самостійно державі важко ефективно боротися з організованими, транснаціональними злочинними мережами, які часто використовують збройний конфлікт для власної вигоди (контрабанда зброї, торгівля людьми, кіберзлочини тощо).

Однією із найпоширеніших форм міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності є застосування конвенцій, які встановлюють ті чи інші правові механізми запобігання певних видів кримінальних правопорушень.

Зокрема, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності - один із основних міжнародних інструментів, який зобов’язує держави співпрацювати, навіть коли їхні правові системи суттєво різняться. Орган, який координує її імплементацію, — UNODC (Управління ООН з наркотиків і злочинності). Мета Конвенції - сприяти міжнародному співробітництву у запобіганні, розслідуванні та переслідуванні транснаціональних організованих злочинів, гармонізувати національне законодавство у сфері боротьби з організованою злочинністю, посилити державні інституції для ефективнішої протидії таким кримінальним правопорушенням.

У межах реалізації положень цієї Конвенції особлива увага приділяється дотриманню прав людини, що є надзвичайно важливим під час збройних конфліктів. В умовах війни гарантування основоположних прав і свобод набуває особливої актуальності, оскільки саме у цей період зростають ризики порушення прав людини як з боку державних органів, так і з боку злочинних угруповань [59]. Відповідно сучасні міжнародно-правові стандарти вимагають від держав-учасниць не лише ефективно запобігати транснаціональній злочинності, а й забезпечувати при цьому належний рівень захисту прав і свобод людини. Україна, будучи стороною Конвенції, інтегрує її положення у свою правову систему, що сприяє посиленню міжнародної співпраці та зміцненню національного правопорядку в умовах воєнного стану.

Конвенція ООН проти корупції встановлює міжнародні стандарти боротьби з корупцією, передбачаючи положення щодо екстрадиції, взаємної правової допомоги, конфіскації майна, розслідування корупційних правопорушень.

У статті 1 Конвенції наголошується на таких завданнях: заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги у запобіганні корупції та боротьбі з нею, зокрема у сфері повернення активів; стимулювання чесності, відповідальності та належного управління громадськими справами й державним майном [61].

Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму визначає основні механізми міжнародного співробітництва у цій сфері, серед яких — взаємна правова допомога, екстрадиція, блокування та конфіскація активів, обмін інформацією та спільне розслідування. Застосування цих інструментів сприяє координації зусиль держав-учасниць і забезпечує ефективність протидії фінансуванню тероризму на глобальному рівні [79]. Механізми співробітництва, передбачені Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності та іншими суміжними міжнародними документами, відіграють ключову роль у глобальній боротьбі з фінансуванням тероризму.

Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму (2005 р.) має на меті не лише ефективну запобігання терористичним загрозам, а й забезпечення того, щоб заходи запобігання відповідали стандартам захисту прав людини. Особливо підкреслюється пріоритет права на життя; необхідність пропорційності антитерористичних заходів; дотримання інших фундаментальних прав і свобод, навіть в умовах надзвичайних ситуацій [62].

Під час війни, як зараз в Україні, питання балансу між безпекою і правами людини стає ще більш складним. І міжнародні акти, такі як ця Конвенція, нагадують, що боротьба з тероризмом має залишатися в межах правового поля. Саме тому у багатьох міжнародих документах щодо запобігання злочинності передбачається механізм екстрадиії осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Екстрадиція — це офіційна процедура міждержавної співпраці, за якої одна держава (запитувана) передає особу іншій державі (запитуючій) для: проведення кримінального переслідування, або виконання вироку суду, вже винесеного в цій державі. Це один із найстаріших механізмів міжнародного правового співробітництва, який набув нової актуальності в умовах поширення транснаціональної злочинності.

Екстрадиція —один із найскладніших механізмів міжнародного правосуддя. Під час війни її ефективність суттєво ускладнюється через нестабільність інституцій, політичні ризики та загрози порушення прав людини. Водночас без екстрадиції, як частини ширшої системи взаємної правової допомоги й оперативної співпраці, притягнення до відповідальности транснаціональних воєнних злочинців і організованих груп залишається фрагментованим.

Екстрадиція є важливою частиною міжнародного правосуддя та співпраці між державами у запобіганні злочинності. Цей процес дозволяє державам переслідувати осіб, які вчинили кримінальні правопорушення на їхній території, але втекли до іншої країни, де їх неможливо судити без передачі до запитуючої держави.

Найбільш поширеною формою екстрадиції є укладення двосторонніх або багатосторонніх угод між державами. Ці угоди визначають умови, за яких екстрадиція можлива, а також список кримінальних правопорушень, за які може бути передана особа.

Кожна країна має право відмовити в екстрадиції на підставі захисту свого суверенітету. Наприклад, деякі держави можуть відмовити в екстрадиції на підставі того, що злочин не є серйозним за їхніми стандартами або якщо це може призвести до порушення прав людини.

Багато міжнародних угод визначають, що особи, які вчинили політичні злочини, не підлягають екстрадиції. Це пов'язано з принципом захисту прав людини та запобігання можливості переслідування за політичні погляди.

Екстрадиція можлива лише тоді, коли кримінальне правопорушення, за який вимагається екстрадиція, є кримінально протиправним діянням як у країні, яка подає запит, так і в країні, яка приймає запит. Це означає, що особа не може бути видана за діяння, які не є злочином у країні, що приймає запит.

Важливим аспектом є також забезпечення того, щоб екстрадиція не призводила до порушень прав людини, таких як ймовірність застосування смертної кари, тортур або інших форм жорстокого поводження.

Варто зазначити, що в умовах війни та під час бойових дій зростають ризики, що можуть вплинути на правову справедливість, захист прав людини та можливість виконання міжнародних угод щодо екстрадиції. Дійсно, міжнародні договори, такі як Європейська конвенція про видачу правопорушників, передбачають чітко визначені умови для екстрадиції, які не включають «воєнний стан» як окрему підставу для відмови. Проте, війна та інші зміни в державному середовищі можуть призводити до складнощів у реалізації таких договорів [36].

Першою та найочевиднішою проблемою та перешкодою для ефективного здійснення екстрадиції осіб до України є відступлення Україною від зобов'язань, передбачених Конвенцією з прав людини та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права. Цей крок, який відзначав відступ України від певних зобов'язань, визначених міжнародними договорами, зокрема

Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, є важливим етапом у правовій історії держави. Заява, схвалена Постановою Верховної Ради України від 21 травня 2015 року, фактично сигналізувала про тимчасові зміни у правовому полі, спричинені воєнним станом та загостренням безпекової ситуації в країні.

Цей крок викликав багато дискусій, оскільки він став підставою для відмови деякими державами у здійсненні екстрадиції осіб, які вчинили кримінальні правопорушення на території України. За умов воєнного стану й безпеки не тільки в зоні бойових дій, але й по всій країні, виникають значні труднощі в забезпеченні справедливого суду і прав людини, що є критичними підставами для відмови у виконанні запитів про екстрадицію.\

Зазначені причини, зокрема відсутність належного захисту прав затриманих осіб, проблеми з умовами утримання ув’язнених, а також ризик порушення прав на захист та справедливий суд, стають важливими перешкодами в міжнародному співробітництві в рамках екстрадиції. Це підкреслює необхідність ретельного дотримання міжнародних зобов’язань, навіть у кризових умовах, а також важливість пошуку шляхів для збереження балансу між національними інтересами безпеки та правами людини [102].

Особливий режим досудового розслідування, введений в Україні під час війни, мав на меті забезпечення ефективності кримінального провадження в умовах надзвичайного стану. Це дозволило прокурорам здійснювати функції слідчих суддів у районах, де неможливо було виконувати ці функції через обставини війни. Такі заходи були прийняті для того, щоб не зупиняти роботу правосуддя в умовах збройного конфлікту, коли інфраструктура та нормальне функціонування органів правопорядку можуть бути порушені.

Введення воєнного стану, яке сталося 24 лютого 2022 року, також мало значний вплив на правову систему країни, зокрема на обмеження прав і свобод. Згідно з Указом Президента, тимчасово можуть обмежуватися певні права, що передбачено статтями Конституції України. Зокрема, це стосувалося прав на

свободу пересування, приватність, недоторканність житла та інших важливих аспектів, що могли бути необхідними для забезпечення безпеки під час війни.

Важливою складовою цього процесу стали й роз'яснення щодо застосування обмежень, які були направлені до Генерального секретаря ООН у вигляді нотифікації, що підтверджує міжнародне визнання введення цих заходів в рамках глобальних норм прав людини [87].

Під час воєнного стану в Україні склалася низка проблем із захистом прав людини, зокрема в таких сферах:

Обмеження судового контролю та гарантій справедливого суду. Закон № 2111-IX розширює повноваження прокурора й звужує роль суду як гаранта законності на стадії досудового розслідування та тримання під вартою. Це призводить до зменшення незалежного контролю за легітимністю затримань, термінів утримання під вартою й застосування запобіжних заходів.

Дерогації від міжнародних зобов’язань. Україна реалізувала право тимчасово відступити від окремих положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (ст. 2 § 3, 9, 14) та Європейської конвенції з прав людини (ст. 5, 6, 13). Генерального секретаря ООН було поінформовано про запроваджені обмеження, що рано чи пізно можуть підірвати довіру до нашої правової системи й поставити під сумнів можливість України знову повернутися до повного виконання цих стандартів.

Відмова в екстрадиції через побоювання порушень прав людини. Іноземні суди дедалі частіше відмовляють у видачі підозрюваних до України, мотивуючи це: воєнним станом і загрозою безпеці в прифронтових регіонах; неналежним забезпеченням права на справедливий суд (слабкі гарантії незалежності судочинства під час воєнного стану); змінами до КПК, що звужують процесуальні гарантії; умовами попереднього ув’язнення, які місцями не відповідають європейським стандартам.

Перевантаженість та погіршення умов тримання під вартою. Через масові затримання підозрюваних у терористичних або диверсійних актах в’язниці й слідчі ізолятори в багатьох регіонах переповнені. Брак ресурсів і персоналу

призводить до погіршення медичного й санітарного забезпечення, суттєво підвищуючи ризик катувань і нелюдського поводження.

Нестача прозорості та публічного контролю. У складних безпекових умовах значно ускладнилося публічне спостереження за роботою СІЗО, прокуратури та судів. Ігнорування спостерігачів Офісу Омбудсмана чи міжнародних моніторингових місій створює «сіру зону», де легко здійснювати порушення прав [88].

Проблеми, що виникають у контексті видачі осіб під час війни, пов'язані з ускладненнями в забезпеченні основних прав людини, таких як право на справедливий суд і захист. Війна, як надзвичайна ситуація, справді може бути причиною для відступу від міжнародних зобов'язань, що передбачають можливість обмеження певних прав на основі ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права і ст. 15 Європейської Конвенції про захист прав людини.

Однак, постійна ситуація війни вже більше ніж два роки ставить під сумнів обґрунтованість деяких рішень, які базуються на неможливості забезпечити належні умови для правосуддя. Деякі міжнародні суди, як, наприклад, Верховний Суд Франції, висловлюють сумніви щодо здатності України забезпечити гарантовані права особи, зокрема, у випадках, коли особа може бути видадена для кримінального переслідування в умовах збройного конфлікті [124].

Зважаючи на це, в Україні необхідно переглянути підстави для відступу від міжнародних зобов'язань, враховуючи реальні можливості держави забезпечити належні стандарти правосуддя. Це дозволить зменшити кількість відмов у видачі осіб та забезпечити кращу співпрацю на міжнародному рівні у боротьбі зі злочинністю, навіть під час війни.

У контексті сказаного, на небезпеку для особи, а від так загрозу її життю, посилалися суди Австрії. Так, «від початку російської агресивної війни проти України на території Австрії на сьогодні відбулося три екстрадиційні провадження щодо видачі осіб в Україну, у ході яких компетентні суди визнали екстрадицію неприйнятною. Це було обґрунтовано тим, що, за висновками

австрійських судів, у зв'язку з воєн- ною ситуацією не можна виключати загрозу життю та здоров'ю осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі в Україні, а отже, існує ризик порушення статті 3 Євро- пейської конвенції з прав людини» [1].

З майже таким же обґрунтуванням у видачі в Україну відмовила і Сербія, мотивуючи ти, що у разі видачі особи, її безпека буде під загрозою [120].

Ще однією підставою для відмови також судом в Австрії було визначено неспроможність Україною забезпечити належний правовий захист. Судом було встановлено порушення процесуальних прав особи та від- сутність «належної судової процедури», оскільки «під час кримінального провадження він марно подав десятки заяв, наприклад, про участь у судових засіданнях онлайн» [167].

Ще однією підставою для відмови у видачі осіб до України є підстава, яка не випливає безпосередньо із наявності воєнного стану в країні та триваючої агресії проти України. Так, Верховний Суд Фінляндії не дав згоду на екстрадицію до України російського бойовика та наказав негайно його звільнити. Він пояснив, що не може дати згоду на видачу через умови утримання в українських в'язницях. Суд послався на рішення ЄСПЛ, за яким умови в українських в'язницях порушують статтю 3 Європейської конвенції з прав людини. Ця стаття стверджує, що нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. ЄСПЛ визначив як особливу проблему переповненість українських в'язниць і різні матеріальні недоліки закладів позбавлення волі. На думку Верховного Суду Фінляндії, особа ризикує бути підданим поводженню, що суперечить людській гідності, у разі його екстрадиції в Україну [12].

Верховний Суд Швеції також ухвалив аналогічне рішення (відмова у видачі) на під- ставі умов ув'язнення в Україні [133].

Очевидно, стан та умови місць попереднього ув'язнення та відбування покарань в Україні мають бути предметом моніторингу та відповідних звітів, у тому числі авторитетних правозахисних організацій, на які могли б посилатись вітчизняні компетентні органи як контраргумент проти неможливості передати

особу з цієї підстави для України (за наявності позитивних висновків чи позитивної тенденції). Враховуючи, що іноземні суди посилаються на практику ЄСПЛ проти України (яка часто є не найактуальнішою та взагалі носить індивідуальний, персональний характер) необхідно боротися із такою репутацією, наводячи відповідні контраргументи, які може прийняти відповідний суд.

Важливою формою міжнародної співпраці також є взаємна правова допомога, яка полягає в обміні інформацією, документами та експертними висновками між правоохоронними органами різних країн з метою ефективного розслідування кримінальних правопорушень та здійснення кримінального переслідування. Принцип державного суверенітету забороняє суду, який розглядає матеріали кримінального провадження, здійснювати свої повноваження за межами юрисдикції відповідної держави, зокрема самостійно збирати докази на території іншої країни. У таких випадках суд або правоохоронні органи змушені звертатися за допомогою до іноземної держави.

Таким чином, взаємна правова допомога виступає ключовим механізмом міжнародного співробітництва у кримінальних справах. Вона дає змогу державам взаємодіяти в процесі отримання доказів, необхідних для належного розслідування, судового розгляду та забезпечення справедливості. Особливо актуально це питання стає під час війни, коли необхідність захисту прав людини та забезпечення належного правосуддя набуває ще більшої гостроти.

Процедури взаємної правової допомоги відрізняються у країнах континентального та загального права, проте ці відмінності є менш істотними, ніж у процедурах екстрадиції. Однією з причин цього є те, що процедури взаємної правової допомоги значною мірою регулюються двосторонніми договорами, які зазвичай мають подібну структуру та зміст [23].

Значний вплив на розвиток міжнародної взаємодії у цій сфері мала Резолюція Ради Безпеки ООН № 1373 (2001 року), яка вимагає від усіх держав-членів надавати одна одній максимальну допомогу у зв'язку з кримінальними розслідуваннями або кримінальними провадженнями, пов'язаними з

фінансуванням або підтримкою терористичних актів. Зокрема, йдеться про зобов'язання держав надавати допомогу в отриманні доказів, необхідних для розслідування та судового переслідування [111].

Відмінність між країнами полягає у способах надання кожного виду взаємної правової допомоги.

Запити про взаємну правову допомогу можуть виконувати судді, прокурори та правоохоронні органи (включаючи поліцію та митні служби) запитуваної держави — залежно від порядку, встановленого в кожній країні. Іноді запитувана держава уповноважує прокурора або суддю запитуючої держави проводити розслідування на своїй території, але під наглядом судових органів запитуваної держави.

У випадках, коли суд однієї держави (держави, яка запитує) звертається до органу іншої держави із проханням про взаємну допомогу з метою збирання доказів та отримання висновків, адміністрування доказів здійснюється в запитуваній державі відповідно до принципу lex fori (закон суду цієї держави). Як результат, процедура виконання запиту визначається правилами процесу, встановленими законами запитуваної держави, і саме суди цієї держави перевіряють, чи справді певні дії були вчинені на її території.

При цьому важливо враховувати особливості процедур отримання доказів у кожній країні, аби гарантувати можливість використання таких доказів у кримінальному провадженні держави, яка їх запитувала.

Однією з переваг взаємної правової допомоги є її багатоформатність: вона може охоплювати і збирання свідчень свідків, і надання матеріальних доказів (зокрема банківських виписок або бізнес-рахунків), і проведення оперативно-розшукових заходів.

Проблеми захисту прав людини під час війни у контексті міжнародного співробітництва правоохоронних органів, виглядають особливо гостро через кілька причин:

1) Недостатня регламентація обміну інформацією. Оскільки обмін розвідувальними та оперативними даними між правоохоронцями країн не

врегульовано окремими договорами, це відкриває можливості для порушення прав людини — наприклад, передачі неперевірених даних, втручання в приватне життя без належного судового контролю.

2) Відсутність прозорості та контролю. Операції за межами національної юрисдикції, що проводяться без належного міжнародного чи судового контролю, створюють ризики зловживань і порушень гарантій права на справедливий суд, на захист особистих даних, на повагу до приватного та сімейного життя.

3) Використання інформації проти окремих осіб. Передача недостовірної або неправильно інтерпретованої інформації може призвести до незаконного переслідування, арештів або навіть тортур, що прямо суперечить міжнародним стандартам захисту прав людини, таким як Конвенція ООН проти катувань, Європейська конвенція з прав людини тощо.

4) Особливий контекст війни. Під час війни багато обмежень, які в мирний час були б неприпустимими, вважаються виправданими з міркувань національної безпеки. Це розмиває межу між законними заходами і порушенням основних прав людини.

Важливими формами міжнародної співпраці є виконання та визнання вироків, винесених іноземними судами. Виконання вироків, проголошених в іноземній державі, а також трансфер засудженого — це процедура, за допомогою якої особа, засуджена на території однієї держави, переводиться для відбування покарання на територію іншої держави. Такий підхід сприяє соціальній реабілітації засуджених іноземних громадян, оскільки дозволяє їм відбувати покарання у країні свого громадянства, наближаючи фізично до їхніх родин. Ця процедура також має виразну гуманітарну мету та закріплена у Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Конвенції ООН проти корупції.

Історично держави розглядали вироки як елемент здійснення свого національного суверенітету, тому традиційно відмовлялися визнавати рішення іноземних юрисдикцій. Втім, ця позиція має певні суперечності: наприклад, держави погоджуються на екстрадицію з метою виконання покарання,

заснованого на іноземному вироку, а також визнають рішення про конфіскацію доходів, здобутих злочинним шляхом. Юридична доктрина пояснює це протиріччя, розрізняючи визнання наслідків судового рішення і визнання самого рішення.

Варто зазначити, що виконання вироку іноземної держави безпосередньо пов'язане з виконанням санкцій майнового характеру, зокрема конфіскації майна. Конфіскація доходів, отриманих злочинним шляхом, посіла чільне місце серед заходів боротьби з тяжкими та особливо небезпечними злочинами. Адже позбавлення злочинця прибутків від кримінально протиправної діяльності є не лише справедливим покаранням, а й ефективним інструментом запобігання злочинності.

Конфіскація виступає сильним стримуючим фактором для злочинності, що мотивована отриманням прибутку, а також є дієвим механізмом вилучення у правопорушників фінансових та інших матеріальних ресурсів, які могли б бути використані для продовження злочинної діяльності. Більше того, конфіскація перешкоджає реінвестуванню незаконно придбаних активів, що суттєво сприяє боротьбі з проникненням організованої злочинності у легальний бізнес.

Очевидно, що запобіжна функція конфіскації (включаючи, зокрема, конфіскацію засобів вчинення кримінальних правопорушень) тісно синхронізована з політикою запобігання злочинності. Позбавлення активів має безпосередній руйнівний вплив на діяльність злочинної організації в цілому, навіть тоді, коли активи формально належать окремим її членам. У цьому контексті, якщо злочинна група здійснює свою незаконну діяльність системно й організовано, її учасники часто розглядають здобуті у результаті кримінально протиправної діяльності активи як спільний ресурсний фонд. Ці ресурси використовуються як для підтримки незаконної діяльності, так і для фінансування легальних операцій, що забезпечують стійкість і розвиток незаконної структури. Тому конфіскація таких активів не тільки ускладнює вчинення нових кримінальних правопорушень, а й руйнує фінансово-економічну основу існування злочинних угруповань.

На основі аналізу міжнародно-правових актів у сфері запобігання організованої злочинності та правової доктрини виокремлено кілька взаємопов'язаних форм міжнародної правоохоронної та судової співпраці у сфері боротьби й запобігання злочинності. Серед них екстрадиція правопорушників; надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах; передача кримінального провадження; виконання іноземних судових вироків; визнання іноземних кримінальних рішень; збір та обмін інформацією між правоохоронними органами; проведення спільних розслідувань; застосування спеціальних методів розслідування; вжиття заходів з конфіскації майна.

Міжнародний досвід є важливим чинником у формуванні ефективних заходів запобігання злочинності, особливо в умовах глобалізації та транснаціональних загроз. Співпраця між країнами дозволяє ефективно боротися з найбільш небезпечними формами порушень прав людини, такими як торгівля людьми, міжнародний тероризм, організована злочинність, а також з глобальними викликами, такими як кіберзлочинність та екологічні кримінальні правопорушення.

Отже, в умовах війни, коли правопорядок може бути порушений і є високий ризик порушення прав людини, міжнародне співробітництво стає особливо важливим для забезпечення справедливості та безпеки. Зусилля міжнародної спільноти, спрямовані на розробку та впровадження нових механізмів правового співробітництва, допомагають не тільки в боротьбі з кримінальними загрозами, а й сприяють захисту прав людини та забезпеченню правосуддя навіть у складних умовах конфлікту.

Досвід інших країн також допомагає адаптувати національні правові системи до нових реалій і глобальних проблем, що виникають у процесі боротьби зі злочинністю в умовах війни та глобалізації [34].

Як ми уже зазначали, під час війни, особливо в умовах повномасштабного конфлікту, захист прав людини є особливо важливим і складним завданням. Конфлікти можуть значно ускладнити реалізацію основних прав і свобод

громадян, що призводить до численних порушень прав людини, серед яких можна виділити такі проблеми:

1. Порушення права на життя і особисту недоторканність. Війна є основною причиною масових вбивств, катувань, насильства над цивільними особами. Бомбардування, терористичні акти, військові злочини — усе це створює серйозну загрозу для життя і здоров'я людей.

2. Примусове переміщення та біженці. Так, тисячі людей змушені покидати свої домівки внаслідок бойових дій, що створює потребу в забезпеченні прав біженців та внутрішньо переміщених осіб. Проблеми, з якими стикаються такі особи, включають доступ до житла, медичних послуг, освіти та інших базових потреб.

3. Порушення прав людей, які перебувають під окупацією: У таких умовах обмежується доступ до інформації, свободи вираження думок, право на справедливий суд, а також часто виникають випадки примусової праці, насильницьких депортацій, позасудових страт.

4. Воєнні злочини та злочини проти людяності. Війна створює умови для вчинення воєнних злочинів, таких як геноцид, сексуальне насильство, насильницька депортація населення, що вимагає міжнародної реакції і правосуддя.

5. Корупція в умовах війни. Низький рівень прозорості та підвищення кількості ресурсів, що йдуть на військові потреби, сприяють корупційним схемам. Це стосується закупівлі військової техніки, розподілу гуманітарної допомоги, а також кримінально протиправних дій з боку посадових осіб, що намагаються скористатися ситуацією для власного збагачення.

6. Міжнародна співпраця у сфері кримінального правосуддя. Проблема захисту прав людини під час війни вимагає активної співпраці міжнародних організацій, держав та правозахисників для притягнення до відповідальності осіб, які вчиняють воєнні злочини, корупційні діяння та інші порушення прав людини.

Важливими також є угоди про співробітництво з іншими країнами, які стосуються запобігання певних видів кримінальних правопорушень або врегулювання процедур щодо здійснення кримінального провадження. В Україні є правоохоронні органи, які укладають такі угоди.

У 2023 р. Нацональне антикорупційне бюро України уклало низку ключових двосторонніх угод і меморандумів про співпрацю з провідними іноземними правоохоронними та антикорупційними структурами. Угоди укладено з такими країнами:

Центральне антикорупційне бюро Польщі — щодо взаємної допомоги у виявленні, запобіганні та боротьбі з економічними кримінапльними правопорушеннями й корупцією, обмін аналітикою й експертами, спільні проєкти з відновлення України після війни.

Європейська прокуратура (EPPO) — щодо обміну інформацією (включно з персональними даними), координації збору доказів та обміну стратегічними даними, спільні навчальні заходи.

Офіс Генерального інспектора США (State Dept OIG, USAID OIG, DoD OIG) — щодо обміну інформацією про шахрайство та корупцію, координації розслідувань, проведення паралельних перевірок щодо використання зовнішньої допомоги й проєктів відбудови.

ФБР — продовження тривалої з 2016 р. співпраці: обмін оперативними даними, навчальні програми й розробка спільних методик розслідування корупційних кримінальних правопорушень [41, с. 48–49, 42, с. 79–80, 85].

Державне бюро розслідувань (ДБР) у 2023 р. уклало меморандуми про співпрацю з: USAID OIG (США) — для координації перевірок і забезпечення дотримання стандартів розслідування; Національним антикорупційним центром Молдови — у спільних операціях проти корупції; Центром боротьби з організованою злочинністю Чехії — для обміну оперативними даними про транснаціональні групи; Національною поліцією Фінляндії — для навчання та технічної підтримки слідчих [40, с. 44–45; 30;].

Таким чином, ці угоди закладають підгрунтя для комплексної, координованої боротьби з корупцією та економічними кримінальними правопорушеннями, особливо в умовах воєнного часу, коли міжнародна підтримка й оперативна взаємодія є критично важливими [156].

Бюро економічної безпеки України також активно розвиває міжнародне співробітництво у боротьбі з економічною злочинністю, укладаючи стратегічні меморандуми та долучаючись до міжурядових угод. Це сприяє посиленню ефективності боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими серйозними правопорушеннями на міжнародному рівні.

БЕБ підписало меморандуми з кількома іноземними органами, зокрема Національним агентством боротьби з організованою злочинністю Поліції Чеської Республіки, Службою державних доходів Латвії, Службою розслідування фінансових злочинів Литви та іншими установами. БЕБ стало частиною угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом, що дозволяє оперативне та стратегічне співробітництво у боротьбі з транснаціональною злочинністю, Угода з Узбекистаном про співпрацю у боротьбі із злочинністю. Співпраця з урядами Німеччини, Австрії та Литви, що стосується боротьби з організованою злочинністю, тероризмом та іншими злочинами [78; 82].

Меморандум між Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ Катару, укладений 5 квітня 2021 року, також став важливим кроком у розвитку двостороннього співробітництва у запобіганні злочинності та забезпеченні правопорядку. Цей документ визначає основні напрями взаємодії та конкретні дії, які спрямовані на посилення ефективності правоохоронних органів обох країн [100].

Такі угоди дозволяють надавати технічну та правову допомогу в розслідуваннях, а також покращують механізми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та іншими серйозними правопорушеннями, що виникають під час війни. Спільні зусилля сприяють розвитку спільних

стандартів, обміну даними, а також інтеграції найкращих міжнародних практик для забезпечення правопорядку в Україні [27].

Зокрема, Служба безпеки України активно працює над забезпеченням правового регулювання і захисту інтересів держави, зокрема в рамках міжнародного співробітництва. Угоди, такі як Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція, є частиною цієї стратегії. Вони сприяють взаємному обміну інформацією, що є важливим для забезпечення національної безпеки, а також для ефективної боротьби з різними загрозами під час війни [125].

Підсумовуючи, необхідно акцентувати увагу на тому, що об'єктивна реальність виступає каталізатором змін у підходах до здійснення міжнародного співробітництва у кримінальному провадженні в цілому. Це, зокрема, проявляється у динамічному зростанні міжвідомчих угод про співпрацю для полегшення процедури взаємодії компетентних органів з метою прискорення отримання інформації та/або необхідних консультацій, особливо враховуючи чинники, які впливають на розширення підстав для співробітництва (вимушена міграція населення, переміщення речей, капіталів, розслідування воєнних злочинів, вчинених іноземними громадянами тощо). Одночасно з цим, деякі тенденції носять і негативний характер, оскільки воєнний стан на території України, небезпека не лише в зоні бойових дій слугують додатковими перепонами в ефективному застосуванні окремих механізмів притягнення осіб до відповідальності, як наприклад видача осіб (екстрадиція) до України, яка здійснюється не так ефективно як через об'єктивні причини, так і через обставини, на які Україна цілком може вплинути. Відповідно боротьба із негативними тенденціями, частина яких є цілком в межах компетенції українських органів та уповно- важених осіб, є їх завданням [45, с. 608-612].

Для максимально ефективного застосування різних форм міжнародного співробітництва у сфері запобігання злочинності, з урахуванням різних юридичних традицій та практик, запропоновано такі механізми:

1. Уніфіковані базові договори та модельні угоди

- Розробити «шаблони» МЛА-запитів, екстрадиційних клопотань, спільних слідчих груп тощо, адаптовані під різні правові системи (континентальне, англосаксонське право).
- Забезпечити гнучкість: уніфікована структура, але з опціями для врахування особливостей національного законодавства (процедур, строків, інститутів).

2. Двосторонні та багатосторонні платформи комунікації

- Ліазон-офіцери у ключових країнах-партнерах (через Інтерпол, Eurojust, євроінтеграційні офіси): постійні контакти для швидкого узгодження процедур.
- Онлайн-портал обміну (захищений, з багатомовним інтерфейсом): шаблони запитів, статуси, єдина термінологія з перекладами.

3. Координаційні центри та робочі групи

- Національні координаційні центри (при МВС/юстиції) відповідальні за отримання й обробку запитів від іноземних партнерів; супровід переговорів щодо процедурних нюансів; моніторинг строків і якості реагування.
- Міжнародні кризові групи: експерти з різних юрисдикцій, що швидко надають консультації з «нестандартних» питань (data protection, human rights, chain of custody).

4. Єдина методична платформа та навчальні програми

- Розробити методичні рекомендації з порівняльного аналізу процедур
- Регулярні тренінги і воркшопи для слідчих, прокурорів і суддів за участю іноземних фахівців: знайомство з кращими практиками інших систем.

5. Спільні стандарти захисту прав людини

- Гармонізувати внутрішні процесуальні норми з мінімальними стандартами ЄСПЛ та Будапештської конвенції з кіберзлочинності.
- Забезпечити, щоб будь-які запити (екстрадиція, MLA) містили гарантії непорушності прав (заборона тортур, право на захист).

6. Інформаційні й аналітичні інструменти

- Єдина аналітична база (через Європол/Інтерпол) з розшифрованими термінами та правовими застереженнями по кожній країні (наприклад, «у цій юрисдикції довший строк попереднього ув'язнення»).
- Автоматизовані нагадування про терміни розгляду запитів, з урахуванням національних «legal holidays».

На практиці це може виглядати таким чином. Український прокурор готує MLA-запит. Обирає шаблон «MLA for witness testimony». Система автоматично додає інструкцію щодо процедури свідчень у країні-партнері (наприклад, дозвіл на відеодопит). Ліазон-офіцер узгоджує технічні деталі (використання відеозв'язку, перекладача) без повторної підготовки всіх документів. Після отримання відповіді автоматично генерується письмовий звіт із зазначенням строків і етапів.

Отже, комплексне застосування цих механізмів дозволить Україні забезпечити швидке, прозоре й законне реагування на транснаціональну злочинність, водночас поважаючи суверенітет партнерів і захищаючи права людини.

3.3. Зарубіжний досвід впровадження механізмів запобігання злочинності

З огляду на інтернаціоналізацію злочинності країни Заходу активно впроваджують інноваційні підходи до її запобігання. У зарубіжних країнах діє багаторівнева система запобігання кримінальним правопорушенням, яка поєднує правоохоронні, соціальні та технологічні заходи.

У європейських країнах також діє дворівнева система запобігання кримінальним правопорушенням, хоча термінологія може відрізнятися. Для цих країн притаманне соціальне та ситуативне запобігання злочинності. Соціальний рівень запобігання злочинності рівень спрямований на усунення соціально-економічних чинників, що сприяють злочинності. Основними заходами, які реалізуються на цьому рівні, є підтримка молоді з неблагополучних сімей,

фінансування шкільних та позашкільних ініціатив, створення робочих місць для малозабезпечених верств, розвиток місцевого бізнесу, боротьба з наркоманією та алкоголізмом, запобігання домашньому насильству тощо.

Ситуаційне запобігання злочинності (Situational Crime Prevention передбачає зміну обставин, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень. Це включає в себе покращення міського середовища (CPTED – Crime Prevention Through Environmental Design) (освітлення темних вулиць, зменшення кількості закритих просторів у парках, розміщення камер спостереження), посилена присутність поліції у криміногенних районах «гарячі точки» (hot spots policing), де правоохоронці працюють на випередження, обмеження продажу алкоголю та зброї у ризикованих районах, контроль за барами, клубами та нічними закладами, програми запобігання вуличним кримінальним правопоршенням шляхом патрулювання в місцях масового скупчення людей (кінотеатри, стадіони, парки).

Таким чином, підходи США та ЄС у сфері запобігання злочинності мають спільні риси, хоча в США більше уваги приділяється використанню технологій (Predictive Policing, AI-аналіз даних) та жорсткішій кримінальній політиці щодо рецидивістів.

За офіційними даними Офісу Генерального прокурора, кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень за останні п'ять років була наступною: 2020 рік: 431 938 правопорушень, 2021 рік: 421 937 правопорушень, 2022 рік: 355 556 правопорушень, 2023 рік: 336 360 правопорушень, 2024 рік: 317 428 правопорушень. Проте зниження рівня злочинності ніяким чином не зумовлена реальним зменшенням кількості вчинених правопорушень. Через введення воєнного стану в Україні відсутні реальні офіційні показники кількості вчинених кримінальних правопорушень [101].

У зв’язку з цим необхідно дослідити зарубіжний досвід запобігання злочинності з метою пошуку ефективних механізмів попередження кримінально протиправних посягань. Такий досвід є важливим в умовах війни й у післявоєнний період, адже через наявність сучасних детермінантів (економічна

криза, високий рівень безробіття, невідповідність цінової політики споживчому кошику) спричиняє необхідність застосування дієвих заходів запобігання злочинності. Саме тому обрана нами тема наукової статті є актуальною.

Важливі аспекти запобігання злочинності в різні часи досліджували такі науковці, як Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, С. М. Іншаков, Я. Ю. Кондратьєв, В. В. Топчій та інші. Однак суспільно-політичні зміни суспільства зумовлюють необхідність пошуку ефективних механізмів запобігання злочинності в умовах війни в Україні, тому це питання потребує наукового переосмислення.

У розвинених зарубіжних державах стратегія боротьби зі злочинністю ґрунтується на комплексному підході, який включає декілька напрямів, зокрема:

1) Соціальний контроль - активне залучення громадськості до запобігання злочинності через участь у громадських організаціях, програмах сусідського контролю та ініціатив з підтримки порядку.

2) Зміцнення сімейних взаємин - реалізація програм, спрямованих на підтримку сімей, що включають консультування, навчання батьків та інші заходи для запобігання злочинній поведінці серед молоді.

3) Правова просвіта громадян: проведення освітніх кампаній для підвищення рівня правової обізнаності населення, що включає навчання правам та обов'язкам, а також наслідкам злочинної діяльності.

4) Профілактика через освіту: впровадження програм у навчальних закладах, які сприяють розвитку соціальних навичок, емоційного інтелекту та відповідальної поведінки серед молоді.

5) Співпраця з громадськістю: створення платформ для взаємодії між правоохоронними органами та громадянами, що включає громадські слухання, консультації та спільні ініціативи з покращення безпеки [147].

Розпочнемо аналіз напрямів запобігання злочинності із досвіду Великої Британії.

У період з 1995 по 2020 рр. у Великій Британії спостерігалося значне зниження загальнокримінальних посягань, таких як вуличне насильство,

викрадення автотранспортних засобів та крадіжки з проникненням у приміщення. Зокрема, кількість таких злочинів зменшилася на 50%. Це зниження відображає загальну тенденцію до покращення громадської безпеки та ефективності правоохоронних органів [92; 86].

Однак, одночасно з цим, відбулися значні зміни в структурі злочинності. Зросла кількість повідомлень про домашнє насильство, злочини проти статевої свободи та недоторканності особи, шахрайства та кіберзлочини. Ці види злочинів часто мають високий ступінь латентності, тобто залишаються нерозкритими або неповідомленими, що ускладнює їх облік та аналіз.

Зростання кількості звернень щодо домашнього насильства може бути пов'язане як зі збільшенням обізнаності населення про проблему, так і з покращенням механізмів підтримки жертв та доступності відповідних служб. Збільшення кількості шахрайств та кіберзлочинів відображає глобальні тенденції розвитку цифрових технологій та пов'язаних з ними ризиків.

Таким чином, хоча загальний рівень традиційних кримінальних правопорушень у Великій Британії знизився, структура злочинності зазнала трансформацій, що вимагає адаптації стратегій запобігання та реагування на нові виклики.

Сучасна стратегія запобігання злочинності у Великій Британії базується на інтеграції позитивного досвіду минулого та впровадженні новітніх наукових досягнень, методів і технологій. Цей підхід спрямований на ефективний вплив на причини та умови злочинності, особистість злочинця, а також на соціально негативні явища, пов'язані зі злочинністю. Ключовим елементом цієї стратегії є тісна співпраця між державними структурами, правоохоронними органами, муніципалітетами, науковцями та громадськістю.

Основними напрямами сучасної стратегії запобігання злочинності у Великій Британії є:

1. Використання даних та технологій**:** У "Сучасній стратегії запобігання злочинності" (Modern Crime Prevention Strategy) особлива увага приділяється

застосуванню даних та технологій для попередження злочинів. Це включає аналіз великих масивів даних для прогнозування та запобігання злочинним діям.

2. Участь громадськості**.** Уряд та поліція Великої Британії активно залучають громадян до партнерства з офіційними державними органами у запобіганні злочинності. Наприклад, у 2009 році поліцією Лондона була запроваджена "Премія Лондона з проблем орієнтованого партнерства" (London Problem Oriented Partnership Awards), яка заохочує участь громадян та організацій у боротьбі зі злочинністю [56, с. 680–683].

3. Співпраця з приватним сектором. У рамках цього напряму створюються спільноти з кібербезпеки, такі як торгова асоціація TechUK, сприяє використанню інформаційних технологій для забезпечення національної безпеки, підвищення стійкості до кіберзагроз та запобігання організованій злочинності [9, с. 191-196].

4. Цільові правоохоронні органи. У Великій Британії для боротьби з організованою злочинністю створено спеціалізовані інститути, такі як Служба з боротьби з найбільш небезпечною організованою злочинністю, що підвищує ефективність протидії таким загрозам. Ця комплексна стратегія, заснована на співпраці різних секторів суспільства та використанні сучасних технологій, дозволяє Великій Британії ефективно реагувати на сучасні виклики у сфері злочинності та забезпечувати безпеку громадян.

Важлимим детермінантом злочинності у країнах ЄС є стрімкий розвиток міст. У зв’язку з цим, у кримінології набув розвитку новий напрям - архітектурна кримінологія (Architectural Criminology), який зосереджується на впливі міського середовища та архітектурних рішень на рівень злочинності.

Так, у другій половині XX століття у Західній Європі активно розвивалися державні програми доступного житла. Масове будівництво висотних житлових комплексів у передмістях великих міст (наприклад, у Парижі, Лондоні, Чикаго, Нью-Йорку) призвело до створення районів, які через недостатню соціальну інфраструктуру та концентрацію бідних мешканців швидко деградували.

Ключовими проблемами таких кварталів є відсутність соціальних послуг (шкіл, лікарень, центрів дозвілля), висока щільність населення, що ускладнює соціальний контроль, відсутність робочих місць, що сприяє безробіттю та зростанню злочинності, етнічна ізоляція та створення «гетто», що ускладнює інтеграцію мігрантів [164]

У європейських країнах застосовуються такі напрями запобігання цим кримінальним правопорушенням:

1) Реконструкція проблемних районів. У багатьох містах світу (наприклад, у Парижі, Лондоні тощо) відбувається знесення або перебудова старих соціальних житлових масивів, створюються змішані райони з комерційними, соціальними та житловими зонами.

2) Створення «розумних» міст. Урбаністи запроваджують технологічні рішення (камери відеоспостереження, розумне освітлення, контроль доступу), що знижують ризики злочинності.

3) Інтеграція соціальних програм, що включає в себе будівництво не лише житла, а й об'єктів дозвілля, освітніх центрів, зон для відпочинку сприяє зменшенню рівня злочинності.

Окрім цього, стрімкий розвиток цифрових технологій призвів до появи нових викликів у сфері безпеки. Кіберзлочинність є однією з найдинамічніших і найнебезпечніших форм злочинної діяльності в сучасному світі [129].

Найпоширенішими видами кіберзлочинів є:

1) Кібертероризм - використання кіберпростору для атак на державні установи, критичну інфраструктуру, банківську систему, енергомережі. Прикладом таких діянь можуть бути DDoS-атаки на урядові сайти, злам систем безпеки аеропортів, транспортних вузлів.

2) Сексуальні кіберзлочини - розповсюдження дитячої порнографії – створення, зберігання, продаж або розповсюдження матеріалів за участю неповнолітніх, кіберпереслідування (cyberstalking) та сексторшен (sextortion) – залякування, шантаж, вимагання сексуальних матеріалів, грумінг (grooming) –

встановлення довірчих відносин з дітьми через інтернет для подальших кримінально протиправних дій.

3) Майнові кіберзлочини, до яких вілносяться фінансові шахрайства (phishing, scam, identity theft) – викрадення особистих даних, паролів, банківських реквізитів, крадіжки криптовалюти – злам криптовалютних бірж, створення фішингових платформ для обману інвесторів, блокування доступу до даних з вимогою викупу.

4) Поширеними кримінальними парвопорушеннями також є наркоторгівля та продаж зброї через даркнет – використання анонімних мереж (Tor, I2P) для нелегальної торгівлі, торгівля людьми та органами – онлайн-платформи для нелегальних операцій із залученням жертв, хакерські атаки на авторські права – незаконне поширення контенту, злам акаунтів, промислове шпигунство.

Суттєву перевагу в запобіганні злочинності надає використання безпілотних технологій дронів «Drones», керованих дистанційно диспетчером. Безпілотні літальні апарати (дрони) активно застосовуються у правоохоронній діяльності в США, Європі та інших країнах світу. Вони дають змогу оперативно реагувати на загрози та виконувати завдання, які раніше потребували значних ресурсів.

Досить часто дрони використовуються для патрулювання вулиць, масових заходів, протестів, забезпечення безпеки під час спортивних подій. Це дозволяє поліції відстежувати підозрюваних у реальному часі, спостерігати за місцями високого кримінального ризику. Вони використовуються для пошуку зниклих дітей або дорослих у складних умовах (ліси, гори, водойми).

Італія має значний досвід у боротьбі зі злочинністю, зокрема через впровадження комплексних заходів, спрямованих на викорінення організованої злочинності та корупції.

У 1992–1993 роках Італія провела масштабну антикорупційну операцію «Чисті руки», яка виявила глибоке проникнення мафії та корупції в політичну систему. Ця операція призвела до арешту понад 5000 осіб, включаючи політиків, бізнесменів та державних службовців. Вона також спричинила значні політичні

та соціальні зміни, включаючи перехід до мажоритарної виборчої системи та реформування правоохоронних органів [128].

Італія застосовує стратегію «ударити по кишені» мафії, конфіскуючи їхні активи та фінансові ресурси. Це включає відслідковування фінансових потоків, заморожування банківських рахунків та конфіскацію майна, пов'язаного з кримінальною діяльністю.

Для запобігання злочинності Італія реалізує програми, спрямовані на інтеграцію колишніх правопорушників у суспільство. Ці програми включають професійну підготовку, освіту та психологічну підтримку, що допомагає зменшити рецидивізм та сприяє соціальній адаптації.

Італія активно залучає громадськість до боротьби зі злочинністю через освітні програми, інформаційні кампанії та підтримку громадських ініціатив. Це включає навчання молоді принципам законності та поваги до прав людини, а також підтримку волонтерських організацій, які працюють над запобіганням злочинності [54].

Загалом, досвід Італії демонструє важливість комплексного підходу до боротьби зі злочинністю, який поєднує правоохоронні заходи, правові реформи, економічні стратегії та соціальну підтримку.

Франція застосовує комплексний підхід до запобігання злочинності, поєднуючи соціальну профілактику та ситуаційне попередження злочинів. Соціальна профілактика спрямована на боротьбу з корінними причинами злочинності, такими як соціальна нерівність, безробіття та маргіналізація. Він включає заходи з інтеграції вразливих груп, покращення доступу до освіти та медичних послуг, а також підтримку сімейних структур. Ситуаційне попередження фокусується на зміні умов, які сприяють злочинності, шляхом модифікації фізичного середовища, покращення освітлення вулиць, встановлення камер спостереження та інших заходів, які ускладнюють вчинення кримінальних правопорушень.

Запровадження стратегії фінансується за рахунок державного бюджету, а також через партнерства з місцевими органами влади, громадськими

організаціями та приватним сектором. Такий підхід забезпечує комплексність та ефективність заходів, сприяючи зниженню рівня злочинності та покращенню громадської безпеки.

У Франції активно залучаються громадяни до процесу запобігання злочинності через створення громадських рад, які очолюють авторитетні політики. Ці ради сприяють розвитку співпраці між правоохоронними органами та населенням, обговорюють проблеми безпеки та пропонують рішення для їх вирішення.

Німеччина застосовує комплексний підхід до запобігання злочинності, поєднуючи превентивні заходи, соціальну інтеграцію та міжнародну співпрацю. Основні аспекти цієї стратегії включають соціальну інтеграцію та підтримку, інформаційно-пропагандистську діяльність, міжнародну співпрацю, профілактику злочинності серед мігрантів тощо.

Німецька система акцентує увагу на соціальній адаптації та ресоціалізації осіб, які вчинили правопорушення. Це включає надання правової, психологічної та медичної допомоги, а також підтримку в інтеграції до суспільства. Наприклад, проводяться профілактичні бесіди, ведення обліку правопорушників, винесення офіційних застережень та усунення причин і умов, що сприяють злочинності.

Також здійснюється системна інформаційно-пропагандистська діяльність, спрямована на підвищення правової обізнаності громадян, зміцнення сімейних зв'язків та активне залучення громадськості до запобігання злочинності. Це включає проведення заходів, які стимулюють творчу, спортивну та іншу суспільно корисну діяльність.

Варто зазначити, що Німеччина активно співпрацює з іншими державами та міжнародними організаціями для боротьби з транснаціональною злочинністю. Це включає участь у міжнародних кримінологічних дослідженнях та обміні досвідом з іншими країнами. Наприклад, німецький кримінолог Ганс-Юрген Кернер брав участь у міжнародних дослідженнях та організовував кримінологічні конгреси.

У зв'язку з зростаючою часткою іноземців серед підозрюваних у злочинах, німецькі органи влади проводять заходи з профілактики злочинності серед мігрантських спільнот. Це включає інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності про правові норми та запобігання злочинам на ґрунті ненависті.

Німеччина активно впроваджує сучасні технології для моніторингу та запобігання злочинності. Розробляються стратегії національної безпеки, які включають боротьбу з кіберзлочинністю, екстремізмом та іншими сучасними загрозами. Завдяки цим комплексним заходам, Німеччина прагне створити безпечне середовище для своїх громадян та ефективно боротися з різними формами злочинності.

Швеція реалізує комплексний підхід до запобігання злочинності, поєднуючи превентивні заходи, соціальну інтеграцію та ефективне правоохоронне реагування.

Так, шведська модель акцентує увагу на забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян, зокрема через доступ до якісної освіти, медичного обслуговування та соціальних послуг. Це сприяє зниженню соціальної нерівності та запобігає виникненню умов, які можуть призводити до кримінально протиправної поведінки [165].

У Швеції проводяться програми, спрямовані на запобігання злочинності серед молоді, включаючи освітні ініціативи та заходи з підвищення правової обізнаності. Це включає профілактичні бесіди, обліки та інші заходи, спрямовані на корекцію поведінки та запобігання вчиненню злочинів. Влада активно залучає громадськість до боротьби зі злочинністю, співпрацюючи з місцевими громадами, неурядовими організаціями та бізнесом для створення безпечного середовища. Це включає спільні ініціативи, спрямовані на покращення безпеки та зниження рівня злочинності.

У відповідь на зростання насильства, пов'язаного з організованою злочинністю, уряд Швеції збільшив фінансування системи правосуддя. У 2025

році планується виділити додаткові 3,46 мільярда шведських крон ($335 мільйонів) для запобігання вищого рівня злочинності [164].

Правоохоронні органи активно впроваджують новітні технології, такі як електронне прослуховування та розширене використання камер спостереження, для боротьби з організованою злочинністю. Ці заходи допомогли значно знизити кількість стрілянин та смертей від вогнепальної зброї.

Уряд Швеції активно працює над посиленням законодавства щодо запобігання організованій злочинності, включаючи заходи, спрямовані на запобігання вербуванню молоді до злочинних угруповань та боротьбу з кримінальними економічними мережами. Швеція також активно співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями для запобігання транснаціональній злочинності, обмінюючись інформацією та кращим досвідом.

У Польщі особлива увага приділяється запобіганню організованій злочинності, включаючи тероризм та наркоторгівлю.

Після 1989 року Польща провела реформу міліції, перетворивши її на поліцію з метою підвищення ефективності запобігання злочинності та покращення взаємодії з громадськістю. Результатом цих зусиль стало значне зростання публічної довіри до поліції.

Польща активно співпрацює з міжнародними правоохоронними органами для запобігання організованій злочинності, зокрема у сфері торгівлі людьми та наркотиками. Польща приділяє увагу боротьбі з піратством та контрафактною продукцією, розробляючи національні плани та посилюючи митний контроль для запобігання порушенням у цій сфері.

Ця країна також активно співпрацює з іншими державами та міжнародними організаціями у сфері запобігання злочинності, обмінюючись інформацією та досвідом для підвищення ефективності боротьби зі злочинністю.

У 2002 році у Латвії було засновано Бюро із запобігання і боротьби з корупцією (KNAB), яке виконує багатоцільові функції з боротьби з корупцією. Його діяльність регулюється спеціальними законами та кодексами. У 1994 році були внесені зміни до Кодексу про виконання покарань, що впровадили

прогресивну систему виконання покарань. У 1999 році до Кримінального закону було додано новий вид покарання – примусові роботи. Також було прийнято закон про застосування до дітей примусових заходів виховного характеру.

Латвія активно співпрацює з іншими країнами у сфері запобігання злочинності. Наприклад, у серпні 2022 року керівники поліції України, Литви, Латвії та Естонії підписали лист про співпрацю, обмінюючись досвідом та передовими методами роботи у сфері забезпечення публічної безпеки та боротьби зі злочинністю.

Отже, на основі сказаного, можна зробити висновок, що Україна може запозичити низку ефективних практик зарубіжних країн для покращення системи запобігання злочинності, зокрема:

1) Комплексний підхід до запобігання злочинності. Розвинені країни, такі як США та європейські держави, розробляють концептуальні нормативно-правові акти, які охоплюють різні аспекти запобігання злочинності, включаючи профілактику серед іноземців та осіб без громадянства. Це дозволяє враховувати специфічні фактори ризику та адаптувати стратегії відповідно до сучасних викликів.

2) Активна участь громадськості. Участь громадян у процесах запобігання злочинності є ключовим елементом у багатьох країнах. Це включає створення громадських рад, волонтерських організацій та ініціатив, спрямованих на підвищення обізнаності та активну участь у заходах з безпеки. Такий підхід сприяє формуванню нетерпимості до злочинності та зміцненню соціального контролю.

3) Спеціалізовані програми для неповнолітніх правопорушників. У країнах Європи існують спеціалізовані програми, спрямовані на ресоціалізацію неповнолітніх правопорушників. Вони включають освітні, психологічні та соціальні послуги, які допомагають молоді адаптуватися до суспільства та уникати повторних правопорушень.

4) Профілактика злочинності в місцях несвободи. У деяких країнах впроваджуються програми, спрямовані на запобігання злочинності серед

ув'язнених, включаючи навчання, трудову діяльність та психологічну підтримку. Це допомагає знизити рівень насильства в установах та сприяє успішній реінтеграції колишніх ув'язнених у суспільство.

5) Використання сучасних технологій. Застосування сучасних технологій, таких як системи відеоспостереження, аналітичні інструменти для обробки даних та інші інновації, допомагає правоохоронним органам ефективніше виявляти та запобігати злочинам. Це включає використання технічних засобів для моніторингу та аналізу кримінальної активності.

Адаптація та впровадження такого досвіду в Україні може значно покращити ефективність системи запобігання злочинності та сприяти створенню більш безпечного суспільства.

Висновки до Розділу 3

1. Право на захист є основоположним правом людини, яке повинно бути забезпечене навіть в умовах війни. Під час збройних конфліктів та агресії важливо, щоб держави гарантували своїм громадянам доступ до правосуддя, справедливого суду, а також можливість захисту від будь-яких незаконних дій з боку держави або інших осіб. Це право також передбачає надання правової допомоги і доступ до адвоката, навіть якщо особа обвинувачується у злочинах, пов'язаних із конфліктом. Водночас, існують міжнародні стандарти, які обмежують застосування насильства та дискримінації під час війни, як у випадку, коли необхідно захищати права людини. Права на захист не повинні бути порушені, навіть якщо держава знаходиться в стані війни.

В умовах війни міжнародно-правові механізми набувають ще більшої актуальності, оскільки самостійно державі важко ефективно боротися з організованими, транснаціональними злочинними мережами, які часто використовують збройний конфлікт для власної вигоди (контрабанда зброї, торгівля людьми, кіберзлочини тощо).

Однією із найпоширеніших форм міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності є застосування конвенцій, які встановлюють ті чи інші правові механізми запобігання певних видів кримінальних правопорушень.

У європейських країнах також діє дворівнева система запобігання кримінальним правопорушенням, хоча термінологія може відрізнятися. Для цих країн притаманне соціальне та ситуативне запобігання злочинності. Соціальний рівень запобігання злочинності рівень спрямований на усунення соціально-економічних чинників, що сприяють злочинності. Основними заходами, які реалізуються на цьому рівні, є підтримка молоді з неблагополучних сімей, фінансування шкільних та позашкільних ініціатив, створення робочих місць для малозабезпечених верств, розвиток місцевого бізнесу, боротьба з наркоманією та алкоголізмом, запобігання домашньому насильству тощо.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації наведено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв’язання наукового завдання, що полягає в комплексному дослідженні впровадження міжнароднирх механізмів запобігання злочинності в Україні. До основних результатів, сформульованих на підставі дослідження законодавства, наукових джерел і правозастосовної практики, належать такі положення:

1. На основі аналізу наукових праць зроблено висновок, що питання застосування міжнародно-правових механізмів запобігання злочинності частково висвітлювалося в наукових працях кримінологів, процесуалістів та правників-міжнародників. Міжнародні механізми запобігання злочинності стало предметом досліджень небагатьох науковців в Україні, серед яких Л. Вітюк, Г. Дідківська, О. Джужа**,** В. Куц, О. Черкасов, В. Василевич, І. Леган тощо. Ці науковці вносять вагомий вклад у розвиток теоретичних та практичних аспектів міжнародних механізмів запобігання злочинності.

Вивчення стану опрацювання проблеми міжнародних механізмів запобігання злочинності дало змогу зробити такі висновки: 1) неоднозначність наукових підходів. Така ситуація зумовлена тим, що міжнародні механізми запобігання злочинності залишаються недостатньо визначеними та розрізненими, що ускладнює їх ефективне застосування на практиці; 2) необхідність гармонізації національних та міжнародних заходів. Так, наприклад, для ефективного запобігання транснаціональної злочинності необхідно гармонізувати національні законодавства з міжнародно-правовими стандартами, що сприятиме більш ефективному співробітництву між державами; 3) недостатня координація між міжнародними організаціями. Відсутність чіткої координації між міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол та ООН, може призводити до дублювання зусиль та зниження ефективності боротьби з міжнародною злочинністю; 4) обмеженість ресурсів та політичні

бар'єри. Ці виклики в окремих країнах можуть обмежувати ефективність міжнародних механізмів запобігання злочинності.

2. Проаналізовано методологічні підходи до вивчення міжнародних механізмів запобігання злочинності. Зазначено, що для дослідження цих механізмів доцільно застосувати комплексний підхід, що поєднує кілька наукових методів, до яких віднесено: аналіз документів та контент-аналіз (передбачає систематичне вивчення офіційних документів, таких як міжнародні угоди, конвенції, резолюції та звіти міжнародних організацій. Контент-аналіз, як метод якісно-кількісного аналізу змісту документів, може бути використаний для аналізу офіційних заяв, комюніке та інших публікацій міжнародних організацій), порівняльний аналіз (співставлення підходів та ефективності міжнародних механізмів запобігання злочинності в різних країнах та регіонах сприяє виявленню найкращих практик та можливостей їх адаптації в Україні), інтерв'ю та опитування експертів (проведення бесід з фахівцями у сфері міжнародного права, кримінології та представниками міжнародних організацій допоможе отримати глибше розуміння практичного застосування міжнародних механізмів та їхньої ефективності), кейс-стаді (детальний розгляд конкретних прикладів впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності наприклад, співпраця України з Міжнародним кримінальним судом у розслідуванні воєнних злочинів), статистичний аналіз (обробка та інтерпретація статистичних даних щодо рівня злочинності, ефективності запобіжних заходів та результатів міжнародного співробітництва).

3. Охарактеризовано поняття, сутність та елементи міжнародного механізму запобігання злочинності. Міжнародний механізм запобігання злочинності - це сукупність інституційних, правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на запобігання вчинення кримінальних правопорушень шляхом здійснення міжнародного співробітництва, розробки правових стандартів, дослідження кримінологічних тенденцій, реалізації освітніх програм та соціальних ініціатив.

Встановлено, що основними елементами міжнародного механізму запобігання злочинності є: міжнародні стандарти та норми (впровадження міжнародних стандартів, конвенцій та рекомендацій, спрямованих на попередження злочинності), міжнародне співробітництво (спільні дії держав, міжнародних організацій та інших суб'єктів міжнародного права, спрямовані на обмін інформацією, досвідом та ресурсами для попередження злочинності), кримінологічні дослідження (аналіз причин та умов злочинності, вивчення тенденцій та розробка рекомендацій для запобігання кримінально протиправним діям), освітні та просвітницькі програми (інформування населення про ризики та наслідки злочинності, навчання методам самозахисту та правової обізнаності), соціальні ініціативи (підтримка програм, спрямованих на зменшення соціальних передумов злочинності, таких як бідність, безробіття, соціальна ізоляція).

4. Представлено авторську класифікацію універсальних міжнародних механізмів запобігання злочинності, які поділено за їх спрямованістю на конвенційні механізми, інституційні механізми, оперативно-інформаційні, превентивні та освітні, механізми моніторингу та оцінки, а також спеціалізовані механізми для окремих видів кримінальних правопорушень.

Звернено увагу на конвенційний механізм запобігання злочинності, зокрема на ті міжнародні договори, які Україною досі не ратифіковані. Надано рекомендації щодо ратифікації Конвенції Ради Європи про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів (1974 р.) та Конвенції ООН про безпеку персоналу ООН та пов'язаних з нею осіб (1994 р.).

Варто зазначити, що в умовах воєнного стану в Україні важливим є отримання даних інформаційно-аналітичних систем Інтерполу. Задля налагодження ефективної співпраці Інтерпол та України в цьому напрямку доцільно дотримуватись таких рекомендацій: ініціювати опублікування агрегованої статистики (без відкриття персональних даних), наприклад: загальна кількість осіб у розшуку за країнами, категоріями кримінальних правопорушень, строками перебування в розшуку тощо; провести науково-практичний аналіз використання інформаційної системи Інтерполу в Україні (з акцентом на

ефективність, затримки, дотримання прав людини); розробити електронний дашборд для обмеженого доступу фахівців-аналітиків (наприклад, у Національній поліції, прокуратурі, Національному антикорупційному бюро тощо), який би забезпечив візуалізацію поточних тенденцій.

5. На основі проаналізованого матеріалу сформульовано план дій щодо впровадження міжнародних стандартів запобігання злочинності в Україні. До першочергових кроків віднесено:

1) Поглиблення співпраці з Європолом та Євроюстом: розширення обміну даними, підключення до централізованих баз (наприклад, SIS — Шенгенської інформаційної системи) після вступу до ЄС.

2) Узгодження законодавства з правом ЄС. У перспективі це дозволить підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень та взаємного визнання рішень (наприклад, європейський ордер на арешт).

3) Участь у регіональних ініціативах і проєктах. Наприклад, Eastern Partnership Police Cooperation Programme, Prüm Decisions, EMPACT (пріоритети ЄС з протидії тяжким формам злочинності). Це надасть можливість отримати технічну допомогу, доступу до навчання і стандартів ЄС.

4) Приєднання до спеціалізованих органів. Зокрема: Frontex — із врахуванням викликів на українському кордоні, OLAF — у контексті боротьби з контрабандою і зловживанням європейськими фондами. Це дозволить здійснювати спільний контроль кордонів, захист фінансових інтересів ЄС.

5) Інституційна реформа правоохоронних органів. Це є необхідним кроком для підвищення довіри до українських органів, що є критично важливим для включення до європейського простору юстиції.

6. Проаналізовано міжнародне співробітництво України у запобіганні злочинності під час воєнного стану. Зроблено висновок, що для покращення його ефективності доцільно здійснити такі дії у двох взаємопов’язаних напрямах — законодавчому та оперативно-практичному: 1) удосконалення внутрішнього кримінального законодавства шляхом запровадження чітких механізмів екстрадиції та взаємної правової допомоги в кримінальних провадженнях із

врахуванням останніх європейських стандартів (напр., імплементація Директив ЄС); 2) розробка та ухвалення Національної стратегії міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності, яка передбачає чіткі цілі, індикатори виконання та відповідальних за їх досягнення; 3) інтеграція інформаційних систем: забезпечення технічного підключення українських баз даних (розшукові, дактилоскопічні, ДНК-банки) до європейських інформаційних мереж, впровадження сучасних засобів аналітики для моніторингу руху активів і протидії відмиванню коштів (у співпраці з MONEYVAL) тощо.

7. Надано пропозиції щодо посилення захисту прав людини під час війни: закріпити в законодавстві чіткі процесуальні гарантії (терміни розгляду скарг, юридичну допомогу при затриманні); запровадити механізми незалежного моніторингу місць несвободи (за участю Уповноваженого з прав людини та міжнародних місій); посилити підтримку ВПО: спрощені процедури відновлення документів, гарантовані соціальні виплати, безпечні маршрути евакуації; розвивати мережу кризових центрів для вразливих груп (жінки, діти, люди з інвалідністю), з моральною та юридичною підтримкою, забезпечити міжнародну експертизу розслідувань воєнних злочинів та доступ до доказів (співпраця з Міжнародним кримінальним судом, ООН).

8. Для максимально ефективного застосування різних форм міжнародного співробітництва у сфері запобігання злочинності, з урахуванням різних юридичних традицій та практик, запропоновано такі механізми: розробити «шаблони» МЛА-запитів, екстрадиційних клопотань, спільних слідчих груп тощо, адаптовані під різні правові системи (континентальне, англосаксонське право), забезпечити гнучкість: уніфікована структура, але з опціями для врахування особливостей національного законодавства (процедур, строків, інститутів), розробити методичні рекомендації з порівняльного аналізу процедур, проведення регулярних тренінгів і воркшопів для слідчих, прокурорів і суддів за участю іноземних фахівців: знайомство з кращими практиками інших систем.

9. На основі проаналізованого зарубіжного досвіду зроблено висновок, що Україна може запозичити низку ефективних практик зарубіжних країн для покращення системи запобігання злочинності, зокрема:

1) Комплексний підхід до запобігання злочинності. Розвинені країни, такі як США та європейські держави, розробляють концептуальні нормативно-правові акти, які охоплюють різні аспекти запобігання злочинності, включаючи профілактику серед іноземців та осіб без громадянства. Це дозволяє враховувати специфічні фактори ризику та адаптувати стратегії відповідно до сучасних викликів.

2) Активна участь громадськості. Участь громадян у процесах запобігання злочинності є ключовим елементом у багатьох країнах. Це включає створення громадських рад, волонтерських організацій та ініціатив, спрямованих на підвищення обізнаності та активну участь у заходах з безпеки. Такий підхід сприяє формуванню нетерпимості до злочинності та зміцненню соціального контролю.

3) Спеціалізовані програми для неповнолітніх правопорушників. У країнах Європи існують спеціалізовані програми, спрямовані на ресоціалізацію неповнолітніх правопорушників. Вони включають освітні, психологічні та соціальні послуги, які допомагають молоді адаптуватися до суспільства та уникати повторних правопорушень.

4) Профілактика злочинності в місцях несвободи. У деяких країнах впроваджуються програми, спрямовані на запобігання злочинності серед ув'язнених, включаючи навчання, трудову діяльність та психологічну підтримку. Це допомагає знизити рівень насильства в установах та сприяє успішній реінтеграції колишніх ув'язнених у суспільство.

5) Використання сучасних технологій. Застосування сучасних технологій, таких як системи відеоспостереження, аналітичні інструменти для обробки даних та інші інновації, допомагає правоохоронним органам ефективніше виявляти та запобігати злочинам. Це включає використання технічних засобів для моніторингу та аналізу кримінальної активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Австрія через війну відхилила три запити України про екстрадицію. *Українська правда.* URL: https://www.pravda.com.ua/ news/2023/03/20/7394303/.

2. Александров О. Антиметодологічна розвідка про ефективне і справедливе у праві. *Право України*. 2014. № 1. С. 203–211.

3. Антонович М. Міжнародна система захисту прав людини: крізь призму України. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/149240005.pdf.

4. Бабич Н.М. Миротворча діяльність України в ООН. ООН в сучасному світі: Матеріали IV студентської науково-практичної конференції до 73-ї річниці ООН. 22 жовтня 2018 р., м. Київ. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u96/iv_studentska_naukova_0.pdf?utm_source=chatgpt.com

5. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: сучасні грані досліджень. *Порівняльне правознавство*. 2013. № 1-2. С. 278–285.

6. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Бєлов Д. М., Данканич М. М. Міжнародні засоби захисту прав та свобод людини і громадянина. Ужгород, 2003. 57 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/5099/1/ Мжнар%20захист.pdf.

7. Біленчук П. Д., Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Паніотов Є. К. Транснаціональна злочинність: криміналістичний аналіз. Монографія. За ред. П.Д. Біленчука. Київ: КИЙ, 2011. 52 с.

8. Бодунова О. М. Запобігання злочинності у сфері інформаційних технологій в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія: Право.* 2023, т. 2. Вип. 75. С. 83-87.

9. Бугера О. Використання інтернет-технологій для запобігання злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 191-196. URL: http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2016/11/39.pdf.

10. Буроменський М. Деякі судження про поняття між- народного кримінального права. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2–3. С. 359–370.

11. Буроменський М.В. Міжнародне співробітництво України у сфері запобігання злочинності та боротьби з нею. *Правова система України: історія, стан та перспективи*: у 5 т. Х. : Право, 2008. Т. 5. С. 738–739.

12. В ОГПУ відреагували на відмову Фінляндії видати Україні бойовика. Офіційний сайт видання «Суспільне новини». URL: https://suspilne.media/635380-v-ogpu-vidreaguvali-na-vidmovu-finlandii-vidmovu-vidati-ukraini-bojovika-petrovskogo/.

13. Вайцеховська О. Р. Особливості та сучасне тенденції розвитку міжнародного правопорядку. *Право і суспільство*. 2018. № 6. С. 235–240.

14. Василевич В. В. Механізм запобігання злочинності в місцях позбавлення волі. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. №1. С. 450-455. URL http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/278023/272775.

15. Веремієнко, С. В., Пророченко В. В. Напрями та форми міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю. *Право і суспільство*. 2019. № 2. Ч. 2. С. 229-233.

16. Виноградова О.І. Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект) [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 - Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків :, 2000. 22 с.

17. Вихрист С. М. Видача осіб в аспекті співвідношення міжнародного та національного права: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11. Х., 2003. 17 с.

18. Вітюк Д. До поняття механізму запобігання злочинності. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences.* 2022. №. 2. С. 30-35.

19. Вітюк Д. Л. Міжнародна співпраця у сфері запобігання злочинності на сучасному етапі. 2020. *Юридична наука.* № 10 (112). С. 100-107.

20. Вітюк Д. Л. Міжнародні механізми запобігання злочинності : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 308 с.

21. Вітюк Д.Л. Кримінологічні засади впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності. Дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спец. 12.00.08. Ірпінь, 2024. Державний податковий університет, 2024. 434 с.

22. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво держав у боротьбі з фальшивомонетництвом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11; МВС України, Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004. 217 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1907.

23. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як пріоритетний напрям зовнішньої політики України. *Право і безпека.* 2010. № 3. С. 10–15.

24. Воронятніков О.О. Діяльність міжнародних установ та організацій у боротьбі зі злочинністю. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2025. Випуск № 1. С. 848-853. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/143.pdf.

25. Гдичинський В. Методологічна основа дослідження міжнародного правопорядку: аналіз сучасних підходів. *Філософські та методологічні проблеми права.* 2024. № 1 (27). С. 92–99. DOI: 10.33270/01242702.92.

26. Гнатовський М. М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. Застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини, Київ. 2017. С. 22. URL: https://www.slideshare.net/DonbassFullAccess/ss- 91068423?from_action=save.

27. Голова Нацполіції України та Генеральні інспектори США підписали меморандуми про взаєморозуміння. *Національна поліція України* : веб-сайт. URL: https://www.npu.gov.ua/news/holova-natspolitsii-ukrainy-ta-heneralni-inspektory-ssha-pidpysaly-memorandumy-pro- vzaiemorozuminnia.

28. Гумін О., Строїч В. Механізм протидії злочинності: науково-методологічний аналіз дефініції. *Вісник Національного університету «Львівська*

політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2020. № 7. С. 184-190. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28122/311.pdf?utm_source=chatgpt.com.

29. Джужа О. М., Василевич В. В., Чернєй В. В., Чернявський С. С. та ін. Кримінологія : підручник. За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернєя ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.

30. Директор ДБР підписав меморандум про співробітництво з Національним управлінням поліції Фінляндії. *Державне бюро розслідувань* : веб-сайт. URL: https://dbr.gov.ua/news/direktor-dbr-pidpisav-memorandum-pro-spivrobitnictvo-z-nacionalnim-upravlinnyam-policii- finlyandii.

31. Дідківська Г.В. Кримінологічні засади участі України в міжнародній системі запобігання злочинності : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.08, Ун-т держ. фіскальної служби України. Ірпінь : [б.в.], 2020. 39 с

32. Дідківська Г.В. Співпраця України в міжнародній системі запобігання злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4. Ч. 1. С. 98-101.

33. Добрянський С. Права та свободи людини: класична доктрина та сучасна концепція (до порівняльної характеристики). *Вісник Львівського університету. Сер. юрид.* науки. 2001. Вип. 36. С. 1–7.

34. Дорошенко В.А. Правові механізми захисту прав людини під час війни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 323-326. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/74.pdf.

35. Енциклопедія міжнародного права : у 3 т. Редкол. : Ю. С. Шемшученко, В. Н. Денисов та ін. Київ : Акад. періодика, 2019. Т. 3 : М–Я. 992 с.

36. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року. Офіційний вісник України 1998 р., № 13, стор.324 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.

37. ЄСПЛ об'єднав дві справи України проти росії в одне велике провадження. Міністерство юстиції України. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/yespl-obiednav-dvi-spravy-ukrainy-proty-rosii-v-odne-velyke- provadzhennia.

38. Живова Ю. В. Форми міжнародної правоохоронної та судової співпраці у системі запобігання злочинності. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. №1. С. 500-503. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2024/119.pdf

39. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія та практика у 3-х кн. Кн. 3: Практична кримінологія. К. Видавничий дім «ІнЮре». 2008. 320 с.

40. Звіт про діяльність Державного бюро розслідувань за 2023 рік. *Державне бюро розслідувань* : веб-сайт. URL: https://dbr.gov.ua/ reports/kopiya-zvit-pro-diyalnist-derzhavnogo-byuro-rozsliduvan-za-2023-rik.

41. Звіт про діяльність НАБУ за І півріччя 2023 року. *Національне антикорупційне бюро України:* веб-сайт.URL: https://nabu.gov.ua/ site/assets/files/46738/zvit_maket_i_pivrichchia_2023.pdf.

42. Звіт про діяльність НАБУ за ІІ півріччя 2023 року. *Національне антикорупційне бюро України*: веб-сайт. URL: https://nabu.gov.ua/site/assets/files/47192/zvit2023p.pdf.

43. Звіт про роботу органів прокуратури. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора: URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2

44. Зозуля Є. Міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю як історико-правове явище. URL: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=41902.

45. Зуєв В.В. Тенденції міжнародного співробітництва україни у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 4/2024. С. 608-612. http://www.lsej.org.ua/4_2024/146.pdf

46. Іванов Ю. А. Міжнародно-правове регулювання боротьби з тероризмом у сучасних умовах: автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 Міжнародне право. Київ : Рад. шк., 2000. 16 с.

47. Іванченко О. Способи узгодження норм національного права з нормами міжнародного права. *Юридичний вісник*. 2013. №2. С. 178-182.

48. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології: монографія. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.

49. Кельман М. С., Кельман Р. М. Концептуалізація проблеми пізнання наукових теорій у загальнотеоретичному правознавстві. Пріоритетні напрями досліджень розвитку держави і права в умовах євроатлантичної інтеграції України : монографія. За заг. ред. Н. Камінської. Київ–Дрогобич : Просвіт, 2018. С. 63–83.

50. Кельман М. С., Токарська А. С., Ярмол Л. В., Цебенко С. Б., Дутко А. О. Сучасні механізми захисту прав людини: колективна монографія. Львів : Галицька видавнича спілка, 2020. 220 с. URL: https://lpnu.ua/sites/default/files/2023/6/19/paragraphs/50930/monografiyakelmantokarskayarmolcebenko.pdf?utm_source=chatgpt.com.

51. Київець О. В. Міжнародно-правове регулювання боротьби з відмиванням «брудних» грошей : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 Міжнародне право. Київ : Б. в., 2003. 16 с.

52. Ковальова Т. В. Великий тлумачний словник української мови. Харків: Фоліо. 2005. 767 с.

53. Козловський А. А. Гносеологічна природа правотворчого процесу. *Теоретичні та практичні проблеми розбудови правової держави в Україні*: Матеріали доп. і тез виступів наук. конф. виклад., аспірантів та студ. юрид. фак. ЧДУ ім. Ю. Федьковича, м. Чернівці, 29-30 квітня 1994 р. Чернівці, 1994. Вип. 1. С. 5-10.

54. Козюбра М. Методологія правознавства і методологія права: співвідношення понять та їх особливості. *Право України*. 2014. № 1. С. 22–31.

55. Колодяжний М. Г. Загальні підходи до запобігання злочинності в Італії. *Теорія і практика правознавства : електр. наук. фах. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого»*. 2013. Вип. 2. URL : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2013/49.pdf.

56. Колодяжний М. Г. Стратегія участі громадськості у запобіганні злочинності як складова кримінологічної політики Великої Британії. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю НАПрН України та обговоренню п'ятитом. моногр. «Правова доктрина України», Харків, 20–21 листоп. 2013 р. Нац. акад. прав. наук України. Харків, 2013. С. 680–683. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7228/1/Kolodygnuy_680.pdf?utm_source=chatgpt.com.

57. Конвенція ООН проти корупції (UNCAC). *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

58. Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

59. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (Палермська конвенція), прийнята 15 листопада 2000 року *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

60. Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. Ратифіковано із застереженнями і заявами Законом № 1433-IV від 04.02.2004. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_789.

61. Конвенція проти корупції. *Ратифіковано із заявами Законом 251-V від 18.10.2006. Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada. gov.ua/ laws/ show/995_c16#Text.

62. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму. Ратифіковано з заявами і застереженнями Законом 54-V від 31.07.2006. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/994_712#Text

63. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#n4381.

64. Конфліктологія. Словник. За заг. ред. О. Г. Колба, А. І. Буймістера. Київ–Переяслав- Хмельницький : КСВ, 2012. 512 с.

65. Кохан Г. Л. Міжнародно-правове співробітництво в боротьбі з рабством і работоргівлею: дис... канд. юрид. наук: 12.00.11; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2002. 176 с.

66. Кривонос Р. Міжнародна співпраця як об'єкт наукового дослідження. *Міжнародні відносини*. 2012. № 38/39. С. 23-28.

67. Крижановський А. Ф. Образ правопорядку. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії.* 2007. Т. VI. С. 80–87.

68. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квітня 2001 року №2341-III. База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

69. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

70. Куц В. Механізм запобігання злочинності: теоретичний аспект. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 4. С. 20-27.

71. Куц В. Протидія злочинності: сутність і зміст. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. № 4. 2016. С. 103-112.

72. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія. Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

73. Лєшукова І. В. Процесуальні особливості міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ України при розслідуванні злочинів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Х., Національний університет внутрішніх справ. 217 с.

74. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади) : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Дніпропетр. держ. ун-т внутріш. справ. Дніпропетровськ : [б.в.], 2010. 41 с.

75. Лук'янова Г. Методологічні основи дослідження права у сучасній юридичній науці. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ.* 2011. № 4. С. 33–43.

76. Макеєва О. М. Права людини в системі базових європейських цінностей. *Юридичний вісник.* 2022. № 2 (63). С. 48-55. URL: https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/ article/view/16709.

77. Мелкевик Бьярн. Віллей та проблема правової діалектики. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2020. № 1 (44). С. 66–85.

78. Меморандуми Бюро економічної безпеки України. Бюро економічної безпеки України *:* веб-сайт. URL: https://esbu.gov.ua/diialnist/ mizhnarodne-spivrobitnytstvo-ta-ievropeiska-intehratsiia/memorandumy.

79. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму. *Ратифіковано із заявою Законом № 149-IV від 12.09.2002. Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text

80. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини: навч. посібник. За загальною редакцією Т. Л. Сироїд. Харків: Право, 2019. 494 с.

81. Міжнародне співробітництво у протидії злочинності у межах міжнародних міжурядових організацій. URL: http://megalib.com.ua/content/10548_Mijnarodne_spivrobitnictvo_y_protidii_zlochinnosti_y_mejah_mijnarodnih_mijyryadovih_organizacii.html

82. Міжнародні угоди та нормативно-правова база Бюро економічної безпеки України. Бюро економічної безпеки України: веб-сайт. URL: https://esbu.gov.ua/diialnist/mizhnarodne-spivrobitnytstvo-ta-ievropeiska-intehratsiia/mizhnarodni-uhody-ta-normatyvno-pravova-baza.

83. Міхайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В. Криза методології сучасних юридичних досліджень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2021. Вип. 65. С. 26–30. (Серія «Право»). DOI: 10.24144/2307-3322.2021.65.4.

84. Моца А. А., Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. № 4 (22). С. 280–291.

85. НАБУ посилює співпрацю з ФБР. *Національне антикорупційне бюро України*: веб-сайт URL: https://nabu.gov.ua/news/nabu-posiliu- sp-vpratciu-z-fbr-p-dpisano-memorandum/.

86. Новіков О. Світовий досвід функціонування спеціалізованих антикорупційних органів. *Ефективність державного управління : збірник наукових праць*. 2015. Вип. 43. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/edu_43/fail/8.pdf.

87. Нотифікація України Генеральному секретарю ООН від 01.03.2022 р. URL: CN.65.2022-Eng.pdf.

88. Нотифікація України Генеральному секретарю ООН від 16.03.2022 р. URL: CN.78.2022-Eng.pdf.

89. Нуруллаєв І. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як складова предмету правового регулювання міжнародного публічного права. *Право та державне управління*. 2020. № 1, т. 1. С. 243-249. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2020/tom_1/39.pdf.

90. Орлов Ю. В. Злочинність і протидія їй в умовах війни: кримінально-правовий та кримінологічний виміри : монографія. Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2023. 252 с. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0574ad96-4bdd-4d82-a006-5684cc4b0442/content.

91. Офіс Генерального інспектора посилюватимуть партнерство. *Державне бюро розслідувань* : веб-сайт. URL: https://dbr.gov.ua/news/memorandum-dbr-ta-usaid-posilyuvatimut-partnerstvo-

shhodo-rozsliduvan-mozhlivoi-korupcii-chi-shahrajstva-z-koshtami-mizhnarodnoi-dopomogi.

92. Офіційний сайт INHOPE – міжнародної мережі з 46 гарячих онлайн-ліній боротьби з поширенням відео-матеріалів, що містять сцени сексуального насильства над дітьми в країнах ЄС, Південній Африці, Північній та Південній Америці, Азії, Австралії та Новій Зеландії. URL: https://www.inhope.org/EN.

93. Панов М. Проблеми методології формування категоріально-понятійного апарату юридичної науки. *Право України*. 2014. № 1. С. 50–60.

94. Пасечник О. В. Синкретика міжнародного правопорядку епохи метамодерну. Правова позиція. 2022. № 4 (37). С. 22–26. DOI: 10.32782/2521-6473.2022-4.3.

95. Перепьолкін С. М., Паршутін Є. Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

96. Петрова В. І., Корогод С. В. Міжнародна співпраця у сфері запобігання кримінальним правопорушенням на деокупованих територіях України. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 15 березня 2024 р.) ; у 2-х ч. Ч. І. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 340-341.

97. Підгородинська А.В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2015. Випуск 4. Том 3. С. 114-118.

98. Повалена М. В. Конституційно-правовий аспект міжнародних засобів захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 5. С. 102-106. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/20.pdf.

99. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64 від 24.02.2022 р. Офіційний сайт представництва Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/642022- 41397.

100. Про взаєморозуміння між Національною поліцією України та Міністерством внутрішніх справ Держави Катар щодо співробітництва у сфері запобігання та боротьби зі злочинністю : Меморандум від 05.04.2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634_003-21#Text.

101. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування: Статистична інформація за 2020–2024 рр. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

102. Про заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод» : Постанова ВРУ від 21.05.2015 р. № 462-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text.

103. Про правовий режим воєнного стану: Закон України 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

104. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#top.

105. Пунченко О. П. Методологічні новації у сучасному науковому пізнанні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 57. С. 27–37.

106. Рабінович П. М. Методологія вітчизняного загальнотеоретичного праводержавознавства: деякі сучасні тенденції. *Право України*. 2014. № 1. С. 11–21. , с. 14

107. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 10, допов. Львів: Край, 2008. 224 с.

108. Рабінович П. М. Пріорітетна функція загальнотеоретичного праводержавознавства. *Право України*. 2010. № 1. С. 25–31.

109. Рабінович П. М., Добрянський С. П., Гудима Д. А., Грищук О. В., Ярмол Л. В.та ін. Філософія права: проблеми та підходи: навч. посіб. для студ. спец. «Правознавство». За заг. ред. П. М. Рабіновича. Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. 290 с.

110. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Навч. посібник. Вид. 9-те, зі змінами. Львів: Край, 2007. 192 с.

111. Резолюція Ради Безпеки 1373. 2001. URL: https://ips. ligazakon. net/ document/MU01045.

112. Римський статут Міжнародного кримінального суду Римський статут ратифіковано із заявами Законом № 3909-IX від 21.08.2024 *Офіційний вебпортал Верховної Ради України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

113. Розумовський О. С. Захист прав людини, пов'язаного з порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) в умовах збройного конфлікту. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. Вип. 70. С. 141–145.

114. Ромців О. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. № 6. С. 168-172. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/12/31.pdf.

115. Росія вже не у ЄСПЛ. Що буде зі справами України проти РФ? URL: https://www.bbc. com/ukrainian/news-62926473.

116. Статут ООН: United Nations Information Centres (UNICs) worldwide. URL: https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text.

117. Створено єдиний національний портал для збору фактів порушення прав людини російською федерацією. URL: https://www.kmu. gov.ua/news/stvoreno-yedinij-nacionalnij-portal-dlya-zboru-faktiv-porushennya-prav-lyudini-rosijskoyu-federaciyeyu.

118. Столярський О. В. Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей від наркобізнесу: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. 19 с.

119. Ступник Я. В. Механізм протидії злочинності як комплексна система соціально-правової реакції суспільства на злочинні явища. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету* : серія: Право. Гол. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 3. Вип. 47. С. 90-94.

120. Суд Сербії відмовив Україні у видачі. *Українська правда* : веб-сайт. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/10/5/7422823/.

121. Тимошенко В. А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам: монографія. К. НА СБ України, 2006. 440 с.

122. Тичина Д.М. Удосконалення діяльності прокуратури в державному механізмі запобігання злочинам в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2017. № 1. С. 88-98.

123. Топчій В. В., Цуман Т.В. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання злочиннності. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика).* 2017. Вип. 4-5. С. 66-70.

124. У Франції суд відмовив у екстрадиції ексдепутата. *УКРІНФОРМ* : веб-сайт. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3785413-u-francii-sud-vidmoviv-u-ekstradicii-do-ukraini-eksdeputata-zevago.html.

125. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Королівства Швеція щодо обміну та взаємної охорони інформації з обмеженим доступом від 08.11.2023 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752_001-23#Text.

126. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

127. Україна vs росія: юридична боротьба в ЄСПЛ за притягнення країни-агресорки до відповідальності за порушення прав людини. Міністерство юстиції

України. URL: https://minjust.gov.ua/news/ministry/ ukraina-vs-rosiya-yuridichna-borotba-v- espl-za-prityagnennya-kraini-agresorki- do-vidpovidalnosti-za-porushennya-prav- lyudini.

128. Філіпчук О.Г. Досвід Італії у запобіганні злочинності. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Ірпінь, 15 травня 2024 р. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 47-49. URL: https://surl.li/atdcxt

129. Філіпчук О.Г. Сучасні виклики міжнародної співпраці України у запобіганні злочинності. *Дев'яносто п'яті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*. Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової конференції. (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 27-28 березня 2025 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. URL: http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5215/

130. Філіпчук О.Г. Сучасні напрями міжнародної співпраці України в умовах війни. *Національні інтереси*. Серія «Право». 2025. № С. 779-790. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/21319/21294.

131. Філіпчук О.Г. Участь України у міжнародній системі запобігання злочинності під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 910-914. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/137.pdf.

132. Філяніна Л. А. Міжнародний досвід запобігання і боротьби з організованою злочинністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 6. С. 434-436.

133. Фінляндія не видасть російського бойовика Україні через умови в українських в'язницях. *Європейська правда :* веб-сайт. URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/12/8/7175173/.

134. Черкасов О.М. Поняття і структура механізму запобігання злочинам. *Форум права*. 2009. № 3. С. 652-656.

135. Шалагін А. Є., Рашитов Л. Р. Взаємозв'язок транснаціональної організованої злочинності та незаконної міграції. *Вісник Далекосхідного юридичного інституту.* 2018. № 1 (42). С. 102–106.

136. Шафіров В. Людиноцентристський підхід як методологічна основа наукових досліджень у правознавстві. *Право України*. 2014. № 1. С. 148–155.

137. Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах : автореф. дис. д-ра юрид. наук. Харків, 2010. 45 с.

138. Шостко О.Ю. Теоретичні і прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах : дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава мудрого. Х ., 2010., С. 263-264.

139. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини. Навчальний посібник. Київ: Вид. «ФОП Голембовська О.О.», 2018. 168 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/ uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf.

140. Юридична енциклопедія у 6 т. Т. 5. К. Укренциклоп. 1999. 680 с.

141. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Укр. енцикл., 2001. Т. 3. 792 с.

142. Adams S. Introduction to post-phenomenology. Thesis Eleven. 2007. Vol. 90. No. 1. P. 3–5. DOI: 10.1177/0725513607079247, 2007.

143. Albanese J. Report from Rapporteur. Enhancing International Law Enforcement Co-operation, including Extradition Measures : Proceedings of the workshop held at the Eleventh United Nations Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Bangkok, Thailand, 18-25 April. Helsinki, 2005. P. 1-8.

144. Clarifying communication Regarding derogation measures. URL: https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/2022/CN.65.2022-Eng.pdf.

145. Council Decision 2009/371/JHA of 06.04.2009 establishing the European Police Office (Europol) //Official Journal of the European Union. L 121/37.

146. Council Decision 2009/426/JHAof 16 December 2008 on the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/J HA setting up Eurojust

with a view to reinforcing the fight against serious crime. *Official Journal of the European Union.* L 138. 4/06/2009 P. 14

147. Davydovych I. Legal Regulation of Combating Domestic Violence in Eastern Europe / Golovko, L. ., Uliutina, O., Davydovych, I. ., & Ilina, O. // European Journal of Sustainable Development, 10(3) (2021), C. 253-261.

148. Didkivska G.V., Matkevych Y.Y. Causes and conditions of smuggling in Ukraine. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2019. No 58. Том 2. С. 75–79.

149. Directive 2014/42/eu of the european parliament and of the council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union URL: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX: 32014L0042&from=EN.

150. Emily Edmonds-Poli, David Shirk. Extradition as a Tool for International Cooperation: Lessons from the U.S.-Mexico Relationship Maryland Journal of International Law Volume 33. 2018. URL: https://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1677&context=mjil.

151. Ensuring a common approach to confiscation URL: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/confiscation-and-asset-recovery/index_en.htm.

152. EUROJUST : офіц. сайт Євроюсту URL: http://http://www.eurojust.europa.eu/about/background/Pages/mission-tasks.aspx

153. Eurojust Annual Report 2014. URL: http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/eurojust%20Annual%20Reports/Annual%20Report%202014/Annual-Report-2014-EN.pdf.

154. European Commission URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-464_en.htm?locale=fr

155. European Parliament resolution of 25 October 2011 on organised crime in the European Union. The European Parliament. URL:

http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-459+0+DOC+XML+V0//EN.

156. Filipchuk O. Ukraine's cooperation with international organizations in crime prevention during war. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. pp. 105-110.

157. Judicial Network URL: http://www.ejn-crimjust.europa.eu/about-ejn.aspx.

158. Kale R.S. International police communications. J Inst Electron Telecommun Eng. 1974. № 20, Volume 10. pp. 504-506/

159. Kaminska N. V., Shcherban I. V. Implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court: historical, theoretical and practical aspects. Kyiv, 2023. 220 p.

160. Kaminska N., Ostudimov B. Energy security principles: Legal nature, classification and modernisation. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs.* 2023. Vol. 28. No. 1. P. 55–67. DOI: 10.56215/naia-herald/1.2023.55

161. Lamond G. Methodology : Chapter 1. The Cambridge Companion to the Philosophy of Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. P. 17–37. DOI: 10.1017/9781316104439.002.

162. Mutual assistance in criminal matters between the Member States Convention of 29.5.2000 on mutual assistance in criminal matters between the Member States. Конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах між країнами-членами ЄС 2000 р. *Official Journal of the European Union*. C 197. 2005. 12 July.

163. Rapp A. Wearable technologies as extensions: a postphenomenological framework and its design implications. Human–Computer Interaction. 2023. Vol. 38. No. 2. P. 79–117. DOI: 10.1080/07370024.2021.1927039, 2023.

164. Sextortion is an emerging form of online abuse. URL: https://www.thorn.org/ sextortion.

165. Sweden boosts justice system spending to tackle crime. Офіційний сайт видання Reuters. URL: https://www.reuters.com/world/europe/sweden-boosts-justice-system-spending-tackle-crime-2024-09-11/?utm_source=chatgpt.com/

166. Ukraine will be able to investigate war crimes using Interpol's tools. URL: https://odessa-journal.com/ukraine-will-be-able-to-investigate-war-crimes-using-interpols-tools?utm_source=chatgpt.com#google_vignette.

167. WKStA ermittelt gegen Ex-Chef der ukrainischen Nationalbank – dieser fühlt sich politisch verfolgt. *DerStandard* : веб-сайт. URL: https:// www.derstandard.at/story/3000000206314/wksta-ermittelt-gegen-ex-chef-der-ukrainischen-nationalbank-dieser-fuehlt-sich-politisch-verfolgt?fbclid=IwAR2rhPLzyk6T6XYVgc34xnnS718cXnVXgbkhhIL0d8H7M-VmPIlYza4eI6U.

168. Юртаєва К.В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Ксенія Володимирівна Юртаєва. Київ: Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2010. 21 с.

169. Bello A. A. Theory and Applications of Ontology: *Philosophical Perspectives.* 2010. P. 287–328. doi: 10.1007/978-90-481-8845-1, 2010;.

170. Kühn R. Phénoménologie radicale et religion de la vie. L'auto-révélation selon Michel Henry. *Revue des sciences religieuses*. 2020. No. 94/2-4. P. 341–368. doi: 10.4000/rsr.9561, 2020.

171. Jani A. The Ontological Roots of Phenomenology: Rethinking the History of Phenomenologyand Its Religious Turn: E-Book. *Rowman & Littlefield*. 2022. 266 p. URL: https://rowman.com/ ISBN/9781793649003, 2022.

172. Tymieniecka A.-T. Introduction: Phenomenology as the inspirational force of our times. *Phenomenology World-Wide*. 2002. Vol. 80. P. 1–8. doi: 10.1007/978-94-007-0473-2_1, 2002.

Додаток А

Узагальнені дані анкетування практичних працівників щодо впровадженя міжнародних стандартів запобігання злочинності

В опитування взяло участь 219 респондентів.

З метою аналізу ефективності міжнародної співпраці у сфері запобігання злочинності в умовах збройного конфлікту та післявоєнної відбудови просимо Вас надати відповіді на наступні питання.

1. **Чи брали Ви участь у реалізації міжнародних запитів щодо правової допомоги (екстрадиція, допити, збір доказів тощо)?**

- Так 67 %
- Ні 11 %
- Непряма участь (наприклад, супровід справ) 22%

2. **Оцініть ефективність міжнародних механізмів співпраці (Інтерпол, Євроюст, ООН, двосторонні договори) у Вашій практиці:**

- Дуже ефективні 37 %
- Помірно ефективні 54 %
- Обмежено ефективні 5 %
- Неефективні 3 %
- Важко відповісти 1%

3. **Які основні перешкоди виникають під час міжнародної взаємодії в кримінальних провадженнях? (можна обрати кілька)**

- Тривалість процедур 31 %
- Невизнання/недовіра до української юстиції під час війни 11 %

- Недостатній рівень координації між органами 24 %
- Юридичні розбіжності між країнами 21 %
- Відсутність політичної волі/підтримки 6 %
- Інше (вкажіть) 7 %

4. **Чи достатнім є рівень захисту прав людини в Україні для того, щоб іноземні партнери задовольняли запити про екстрадицію/правову допомогу?**

- Так 26 %
- Частково 41 %
- Ні 32 %
- Не можу оцінити 1 %

5. **Які міжнародні ініціативи, на Вашу думку, слід посилити для ефективнішої протидії злочинності в Україні?**

- Більше спільних операцій з країнами ЄС 11 %
- Розширення інформаційного обміну 37 %
- Удосконалення процедур екстрадиції 28%
- Підтримка реформування органів кримінальної юстиції 16 %
- Зміцнення контролю за дотриманням прав людини 8%

6. **Як війна вплинула на можливість використання міжнародних механізмів запобігання злочинності?**

- Значно погіршила співпрацю 29 %
- Частково обмежила 46 %
- Не вплинула 15 %
- Удосконалила співпрацю (через міжнародну підтримку) 5 %
- Важко відповісти 5%

7. **Ваші пропозиції щодо покращення міжнародної співпраці у сфері запобігання злочинності (відкрите запитання):**

Більшість респондентів висловила таку думку: ратифікація міжнародних конвенцій та укладання договорів між державами (48 %), посилення кадрового потенціалу (19 %), удосконалення інформаційної взаємодії з іншими державами та міжнародними організаціями (33 %).

8. На вашу думку, чи варто ототожнювати поняття міжнародного співробітництва у запобіганні злочинності та міжнародного механізму у запобіганні злочинності?

- Так, це тотожні поняття 9%
- Ні, це різні поняття 91 %

9. Які елементи доцільно віднести до міжнародного механізму запобігання злочинності?

- Конвенції та інші міжнародні договори 35 %
- Міжнародні організації 26 %
- Аналітичні бази даних 28 %
- Міжнародна співпраця з іншими країнами 6 %
- Освітні програми 5 %

10. Чи доцільно впроваджувати нові моделі міжнародних механізмів запобігання злочинності?

- Так (якщо так, то які саме) 32 %
- Ні 68 %

Додаток Б

План дій

щодо впровадження міжнародних механізмів запобігання злочинності в Україні, яка ґрунтується на міжнародних зобов'язаннях, кращих практиках та рекомендаціях міжнародних організацій

Крок 1. Оцінка поточного стану та міжнародних зобов'язань

- Аналіз міжнародних зобов'язань України. Оцінити виконання ратифікованих міжнародних договорів, таких як Будапештська конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, та інші угоди, що стосуються запобігання злочинності.
- Виявлення прогалин у національному законодавстві. Визначити, які аспекти міжнародних стандартів не імплементовані в українське законодавство, зокрема окремі універсальні міжнародні договори.

Крок 2. Розробка стратегії запобігання злочинності

- Інтеграція міжнародного досвіду. Адаптація успішних моделей, таких як стратегія «community policing» (громадська поліція), що активно застосовується в країнах ЄС .
- **Визначення пріоритетних напрямів**. Спрямування на найбільш актуальні для України види злочинності, зокрема корупції, кіберзлочинності, воєнні злочини та торгівлі людьми.

Крок 3. Розробка та вдосконалення законодавства

- Адаптація національного законодавства. Розробити та впровадити зміни до Кримінального кодексу України, Кодексу про адміністративні

правопорушення та інших нормативно-правових актів для приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів.

- Створення спеціалізованих органів. Запровадити або посилити діяльність органів, відповідальних за боротьбу з кіберзлочинністю, тероризмом, організованою злочинністю та іншими специфічними видами кримінальних правопорушень.

Крок 3. Підвищення кваліфікації та навчання

- Навчання працівників правоохоронних органів. Організувати тренінги для працівників правоохоронних органів з міжнародних стандартів у боротьбі зі злочинністю, зокрема з кіберзлочинності та тероризму.
- Співпраця з міжнародними організаціями. Залучити експертів з міжнародних організацій для проведення навчальних програм та обміну досвідом.

4. Посилення міжнародного співробітництва

- Співпраця з міжнародними організаціями. Активна участь у діяльності таких організацій, як Інтерпол, Європол, ЮНОДК, для обміну інформацією та координації зусиль.
- Участь у міжнародних заходах та інших ініціативах. Приєднання до міжнародних угод та програм, спрямованих на боротьбу зі злочинністю.

6. Впровадження технологічних інновацій

- Застосування сучасних технологій, в тому числі, цифрових. Використання технологій, таких як штучний інтелект, великі дані та аналітика, для прогнозування та запобігання злочинності.
- Посилення кібербезпеки. Посилення заходів з кібербезпеки для захисту від кіберзлочинності.

•

Крок 5. Моніторинг, оцінка та вдосконалення

- Створення механізмів моніторингу. Запровадити системи для оцінки ефективності впроваджених заходів та досягнення поставлених цілей.
- Періодичний перегляд та контроль. Регулярно переглядати та оновлювати стратегії та заходи у відповідь на нові виклики та зміни у міжнародній практиці.

Рекомендації щодо адаптації до українських реалій

- Залучення громадськості. Активне включення громадських організацій та місцевих громад у процеси запобігання злочинності, зокрема через програми «community policing».
- Регіональний підхід. Врахування специфіки різних регіонів України при розробці та впровадженні програм запобігання злочинності.
- Фінансова підтримка. Забезпечення належного фінансування для реалізації заходів, передбачених стратегією.
- Міжнародна підтримка. Залучення міжнародних донорів та партнерів для підтримки ініціатив та обміну досвідом.

Додаток В

КОНЦЕПЦІЯ

реалізації кримінологічної політики в умовах воєнного стану в Україні

1. Вступ

Концепція реалізації кримінологічної політики у воєнний і післявоєнний період в Україні визначає стратегічні напрямки боротьби зі злочинністю, удосконалення механізмів кримінального правосуддя та забезпечення стабільності правопорядку в умовах війни та відновлення післявоєнного часу. З урахуванням особливостей правового, соціального та економічного контексту воєнного часу, концепція покликана забезпечити гармонізацію національної правової системи з міжнародними стандартами, сприяти адаптації кримінологічної політики до нових викликів та сприяти захисту прав людини під час і після завершення конфлікту.

2. Визначення основних понять

Міжнародне співробітництво у запобіганні злочинності — це взаємодія держав, міжнародних організацій, правоохоронних органів і судових інституцій з метою спільного вирішення проблем, що виходять за межі національних юрисдикцій, зокрема у сфері запобігання злочинності, правами людини, екстрадицією злочинців та забезпеченням правосуддя.

Кримінологічна безпека – стан захищеності особи, суспільства і держави від кримінально протиправних посягань, що забезпечується системою заходів запобігання злочинності на основі кримінологічного аналізу, оцінки ризиків і прогнозування.

Транснаціональна злочинність – злочинна діяльність, що виходить за межі однієї держави або впливає на кілька країн, і часто пов’язана з організованими

злочинними угрупованнями (наприклад, торгівля людьми, наркотиками, зброєю).

Міжнародні кримінальні організації – офіційно створені структури, як-от Інтерпол, Європол, ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), які здійснюють координацію між країнами з метою запобігання злочинам і кооперації правоохоронних органів.

Кримінологічна політика — це цілеспрямована діяльність держави, суспільства та міжнародних інституцій, яка базується на результатах кримінологічних досліджень і спрямована на попередження, зниження, контроль та нейтралізацію злочинності шляхом оптимального використання правових, соціальних, економічних, організаційних, психологічних, інформаційних та інших засобів.

Міжнародний механізм запобігання злочинності - сукупність інституційних, правових, організаційних та практичних заходів, спрямованих на запобігання вчинення кримінальних правопорушень шляхом здійснення міжнародного співробітництва, розробки правових стандартів, дослідження кримінологічних тенденцій, реалізації освітніх програм та соціальних ініціатив.

3. Мета та завдання концепції

Метою концепції є розробка та реалізація національної стратегії протидії злочинності, забезпечення ефективної роботи кримінальної юстиції та охорони правопорядку під час війни та в період після її завершення.

Завдання концепції:

- Адаптувати кримінологічну політику до умов війни та післявоєнного відновлення;
- Зміцнити міжнародне співробітництво для боротьби зі злочинністю, зокрема в умовах збройного конфлікту;

- Розробити заходи для протидії новим видам злочинності, що виникають у воєнний період (військові злочини, тероризм, кіберзлочинність);
- Розробити стратегію реабілітації та ресоціалізації осіб, які брали участь у збройному конфлікті, та постраждалих від злочинів;
- Забезпечити високий рівень правової допомоги для жертв війни та порушників.

4. Принципи кримінологічної політики у воєнний та післявоєнний періоди

- **Принцип гуманності:** Залишення за пріоритет захисту прав і свобод людини в умовах збройного конфлікту і після його завершення. Забезпечення гуманного ставлення до осіб, які вчинили злочини в умовах війни, а також до тих, хто став жертвою насильства.
- **Принцип національної безпеки:** Забезпечення кримінальної юстиції як важливого елементу зміцнення національної безпеки в умовах війни та відновлення післявоєнної стабільності.
- **Принцип співпраці:** Активна участь України в міжнародних кримінологічних ініціативах, міжнародне співробітництво в розслідуванні та переслідуванні злочинців, зокрема через екстрадицію, обмін інформацією та спільні операції.
- **Принцип адаптації:** Врахування нових форм та видів злочинності, які виникають під час та після воєнного конфлікту, зокрема в кіберпросторі, серед терористичних та організованих груп.
- **Принцип ефективності:** Забезпечення ефективного застосування кримінально-правових норм та заходів для запобігання та розкриття злочинів у воєнний час і після його завершення.

5. Напрями реалізації концепції

1. **Кримінальна політика в умовах війни**

- Зміцнення механізмів протидії тероризму, воєнним злочинам та кіберзлочинності.
- Забезпечення правосуддя у надзвичайних умовах, зокрема через застосування спеціальних процедур та судових органів для боротьби з воєнними злочинами.
- Використання нових технологій для моніторингу та збору доказів у зонах конфлікту, зокрема у цифровому середовищі.

2. **Міжнародне співробітництво**

- Розширення співпраці з міжнародними організаціями, такими як Інтерпол, Європол, ООН для координації зусиль у боротьбі зі злочинністю.
- Взаємодія з міжнародними органами правосуддя для забезпечення екстрадиції та переслідування злочинців.
- Розробка міжнародних механізмів для розслідування злочинів, пов'язаних з війною, зокрема через створення спеціальних міжнародних судів.

3. **Післявоєнна реабілітація та ресоціалізація**

- Створення програм ресоціалізації для осіб, які брали участь у збройному конфлікті, зокрема для тих, хто скоїв злочини у його контексті.
- Реабілітація постраждалих від війни, забезпечення їм доступу до правосуддя та компенсацій.
- Система психосоціальної підтримки для жертв війни, осіб, що постраждали від насильства та злочинів.

4. **Забезпечення правопорядку в умовах відновлення**

- Розробка механізмів відновлення правопорядку в постконфліктних територіях України.
- Вдосконалення кримінально-правового законодавства для адаптації до нових реалій після війни.
- Підтримка органів правопорядку та судової системи в процесі відновлення та функціонування правосуддя в постконфліктний період.

6. Залучення громадськості та наукових кіл

- Розвиток громадського контролю за діяльністю органів правопорядку, а також запровадження механізмів моніторингу за забезпеченням прав людини у воєнний і післявоєнний періоди.
- Співпраця з науковими установами для розробки нових підходів у кримінологічній політиці в умовах війни та відновлення країни після неї.

Реалізація кримінологічної політики в Україні у воєнний та післявоєнний періоди є стратегічним завданням для забезпечення національної безпеки, стабільності та правопорядку. Враховуючи нові виклики та необхідність адаптації до умов війни, а також післявоєнного відновлення, Україна повинна зміцнити своє міжнародне співробітництво, застосовувати новітні технології та забезпечити ефективну реалізацію кримінально-правових норм, спрямованих на захист прав людини та боротьбу з новими формами злочинності.

Додаток Д

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані наукові результати дисертації

1. Filipchuk O. Ukraine's cooperation with international organizations in crime prevention during war. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. pp. 76-80. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2023/9/16.pdf.

2. Філіпчук О.Г. Участь України у міжнародній системі запобігання злочинності під час воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 910-914. URL: https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/04/137.pdf.

3. Філіпчук О.Г. Порівняльний аналіз запобігання злочинності в Україні та країнах ЄС. *Національні інтереси. Серія «Право».* 2025. № 3(8). С. 779-790. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/niu/article/view/21319/21294.

які засвідчують апробацію результатів дисертації

4. Філіпчук О.Г. Досвід Італії у запобіганні злочинності. *Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану*: матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Ірпінь, 15 травня 2024 р. Ірпінь: Державний податковий університет, 2024. С. 47-49. URL: https://surl.li/atdcxt

5. Філіпчук О.Г. Сучасні виклики міжнародної співпраці України у запобіганні злочинності. *Дев'яносто п'яті економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*. Матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової конференції. (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 27-28 березня 2025 р.) / редкол.: О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В.Б. URL: http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5215/